

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний економічний університет
61001, м. Харків, проспект Леніна, 9а
тел. (057) 702-03-04, факс (057) 702-07-17

ПОГОДЖЕНО

Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної роботи)
канд. екон. наук, професор

_____ **В.Є.Єрмаченко**

2013.05.30

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Харківського національного
економічного університету
докт. екон. наук, професор

_____ **В.С.Пономаренко**

2013.05.30

ЗВІТ

КАФЕДРИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ЗА 2012-2013 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ:

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Декан факультету економіки і права,
канд. екон. наук, доцент

2013.05.30

Т.М.Серікова

Завідувач кафедри
докт. екон. наук, професор

2013.05.30

Н.Л.Гавкалова

Начальник
Науково-дослідного сектору

2013.05.30

В.В.Воліков

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, завідувач кафедри докт. екон. наук, професор	<hr/> 2013.05.30	Н.Л.Гавкалова (загальне керівництво, вступ, підрозд. 3.1.1, висновки)
Канд. екон. наук, викладач	<hr/> 2013.05.30	А.С. Золенко (підрозд. 3.1.2 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	Л.Й.Аведян (підрозд. 3.1.3 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	Г.М.Шумська (підрозд. 3.2 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	Т.В.Кайнова (підрозд. 3.3 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	М.В.Грузд (підрозд. 3.4 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	Є.П.Кожанова (підрозд. 3.5 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	О.О.Петряєв (підрозд. 3.6.1 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	Н.Г.Гіковата (підрозд. 3.6.2 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	В.І.Мельник (підрозд. 3.7 – 100 %)
Канд. екон. наук, доцент	<hr/> 2013.05.30	А.Г.Кабанець (підрозд. 3.8 – 100 %)
Викладач, б/с	<hr/> 2013.05.30	А.В.Чистякова (підрозд. 3.9 – 100 %)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 159 с., 21 рис., 3 табл., 299 джерел.

Об'єкт – процес управління регіональним розвитком.

Мета роботи – поглиблення теоретико-методологічних та методичних засад управління регіональним розвитком.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові і спеціальні методи: теоретичного узагальнення; загальної теорії систем; системно-структурний; графічного й аналітичного моделювання, статистичні, кореляційно-регресійний та ін.

Надано рекомендації щодо ефективного управління розвитком Харківського регіону. З'ясовано, що стан соціально-економічного розвитку регіону, його сталість залежить від грамотних, виважених дій керівництва як на рівні держави, так і на рівні регіону, від досягнення балансу інтересів між національною та регіональною політикою, від професійно розробленою стратегією соціально-економічного розвитку регіону та сформованістю механізму управління розвитком регіону, забезпеченням умов його дієвості та досягненням очікуваного ефекту від його реалізації. Доведено, що зазначений механізм має будуватися на принциповій схемі, що базується на інструментарії у вигляді законів, закономірностей, принципів, методів, функцій, засобів. Запропоновано розробку функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону як невід'ємної складової державної регіональної економічної політики, що дозволить здійснити чіткий розподіл повноважень у суб'єктів регіонального розвитку з метою усунення дублювання їх функцій, а також оптимізувати процеси фінансового забезпечення управління соціально-економічним розвитком регіону. Дістало подальшого розвитку методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіону, який базується на оцінці галузей спеціалізації з урахуванням їх внеску у розвиток регіонального господарського комплексу, окремих галузей національної господарської системи країни, міжрегіонального співробітництва усередині й поза межами країни.

Основні результати дослідження реалізовані в навчальному процесі ХНЕУ у дисципліні «Регіональна економіка», опубліковані у монографії «Управління регіональним розвитком: проблеми та перспективи» та прийнято до виконання при розробці Стратегії економічного та соціального розвитку Харківського регіону в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України.

РЕГІОН, УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ, ПРОМИСЛОВА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, РЕГІОНАЛЬНІ ОРГАНИ ВЛАДИ, ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ.

ЗМІСТ

стор.

Вступ.....	5
3. Розробка методичних положень та практичних рекомендацій щодо управління соціально-економічним розвитком харківського регіону	8
3.1. Управління соціально-економічним розвитком регіону: забезпечення та напрями удосконалення	8
3.1.1. Управління соціально-економічним розвитком регіону: концепція удосконалення.....	8
3.1.2. Розробка функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону.....	18
3.1.3. Напрями удосконалення процесу управління соціально-економічним розвитком регіону.....	31
3.2. Методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу	38
3.3. Практичні рекомендації щодо ефективного управління трудовим потенціалом регіону	45
3.4. Напрями підвищення ефективності управління інноваційно-інвестиційним розвитком регіону	52
3.5. Напрями удосконалення планування розвитку регіонів.....	60
3.6. Соціальний розвиток регіону: методичні підходи та моделювання.....	72
3.6.1. Методичні підходи щодо управління соціальним розвитком регіону.....	72
3.6.2. Моделювання регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ).....	80
3.7. Напрями забезпечення ефективності фінансового розвитку регіону	95
3.8. Організація забезпечення підвищення результативності праці посадовців в органах державної влади та місцевого самоврядування Харківського регіону	102
3.9. Методичні положення щодо формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю машинобудівних підприємств регіону.....	118
Висновки.....	132
Список використаної літератури.....	135

ВСТУП

На сучасному етапі соціально-економічний розвиток економіки України неможливий без урахування територіальних особливостей, зокрема, сильних та слабких сторін функціонування регіональних економічних систем, сприятливих і негативних тенденцій розвитку регіонів. Це зумовлено наявністю значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів управління розвитком регіонів України, а також виявлення особливостей їх розвитку стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями, а через це питання, пов'язані з визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, є актуальними та своєчасними.

Існуючі проблеми в управлінні регіональним розвитком зумовлюють його несталість, а методологічне підґрунтя, на якому формуються механізми регіонального розвитку недостатнє для їх ефективного функціонування. До того ж підходи, засоби, інструменти управління не повністю відповідають сучасним тенденціям і не стимулюють в повному обсязі прискорення розвитку економіки. Тому управління регіональним розвитком в умовах модернізації та реформування майже в усіх сферах життєдіяльності в країні, що має забезпечити якісне оновлення суспільства, є актуальною, але складною проблемою, розв'язання якої залежить від багатьох умов і чинників. Актуальність зазначених проблем визначила вибір теми, мету й завдання дослідження, результати якого наведено у даній монографії.

Методологію дослідження регіонального розвитку розробили О. Алимов, І. Алексєєв, І. Булеєв, О. Вітковський, В. Гончаров, О. Гранберг, В. Гриньова, С. Єрохін, В. Захарченко, Е. Лібанова, І. Лукінов, Ю. Пашенко, Л. Чернюк, В. Чижова, А. Чухно та інші вчені. Теоретико-методологічні аспекти управління розвитком промисловості у регіонах розглядали О. Амоша, М. Войнаренко, В. Геєць, М. Герасимчук, В. Голіков, М. Кизим, М. Лепа, І. Мазур,

О. Поважний, Ф. Поклонський, І. Продіус, О. Чилікін, М. Чумаченко та інші науковці. Теоретичні основи розміщення промислового виробництва та розвитку промисловості на регіональному рівні були закладені А. Вебером, Я. Тінбергеном, А. Шеффле, Я. Фейгіном та іншими науковцями.

Метою наукового дослідження є поглиблення теоретико-методологічних та методичних засад управління регіональним розвитком.

Об'єктом дослідження є процес регіонального розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні й практичні аспекти регіонального розвитку, які зумовлюють трансформацію соціально-економічних відносин у контексті забезпечення сталості регіонального розвитку.

Наукову новизну мають результати, які містяться у наступному:

з'ясовано, що стан соціально-економічного розвитку регіону, його сталість залежить від грамотних, виважених дій керівництва як на рівні держави, так і на рівні регіону, від досягнення балансу інтересів між національною та регіональною політикою, від професійно розробленою стратегією соціально-економічного розвитку регіону та сформованістю механізму управління розвитком регіону, забезпеченням умов його дієвості та досягненням очікуваного ефекту від його реалізації. Доведено, що зазначений механізм має будуватися на принциповій схемі, що базується на інструментарії у вигляді законів, закономірностей, принципів, методів, функцій, засобів;

запропоновано розробку функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону як невід'ємної складової державної регіональної економічної політики, що дозволить, по-перше, здійснити чіткий розподіл повноважень у суб'єктів регіонального розвитку з метою усунення дублювання їх функцій; по-друге, забезпечити стабільне функціонування таких складових управління, як фінансово-економічної, інформаційно-аналітичної та соціально-психологічної; по-третє, оптимізувати процеси фінансового забезпечення управління соціально-економічним розвитком регіону;

дістало подальшого розвитку методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіону, який базується на оцінці галузей спеціалізації з урахуванням їх внеску у розвиток регіонального господарського комплексу, окремих галузей національної господарської системи країни, міжрегіонального співробітництва усередині й поза межами країни, а також на ефективності функціонування галузей спеціалізації з урахуванням темпів розвитку й рівня інвестиційної активності;

моделювання регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків дозволило визначити існування проблеми утримання та покращення житлового фонду України. Регіон має зробити систему, яка, з одного боку, дозволить йому регулювати та контролювати процеси утримання багатоповерхових будинків, а, з іншого, – допомагати власникам цих будинків підтримувати своє майно у належному стані. Відповідно до закону, така система має існувати на основі створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків;

запропоновано перелік дій регіональних органів виконавчої влади щодо управління трудовим потенціалом регіону, які мають забезпечити ефективність, раціональність та оптимальність управління трудовим потенціалом;

обґрунтовано, що для реалізації політики регіонального розвитку доцільним є зміцнення місцевих бюджетів і реформування міжбюджетних відносин засобом використання різних інструментів, визначення спрямованості такої політики з метою досягнення ефекту від реалізації запропонованих напрямів.

Таким чином, результати даного дослідження є підґрунтям до використання диференційованого підходу до впровадження державної регіональної політики шляхом збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, у виборі засобів її реалізації; формування та забезпечення ефективного використання трудового потенціалу регіону, формування доходів і видатків бюджету області органами регіонального управління; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку регіонів.

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТА ПРАКТИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

3.1. Управління соціально-економічним розвитком регіону: забезпечення та напрями удосконалення

3.1.1. Управління соціально-економічним розвитком регіону: концепція удосконалення

На сучасному етапі соціально-економічний розвиток економіки України неможливий без урахування територіальних особливостей, зокрема, сильних та слабких сторін функціонування регіональних економічних систем, сприятливих і негативних тенденцій розвитку регіонів. Це зумовлено наявністю значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами. Саме на рівні регіонів вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються проекти соціально-економічного розвитку, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку регіональної економіки є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів управління розвитком регіонів України, а також виявлення особливостей їх розвитку стають надзвичайно важливими науково-практичними завданнями, а через це питання, пов'язані з визначенням проблем та вивченням перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, є актуальними та своєчасними.

Вивченням питань регіональної політики та диференціації регіонального розвитку, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід виділити розробки М. Бутка [27], З. Варналія [31], В. Гейця [36], М. Долішнього, Б. Кліяненка [64], Е. Лібанової [114], Д. Стеценка [182] та ін. У цих працях сформовано фундаментальні й прикладні засади вивчення особливостей територіального розвитку, розробки та реалізації регіональної політики держави. Проте значна кількість публікацій щодо територіальних відмінностей у соціально-економічному

розвитку регіонів підтверджує актуальність та необхідність подальшого дослідження цього питання.

Нерівномірність розвитку регіонів посилює науковий інтерес до цього питання. Починаючи від розгляду регіону як структурної одиниці у межах економічної географії та базуючись на процесному, комплексному і системному підходах при здійсненні відповідних досліджень, науковці враховують як багатоаспектність категорії «регіон», так і використовують міждисциплінарний підхід, що зумовлює розгляд регіонального розвитку з різних точок зору, а саме економіки, державного та регіонального управління, регіональної політики, регіонального менеджменту та ін. Отже, майже всі сфери регіонального розвитку стають предметом наукового пізнання, але не всі вони досліджені науковцями. Справа в тому, що розвиток науки супроводжується появою нових знань, удосконаленням методології, виникненням новітніх методів дослідження, що зумовлює необхідність виникнення нової парадигми регіоналістики. На нашу думку, таке бачення існуючої проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку регіону може формуватися внаслідок дослідження суперечностей і розгляду проблеми через призму ефективності в контексті регіонального розвитку.

Необхідність дослідження соціально-економічного розвитку регіону (області, міста, району) аргументується такими проблемами та суперечностями: низка взаємопов'язаних проблем регіонального соціально-економічного розвитку, які виникають між продуктивними силами і застарілими формами організації економічного життя, виробництвом і споживанням, суперечності між посиленням традиційної моделі й повномасштабним оновленням регіонів (можлива «псевдомодернізація»), між застарілим розміщенням продуктивних сил та їх формуванням в сучасних умовах (в межах адміністративної реформи); між інерційною адміністративно-територіального поділу та новими територіями і підприємствами; процесами централізації та децентралізації (необхідність «нової регіоналізації»), концепції якої взагалі відсутні); між рівнями розвитку регіонів, про що свідчать коливання значень валового регіонального продукту, між тенденціями глобалізації та транскордонного співробітництва. Все це визначає необхідність перебудови, удосконалення господарського комплексу кожного регіону за умов соціальної та економічної спрямованості розвитку економіки регіону; зростання потреб у детальній інформації про технічні, економічні, соціальні, екологічні можливості відповідних територій.

Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи. Вони мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку, розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою.

Серед основних проблем економіки регіонів в Україні можна виділити: недосконалість концепції регіонального розвитку; незначний рівень конкурентоспроможності економіки регіонів; посилення диспропорцій регіонального розвитку; несприятливі умови для розвитку людського, інтелектуального та соціального капіталів, хаотичність інвестиційних процесів на регіональному рівні; недостатньо дієву інфраструктуру для впровадження комплексу структурних перетворень економіки регіонів. Це зумовлено зниженням інноваційного потенціалу розвитку регіонів України; сировинною спеціалізацією виробництва; зниженням здатності до відтворення капіталу в пріоритетних галузях; посиленням асиметрій на регіональних ринках праці; зменшенням податкової бази через зменшення обсягів діяльності підприємств; скороченням обсягів фінансування соціальної сфери; погіршенням демографічної ситуації.

Вирішення основних проблем економіки регіонів варто починати із розгляду сутності концепції регіонального розвитку з тим, щоб у запропонувати можливі шляхи її удосконалення. Метою створення концепції регіонального розвитку є формування механізмів, які, на думку авторів повинні гнучко реагувати на можливі зміни ситуації в суспільстві. Для реалізації концепції виділяються певні етапи розвитку і специфічні завдання, вирішення яких має забезпечити ефективне використання потенціалу регіону з метою збільшення валового регіонального продукту (ВРП) та, тим самим, забезпечення регіонального внеску у формування національного доходу (НД).

Вирішення проблеми удосконалення концепції соціально-економічного розвитку доцільно супроводити описом існуючих концепцій в межах парадигм, що перебувають в процесі еволюційних змін. Науковці мають різне бачення стосовно запропонованої дефініції, але дотримуються близьких точок зору щодо визначення концепцій (під «концепцією» або «концептом» (від лат. *conceptio* — розуміння, система) у Великому економічному словнику [278] розуміють певний спосіб розуміння (трактування, сприйняття) якого-небудь

предмету, явища або процесу; основна точка зору на предмет; керівна ідея для їх систематичного огляду.

Концепція регіональної економіки рядом науковців визначається як система теоретико-методологічних поглядів на розуміння та визначення сутності, змісту, цілей, задач, принципів, методів регіональної економіки, а також організаційно-практичних підходів до формування механізму її реалізації в конкретних умовах господарювання. Вона включає розробку методології регіональної економіки, формування системи та розробку технології регіональної економіки.

Удосконалення концепції соціально-економічного розвитку регіону полягає, на нашу думку, як у запропонованих напрямках, слідкування яким призведе до підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіону, так і у розробці механізму управління соціально-економічним розвитком регіону.

Ще у 2005 р. дослідники визначали, що головними перешкодами в процесі забезпечення сталого регіонального розвитку в Україні є: відсутність системного підходу до регіональної політики, невизначеність стратегічних перспектив регіонального розвитку;

недосконалість нормативно-правової бази державного регулювання регіонального розвитку;

недостатнє застосування інструментів державного регулювання, спрямованих на стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій;

низька інституційна та фінансова спроможність органів місцевого самоврядування щодо вирішення проблем територіальних громад;

відсутність механізму формування місцевих бюджетів на основі гарантованих державою соціальних стандартів надання послуг населенню незалежно від місця його проживання;

незавершеність формування та недосконалість моделі управління на регіональному та місцевому рівнях.

Незважаючи на значний часовий проміжок, зазначені проблеми не вирішені, завдання формування ані дієвого механізму, ані моделі не розв'язані, лише концепція формування соціально-економічного розвитку регіонів України означена в Концептуальних положеннях соціально-економічного розвитку держави та в Стратегії розвитку країни до 2015 р. Таким чином, доцільно представити власне бачення концепції формування механізму соціально-економічного розвитку регіону. Зазначена концепція має бути на перетині, тобто узгоджуватися з національною політикою відносно розвитку регіонів та з політикою соці-

ально-економічного розвитку на регіональному рівні. Погоджуємося з О. Жихором, що запропонована концепція носить дуальний характер та передбачає паритетність дій держави та регіону у вирішенні більшості дискусійних питань, пов'язаних з бюджетами, ступенем самостійності, прав та свобод регіонів, рівнем їх дотаційності.

Точка зору на побудову механізму управління соціально-економічним розвитком регіону сформована на основі власних досліджень, участі у громадських обговореннях концепції та стратегії соціально-економічного розвитку регіону, міркувань під час конференцій, конгресів, форумів. Безпосередньо механізм представлений на рис. 3.1.

Традиційно механізм базується на принциповій схемі, основу якої складає інструментарій у вигляді законів, закономірностей, принципів, функцій, методів, засобів. Забезпечення результату дії механізму досягається шляхом паритетності в державному та регіональному управлінні та регулюванні ходу процесів на рівні регіонів країни. Очікуваний ефект відбивається у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку регіону. Засоби, якими досягається ефект, є традиційними – виважена бюджетна політика з питань формування місцевих бюджетів, розвиненість інституту регіональних прав та свобод, кадрова політика в регіоні, професійно-кваліфікаційний рівень персоналу, мотивація службовців, що реалізують керівництво в органах місцевого управління та самоврядування, розвиненість публічного адміністрування, організаційна культура в регіональних структурах, впливовість неурядових організацій.

Окремо слід відзначити ринкові механізми, дія яких має бути спрямована на акумулювання інноваційно-інвестиційного потенціалу регіону, на збільшення рівня валового регіонального продукту, а через це відбувається прямий вплив на збільшення валового внутрішнього продукту та національного доходу. Стратегічний підхід до управління розвитком господарських комплексів регіонів спрямований на вирівнювання умов економічної діяльності в межах усіх регіонів, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу регіонів, досягнення сталого економічного зростання, підвищення соціально-економічних показників рівня життя населення України.

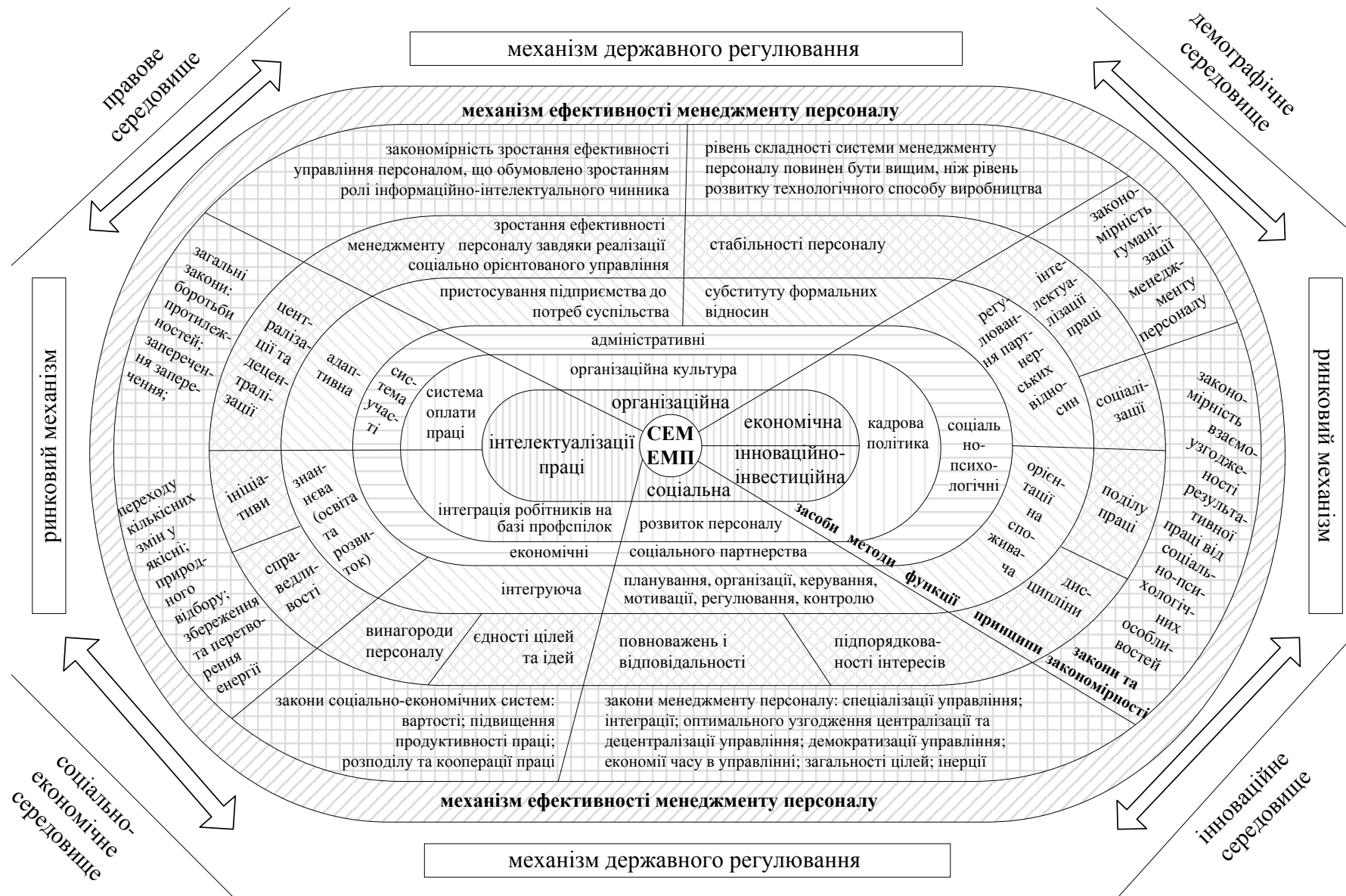

Рис. 3.1. Механізм управління соціально-економічним розвитком регіону

Реалізація зазначених цілей потребує:

- формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону;
- розробки механізмів прискорення економічного зростання в найважливіших напрямках розвитку економіки регіону;
- створення умов взаємодії підприємств, установ, що визначають можливості кожного регіону на базі використання науково-виробничого потенціалу регіону;
- підтримки підприємств, що забезпечують внутрішні потреби регіону;
- збереження існуючих і створення нових робочих місць;
- мінімізації соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону;
- розвитку інфраструктури регіону, ринку товарів і цінних паперів;
- взаємодії органів місцевого самоврядування, промислових підприємств і економічно активного населення; організації регіональних ринків.

Нерівномірно розташований за регіонами і має регіональні особливості розвитку інтелектуальний, людський та соціальний (синтезований) капітал суспільства [33; 34]. Синтезований капітал належить людині, яка входить до складу трудових ресурсів регіону. З одного боку, ураховуючи значну кількість людей в регіональному розрізі можна припустити що трудовий ресурс має більш ємний потенціал, що дозволяє вважати його менш обмеженим, ніж інші, але невичерпних ресурсів в природі не існує. З іншого боку, на основі того, що люди проживають, навчаються та працюють в різних умовах, диференційовано сприяють та генерують інформацію, мають неоднакові здібності, майстерність, креативність, вважаємо, що процеси акумулювання синтезованого капіталу є нерівномірними, а капітал нагромаджується по-різному в територіальному аспекті: в великих містах з переважаючою кількістю вищих навчальних закладів більш інтенсивно, ніж в невеликих та сільській місцевості. Безперечно, таке нагромадження піддається певній логіці: адже відсутній цільовий розподіл випускників вузів, має місце низький рівень як матеріальної, так і нематеріальної мотивації до зайнятості висококваліфікованих спеціалістів в невеликих містах та в сільській місцевості та ін.

Наявність існуючих проблемних чинників та аналіз їх впливу зумовлюють необхідність авторських пропозицій, засобом реалізації яких управління процесами розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу буде дієвим.

У якості таких пропозицій нами виділено:

нагромадження синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу регіону з подальшим його розподілом та перерозподілом

створення умов для трансформації синтезованого капіталу у гео економічний капітал регіону.

удосконалення контролю та регулювання на ринку робочої сили з метою забезпечення ефективного розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу; створення соціально-економічного механізму ефективності використання синтезованого капіталу.

Таким чином, для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів також вважаємо необхідним, перш за все, приділяти увагу розподілу та перерозподілу в регіональному аспекті синтезованого капіталу з метою досягнення рівномірності його нагромадження і, як наслідок, активізації розвитку сільських та інших «непривабливих» територій, сприяння інноваційному розвитку регіону, створення умов для інтелектуалізації праці на всіх, а не лише наукоємних підприємствах регіону.

Диспропорції рівня розвитку регіонів України зумовлюють необхідність використання диференційованого підходу до реалізації регіональної державної політики та стимулювання розвитку окремих територій. Відповідно до забезпечення стратегічного розвитку економіки регіонів України завдання регіональної політики полягають у такому:

- самостійне визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибір засобів її реалізації;
- збільшення самостійності регіонів у формуванні й видатках бюджету області відповідно до компетенції органів регіонального управління; участь територіальних громад в управлінні регіональним розвитком;
- активне залучення органів місцевого самоврядування та населення до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку території;
- впровадження інноваційних технологій та методів вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку.

Також виникає потреба в здійсненні адміністративної реформи [8] шляхом реформування державної влади та місцевого самоврядування, що має підвищити ефективність управління регіональним розвитком України. Основними напрямками трансформації відносин між центральними та регіональними органами влади у сфері управління соціально-економічним розвитком слід визнати:

забезпечення доступу місцевої влади до фінансових ринків, кредитних ресурсів;

встановлення нових критеріїв адміністративної відповідальності керівників органів місцевого самоврядування та розпорядників бюджетних коштів;

запровадження нових принципів та механізмів відносин “влада – громадськість” щодо формування програм, механізмів підзвітності та громадського контролю;

зміна грошового забезпечення регіональних програм відповідно до змін функцій щодо забезпечення належного розвитку соціальної сфери регіонів і надання населенню соціальних послуг належної якості [69].

Окремо в процесі забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів слід відзначити транскордонне співробітництво. В умовах глобалізації транскордонне співробітництво розглядається як найважливіший напрям інтеграційної стратегії держави та її регіонів, що передбачає запровадження спеціальних інструментів регулювання соціально-економічних процесів та забезпечення їх сталості, сприятливого інвестиційного клімату, побудови суспільства при реалізації стратегії модернізації. у Харківському регіоні (фондація Єврорегіону “Слобожанщина”) сформовані зв’язки більш ніж з 50 регіонами із різних країн світу, що підтверджується міжрегіональними узгодженнями та протоколами про співробітництво. В регіоні діє 221 підприємство з російськими інвестиціями, готуються до реалізації інші транскордонні проекти. Позитивним викликом є Програма розвитку транскордонного співробітництва Харківської області на 2011 – 2016 рр.

Пріоритети державної політики щодо розв’язання зазначених суперечностей наступні.

Політико-правові: укріплення єдиного правового простору водночас із взаємозближенням та взаємопроникненням з транскордонними регіонами з забезпеченням відповідного законодавчого підґрунтя транскордонного співробітництва.

Економічні: укріплення національного економічного простору при одночасному забезпеченні мобільності праці, фінансового, синтезованого капіталів; розвиток податкової та доходної бази місцевих бюджетів та впровадження нових підходів до формування місцевих бюджетів; збільшення самостійності регіонів у формуванні доходів й видатках бюджету області відповідно до компетенції органів регіонального управління; запровадження нових принципів та механізмів відносин “влада – громадськість” щодо формування програм, механізмів підзвітності та громадського контролю за процесами транскордонного співробітництва.

Соціальні: розробка національних соціальних стандартів, розробка регіональних стандартів, що відповідають стандартам якості життя населення, прийнятим у світі.

Управлінські: нагромадження синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу регіону з подальшим його розподілом та перерозподілом; створення умов для трансформації синтезованого капіталу у гео економічний, а через це – транскордонний капітал регіону; удосконалення контролю та регулювання на ринку робочої сили з метою забезпечення ефективного розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу з урахуванням вимог транскордонного співробітництва; створення соціально-економічного механізму ефективності використання транскордонного синтезованого капіталу.

Вирішенню проблем, пов'язаних з регіональними інтеграційними процесами може сприяти наступне:

для комплексного розвитку регіонів необхідна єдина концепція державної регіональної політики транскордонного співробітництва, що передбачає дієві правові, інституційні та фінансові інструменти і закріплює місцеве самоврядування та децентралізацію державного управління;

координація дій державних органів влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на реалізацію інтеграційних процесів транскордонного співробітництва як інструменту територіального розвитку та покращення рівня якості життя населення;

активізація співробітництва з європейськими структурами з питань регіонального розвитку та проведення спільного планування розвитку прикордонних територій;

створення мережі агенцій регіонального розвитку, які забезпечували б координацію розв'язання проблем розвитку прикордонних територій;

розробка механізмів співфінансування та фінансової підтримки транскордонних проектів за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів;

перехід від галузевого підходу до розширення правових і фінансових обмежень дій регіональних органів влади та місцевого самоврядування в управлінні прикордонними територіями;

включення до керівних органів єврорегіонів представників громадських організацій у відповідності до вимог політики інформативності, що проводиться в ЄС.

З огляду на зазначене, транскордонне співробітництво в Україні потребує удосконалення в політико-правовій, економічній, соціальній, культурній сферах,

а при реалізації інтеграційної стратегії необхідно більш детально підходити до змін акцентів в управлінні з метою розширення добросусідських відносин шляхом формування механізму регіонального транскордонного співробітництва, який включає державні та регіональні інститути, регіональні ринки, інвесторів, зацікавлені сторони (громадськість).

Таким чином стан соціально-економічного розвитку регіону, його сталість залежить від грамотних, виважених дій керівництва як на рівні держави, так і на рівні регіону, від досягнення балансу інтересів між національною та регіональною політикою, від професійно розробленої стратегії соціально-економічного розвитку регіону та сформованості механізму управління соціально-економічним розвитком регіону, забезпечення умов його дієвості та досягнення очікуваного ефекту від його реалізації. Механізм має будуватися на принциповій схемі, що базується на інструментарії у вигляді законів, закономірностей, принципів, методів, функцій, засобів. Додатково слід впроваджувати шляхи, слідкування яким має позитивно впливати на регіональний розвиток, оскільки диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до впровадження регіональної державної політики шляхом збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, у виборі засобів її реалізації; формування та забезпечення ефективного перерозподілу синтезованого капіталу регіону, формування доходів і видатків бюджету області органами регіонального управління; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку області та приділяти увагу транскордонному співробітництву – засобу активізації розвитку регіону у прикордонному середовищі.

3.1.2. Розробка функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону

У сучасних умовах функціонування економіки країни дієвим інструментом стабільного господарювання стає забезпечення збалансованого розвитку регіонів. У свою чергу, послаблення міжрегіональної кооперації, збільшення диспро-

порційності внутрішньорегіональних процесів, економічна неспроможність малонаселених територіальних одиниць, високий рівень нетранспарентності, неефективна система адміністративно-територіального устрою зумовлюють необхідність вдосконалення управління регіональним розвитком в Україні. Невід'ємною складовою цього процесу є розробка функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону, що дозволить не тільки детально та послідовно відобразити основні функціональні процеси управління розвитком регіону, але й чітко розмежувати повноваження загальнодержавних та місцевих органів влади за рахунок уникнення дублювання їх функцій.

Управління соціально-економічним розвитком регіону являє собою сукупність управлінських дій, процедур, прийомів, що зумовлюють досягнення мети забезпечення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку регіону. Формування збалансованої системи управління регіональним розвитком забезпечить нарощування позитивних перетворень в економічній, соціальній та екологічній сферах діяльності підприємств України завдяки узгодженню взаємодії організаційних методів та інструментів управління.

Враховуючи неможливість здійснення будь-яких дій з боку держави та органів місцевого самоврядування без організованого процесу вирішення поставлених задач, розробку моделі управління соціально-економічним розвитком необхідно здійснювати у розрізі бізнес-процесів управління. Адже, у сучасній практиці моделювання управлінської діяльності для позначення об'єктів моделювання прийнято використовувати термін «бізнес-процес».

Слід зазначити, що одним із найбільш потужних інструментів моделювання бізнес-процесів є AllFusion Process Modeler (BPwin), використання цієї програми дозволить більш детально та чітко продемонструвати процеси функціонування системи управління соціально-економічним розвитком регіону. Необхідно зазначити, що особливістю BPwin є можливість проведення функціональної декомпозиції та деталізації бізнес-процесів, які мають вхід (дані або об'єкти, що споживаються або змінюються процесом), вихід (основний результат діяльності процесу, кінцевий продукт), управління (стратегії й процедури, якими управляється процес) та механізми (ресурси, що необхідні для процесу).

За допомогою стандарту IDEF0 було побудовано контекстну діаграму, де у центрі знаходиться функціональний блок головного завдання, який відображає мету моделі та сутність її побудови (рис. 3.2).

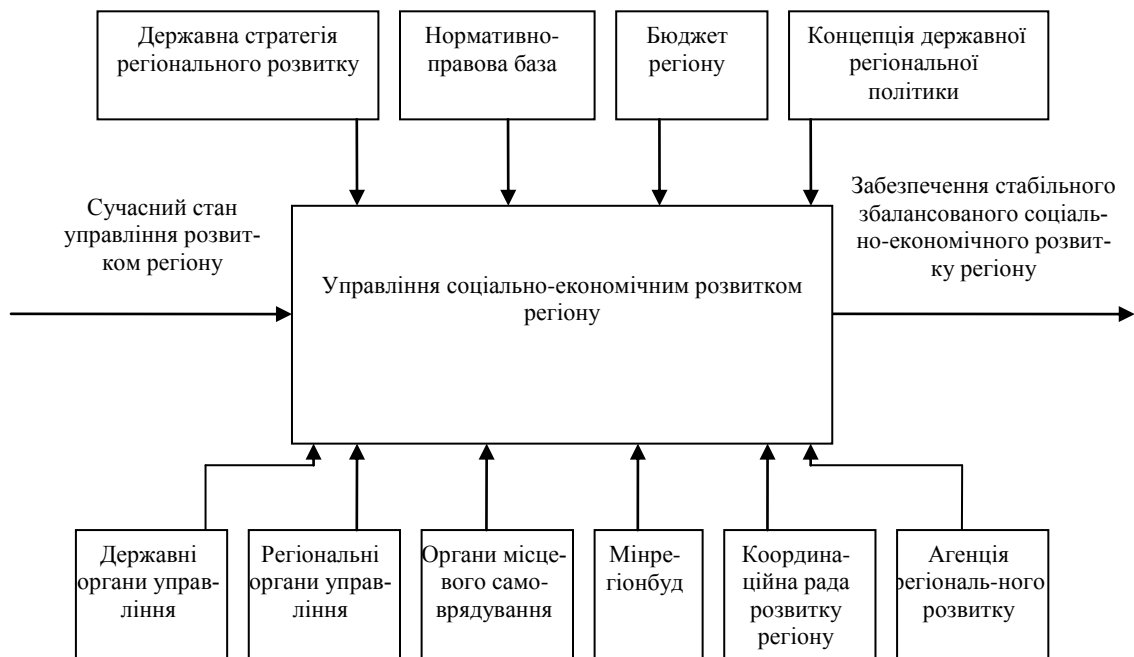

Рис. 3.2. Контекстна діаграма
«Управління соціально-економічним розвитком регіону»

Відповідно до рис. 3.2, функціональна модель управління соціально-економічним розвитком перетворює вхід (сучасний стан управління розвитком регіону) у вихід (забезпечення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку регіону) при наявності забезпечуючих складових управління, а саме державної стратегії регіонального розвитку, нормативно-правової бази, бюджету регіону та концепції державної регіональної політики та за допомогою механізмів, які реалізуються через функціонування державних органів управління, регіональних органів управління, органів місцевого самоврядування, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіонбуд), Координаційної ради розвитку регіону та Агенції регіонального розвитку.

Функціональна модель управління соціально-економічним розвитком регіону, яка отримана внаслідок декомпозиції контекстної діаграми, відображає сукупність етапів процесу управління регіональним розвитком (рис. 3.3).

Декомпозиція функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком дозволяє виокремити підсистеми, відповідно до яких процес управління складається з наступних етапів: планування регіонального розвитку; організація управління розвитком регіону; стимулювання розвитку регіону; контроль та оцінка рівня розвитку регіону; регулювання регіонального розвитку. На вході

сучасний стан управління розвитком регіону та аналіз факторів впливу на розвиток регіону. Головний результат, який ми отримуємо на виході, – забезпечення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку регіону, що є ключовим індикатором функціонування ефективної державної регіональної політики. Механізмами виступають державні органи управління, регіональні органи управління, органи місцевого самоврядування, Мінрегіонбуд, Координаційна рада розвитку регіону та Агенція регіонального розвитку.

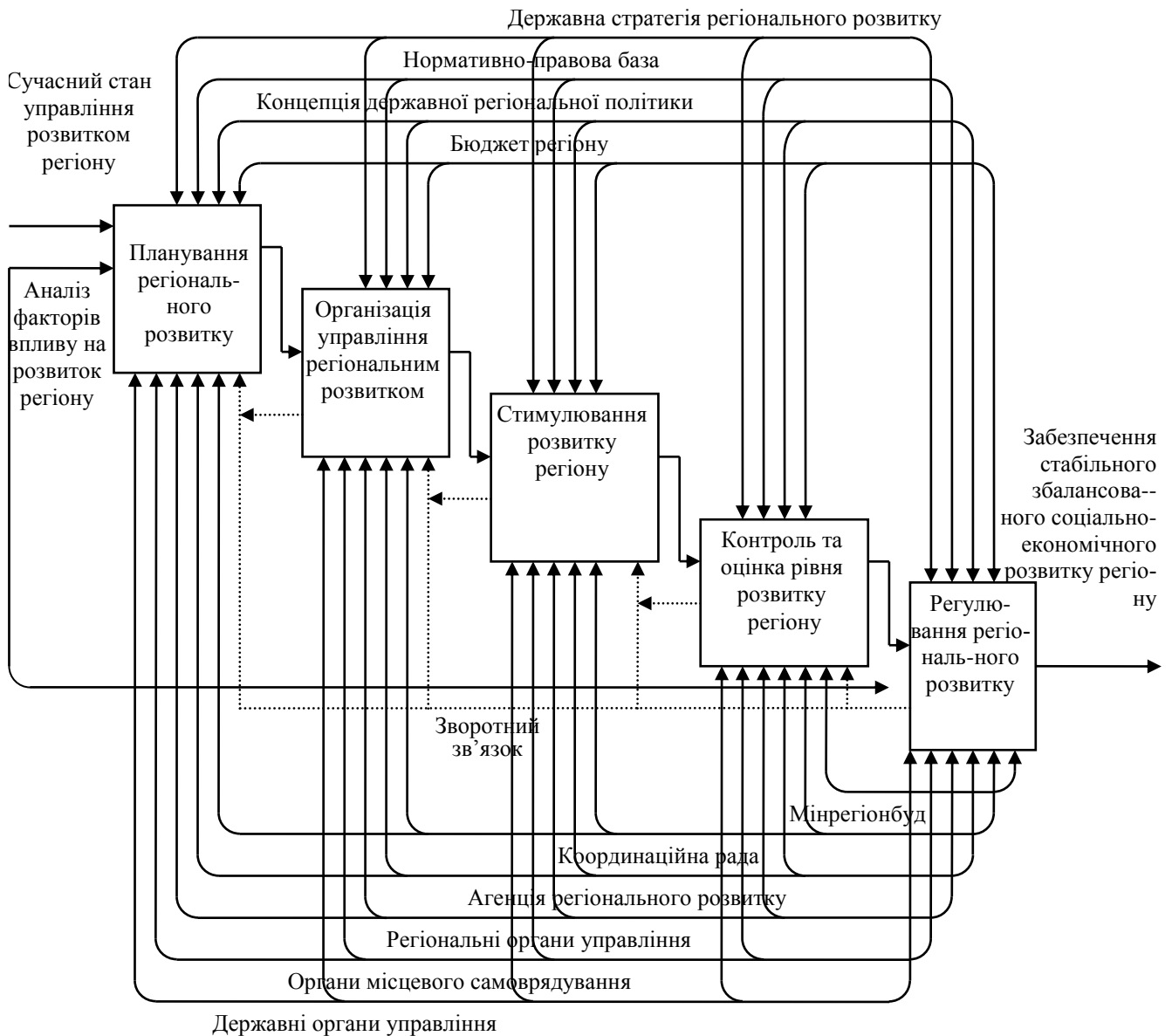

Рис. 3.3. Функціональна модель управління соціально-економічним розвитком регіону

Декомпозиція функціонального блоку «Планування регіонального розвитку» подана на рис. 3.4.

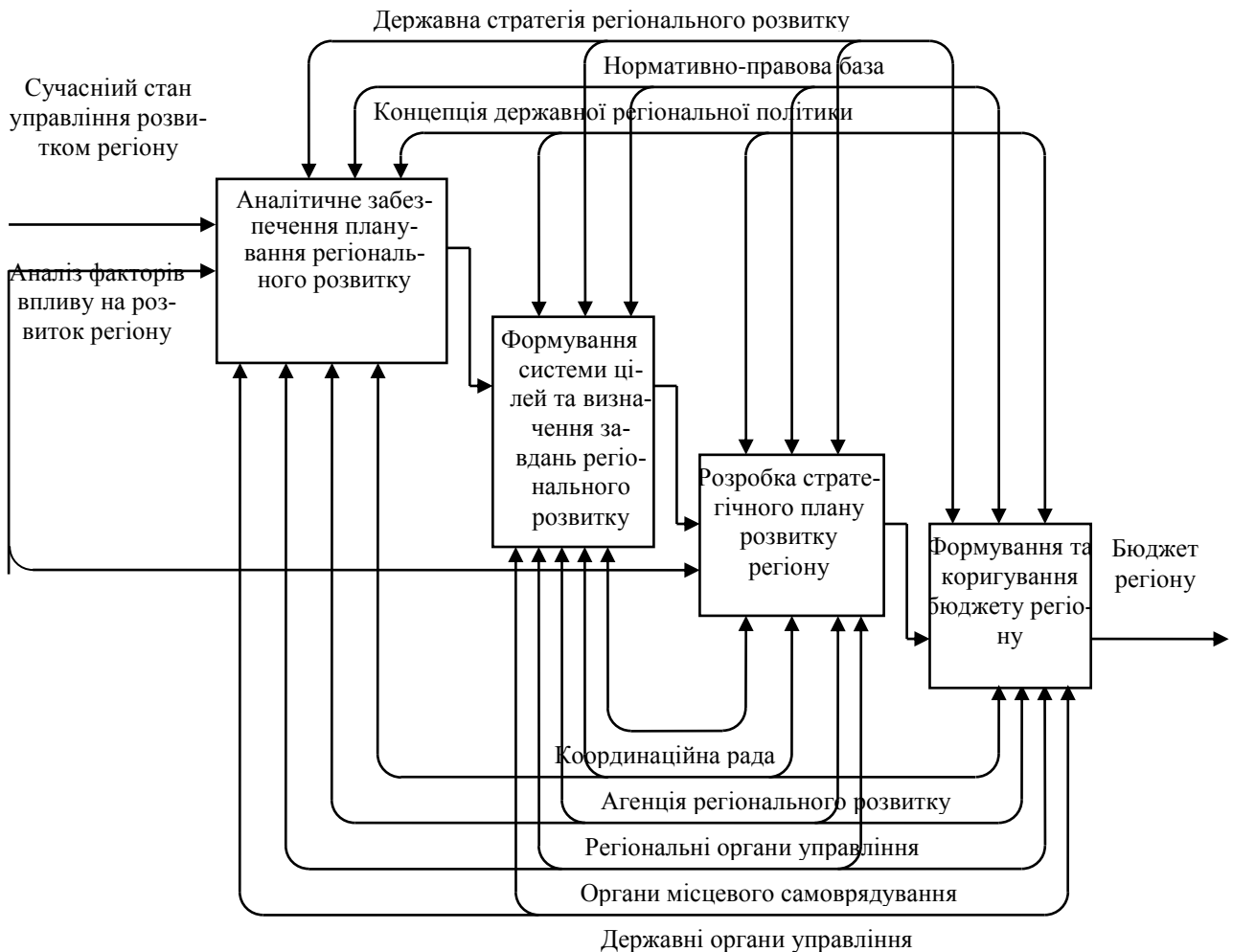

Рис. 3.4. Декомпозиція функціонального блоку «Планування регіонального розвитку»

Планування є першочерговою функцією управління, яка дозволяє визначити вектори майбутнього розвитку. Так, на думку О. Берданової та В. Вакуленка, планування стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, засобом згуртування різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів [148, с. 5]. Отже, планування регіонального розвитку, з одного боку, є необхідною складовою розвитку регіонів та окремих його територій, з іншого – важливими спробами регіонів обґрунтувати та використовувати конкретні методи, важелі та інструменти, які б

допомагали протистояти викликам сьогодення – постійним політичним, економічним, соціальним, технологічним та екологічним змінам.

На функціонування системи управління соціально-економічним розвитком регіону, зокрема на процес його планування, впливає безліч різноманітних факторів, які можна об'єднати у дві основні групи: зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). Аналіз цих факторів дозволяє сформувавши аналітичне забезпечення планування регіонального розвитку з використанням різноманітних методів аналізу, а саме порівняльного, соціально-економічного, соціологічного, SWOT та PEST-аналізу, що, у свою чергу, допоможе коректніше визначити цілі та завдання регіонального розвитку.

Інформаційною основою для проведення аналізу стану розвитку регіону будуть: існуюча містобудівна документація; дані управління економіки облдержадміністрації та виконавчого комітету місцевої ради; програми соціально-економічного розвитку та окремих сфер і звіти про їх виконання; дані Державного комітету статистики України та його місцевих підрозділів; дані галузевих міністерств та відомств, якщо їх профільні підприємства знаходяться на даній території; результати соціологічних досліджень; результати наукових досліджень, що стосуються даної території; матеріали засобів масової інформації тощо [148, с. 24].

Необхідно зазначити, що в умовах існуючих змін соціально-економічних складових регіональної економіки система управління розвитком повинна характеризуватися можливістю вибору щодо соціально-економічних аспектів забезпечення позитивної динаміки в контексті спрямування до кінцевої мети, володіючи своєю сферою ефективного управлінського впливу. Тому для забезпечення цілеспрямованих дій економічні й соціальні цілі на наступний рік слід визначити виходячи з довготривалої стратегічної мети розвитку країни, але з використанням кожного разу більш конкретизованих показників щодо досягнення бажаного результату за тим чи іншим напрямом [204, с. 13].

Розробку стратегічного плану розвитку регіону необхідно проводити з урахування існуючої стратегії регіонального розвитку України, що дозволить більш аргументовано визначити головні довгострокові та поточні пріоритети регіонального розвитку як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях.

Слід акцентувати увагу на тому, що формування та коригування бюджету регіону є важливим етапом планування регіонального розвитку. Це пов'язано з важливістю фінансування багатьох регіональних програм, які спрямовані не

тільки на управління соціально-економічним розвитком, але й управління бюджетом та фінансами, управління майном і землею, управління економікою та підприємництвом, охорону навколишнього середовища регіону тощо. Окрім цього, сформований бюджет регіону має бути інструментом стимулювання розвитку регіону.

Отже, саме завдяки функції планування вирішуються існуючі проблеми забезпечення сталого розвитку регіону.

Наступним етапом є організація управління розвитком регіону (рис 3.5).

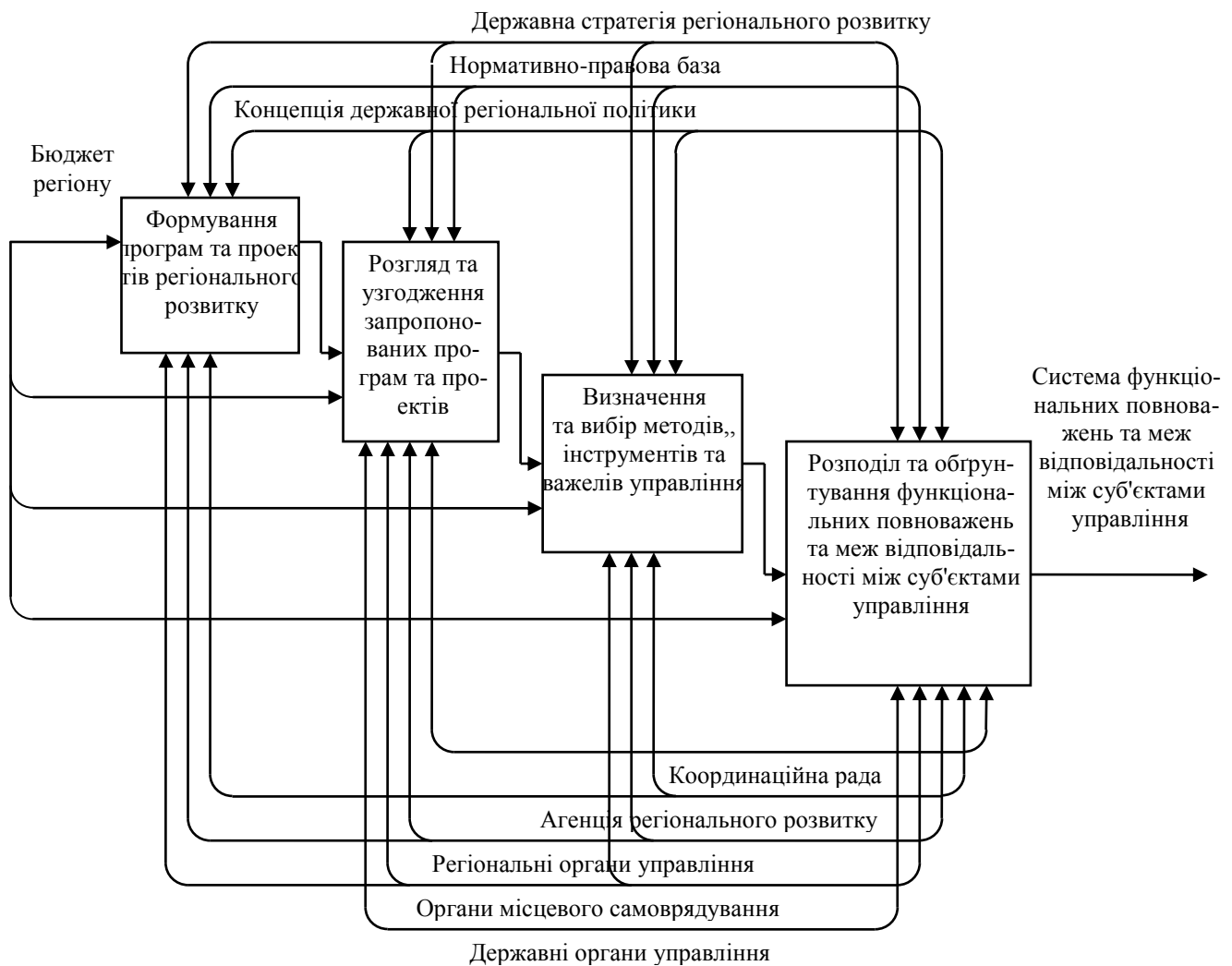

Рис. 3.5. Декомпозиція функціонального блоку «Організація управління розвитком регіону»

Специфіку перетворення регіонального управління на сучасному етапі визначає показова тенденція щодо використання дедалі більшої кількості різновидів організаційних нововведень на рівні основної ланки управління регіоном (мі-

сцеві державні адміністрації), запровадження нових структурних підрозділів, допоміжних структур, широкої розмаїтості сфер і способів їх впливу.

Це підтверджує той факт, що вдосконалення систем управління в кожному регіоні має не тільки враховувати конкретні умови функціонування та розвитку, але й бути специфічним. Отже, при управлінні розвитком регіону повинні використовуватися дієві та різноманітні методи та інструменти управління.

У якості входу функціонального блоку виступає бюджет регіону, тобто результат попереднього етапу.

У той же час на виході отримуємо важливий результат – система функціональних повноважень та меж відповідальності між суб'єктами управління. У якості управління виступає державна стратегія регіонального розвитку, нормативно-правова база та концепція державної регіональної політики. Головні механізми цього етапу – державні органи управління, регіональні органи управління, органи місцевого самоврядування, Координаційна рада розвитку регіону та Агенція регіонального розвитку.

Першочерговим етапом запропонованого функціонального блоку є формування програм та проектів регіонального розвитку, які розглядаються та узгоджуються Координаційною радою розвитку регіону. Завдяки обґрунтованому визначенню та вибору методів, інструментів та важелів управління, у рамках організації управління розподіляються функціональні повноваження та межі відповідальності між суб'єктами управління розвитком регіону.

Аналіз науково-практичної літератури [34, 48, 59] дозволив дійти висновку, що вдосконалення співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою досягнення належного розмежування повноважень сприятиме ефективній діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, відповідатиме існуючим потребам та вимогам як керуючих суб'єктів, так і керованих об'єктів і має здійснюватися на основі таких принципів: забезпечення верховенства права, раціонального поєднання державних, регіональних і місцевих інтересів, економічно та соціально необхідного і достатнього рівня децентралізації в умовах унітарної держави, ефективності здійснення повноважень, ліквідації практики делегування повноважень, запровадження засад субсидіарності повноважень. Але суперечність інституційного впливу на розвиток регіону виникає через неврахування центром позицій регіону та принципу раціонального поєднання державних, регіональних і місцевих інтересів [205]. Тому, враховуючи існуючу обмеженість по-

вноважень органів місцевого самоврядування та широку концентрацію владних повноважень держави, важливим елементом організації управління соціально-економічним розвитком регіону є поступове переміщення влади «із» центру» на місцевий рівень шляхом розширення прав територіальних громад. Це дозволить місцевій владі здійснювати управління та нести повну відповідальність за дотримання публічних зобов'язань. Окрім цього, дієва організаційна структура управління розвитком регіонів та ефективність комунікаційних процесів дозволить уникнути дублювання функцій суб'єктів управління, що у результаті дозволить вдосконалити процес прийняття рішень.

Таким чином, аналізуємий функціональний блок регулює не тільки перехід до наступного етапу управління розвитком регіону, але й є важливим чинником реалізації усіх послідуєчих етапів, без яких неможливе забезпечення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку регіону.

Стимулювання розвитку регіону є важливим елементом результативної роботи усієї системи управління соціально-економічним розвитком регіону (рис. 3.5). Без розуміння пріоритетів та потреб регіону неможливо досягти високого рівня як управління розвитком регіону, так і управління державою зокрема.

Стимулювання розвитку регіонів представляє собою комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому [139].

Даний етап складається з таких послідовних процесів, як: виявлення потреб регіону; визначення інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку регіону; формування заходів з підвищення конкурентоспроможності регіону та впровадження запропонованих заходів за допомогою програми стимулювання. Механізмами функціонування даного етапу виступають державні органи управління, регіональні органи управління, органи місцевого самоврядування, Координаційна рада розвитку регіону та Агенція регіонального розвитку. Як і на попередніх етапах, управління ведеться з урахуванням державної стратегії регіонального розвитку, нормативно-правової бази, концепції державної регіональної політики та бюджету регіону.

Етап «виявлення потреб регіону» повинен проводитися з метою виявлення реального стану використання інструментів підвищення стимулювання розвитку

регіону та обґрунтування можливих шляхів акумулювання ресурсів.

Формування заходів з підвищення конкурентоспроможності регіону є важливим інструментом подолання депресивності територій з використанням дієвих механізмів пом'якшення впливу диспропорцій розвитку. Необхідно зазначити, що заходи з підвищення конкурентоспроможності регіону розглядає та узгоджує Координаційна рада розвитку регіону.

Важливим положенням програми стимулювання розвитку регіону повинна стати детальна типологізація регіонів з використанням конкретних показників та індикаторів для визначення їх стану, що дозволить визначити проблемні регіони, які потребують першочерговою державної фінансової підтримки.

Наступним етапом у системі управління розвитком регіону є контроль та оцінка рівня розвитку регіону (рис. 3.7).

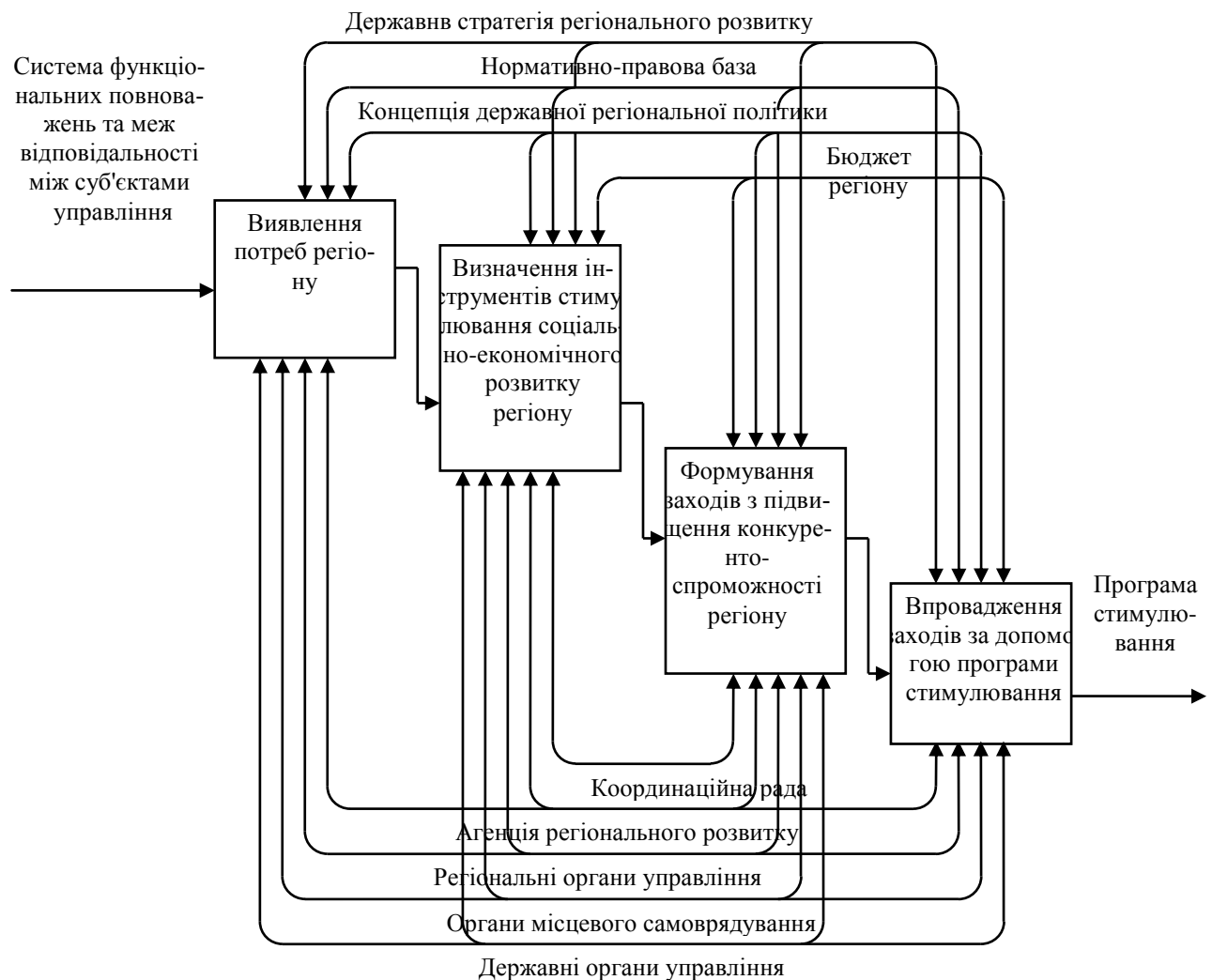

Рис. 3.6. Декомпозиція функціонального блоку «Стимулювання розвитку регіону»

Контроль можна охарактеризувати як одну з функцій управління, яка необхідна для систематичної перевірки функціонування керованого об'єкта (процеси розвитку регіону) з метою аналізу обґрунтованості ухвалення управлінських рішень, виявлення наявних відхилень.

Першочерговим етапом функціонального блоку «контроль та оцінка рівня розвитку регіону» є формування системи інформативних показників, які характеризують регіональний розвиток.

Вона має включати як загальні (об'ємні показники зростання виробництва; показники, що характеризують рівень доходів населення; рівень безробіття в регіоні; динаміка зростання продуктивності праці в регіоні; рівень забрудненості навколишнього середовища; тощо), так і часткові показники, які характеризують економічну ситуацію в розвитку конкретних галузей виробничого комплексу.

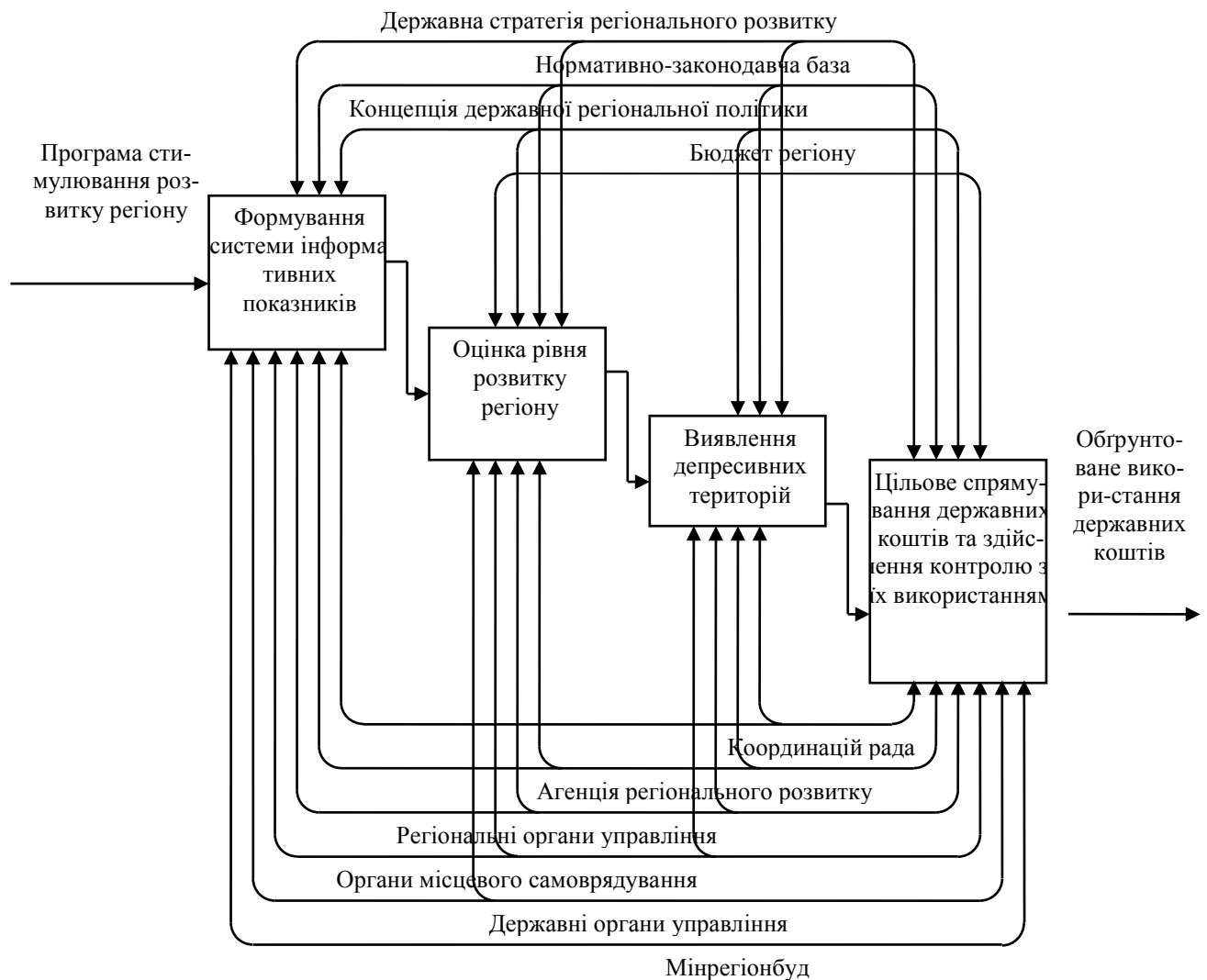

Рис. 3.7. Декомпозиція функціонального блоку «Контроль та оцінка рівня розвитку регіону»

Доповнює етап контролю оцінка рівня розвитку регіону як складова, яка необхідна для виявлення депресивних територій та прийняття рішень щодо їх поліпшення за допомогою цільового спрямування державних коштів. Оцінку рівня розвитку регіону доцільно проводити з використанням процедури таксономії, яка дозволить визначити інтегральний показник з метою формування певного рейтингу районів регіону за рівнем розвитку.

Останнім етапом управління соціально-економічним розвитком регіону є регулювання регіонального розвитку (рис. 3.8).

Процес регулювання представляє собою систему адміністративно-правових, економічних, організаційних та інших методів, інструментів та важелів, що обумовлюють взаємовідносини суб'єктів господарювання та органів управління в процесі реалізації основної мети управління. Слід зазначити, що важливими напрямками державного регулювання регіонального розвитку є: раціональна організація міжбюджетних відносин та створення сприятливих умов для нарощування фінансового потенціалу кожного регіону.

При формуванні та впровадженні регіональної регуляторної політики, основним її завданням повинно стати досягнення позитивних значень показників соціально-економічного розвитку регіону за умови оптимального використання наявних ресурсів та збереження навколишнього середовища.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що невідповідність існуючої територіальної організації влади новим завданням розвитку є однією з нагальних проблем регіонального розвитку України.

Виникнення такої ситуації спричинила низка чинників:

недооцінка важливості державної політики регіонального розвитку як невід'ємної складової соціально-економічної політики країни;

відсутність чітко сформульованої державної політики у сфері регіонального розвитку;

зорієнтованість системи державного управління регіональним розвитком на вирішення поточних проблем територій, а не на довгострокові пріоритети їх комплексного розвитку;

відсутність ефективних та дієвих механізмів взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою; безсистемність та фрагментарність застосування законодавчо визначених інструментів стимулювання розвитку регіонів;

відсутність єдиної системи стратегічного планування та механізму узгодження стратегічних пріоритетів розвитку держави та регіонів;

неефективність державного механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку, непрозорий розподіл інвестиційних субвенцій та ін.

Тому організаційне забезпечення повинно інтегруватися із загальною структурою управління регіональним розвитком, що дозволить підвищити ефективність контролюючої функції стосовно вирішення регіональних проблем.

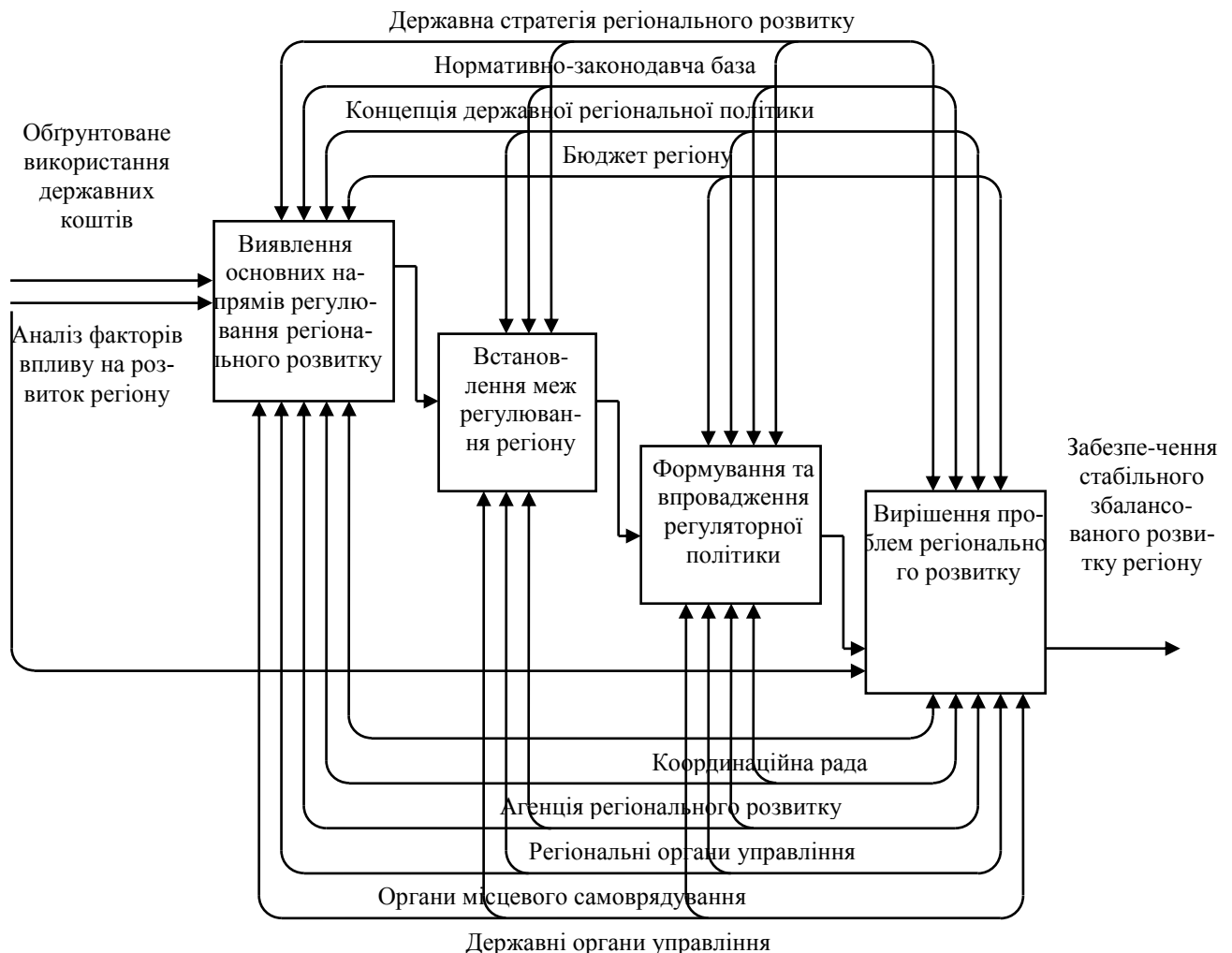

Рис. 3.8. Декомпозиція функціонального блоку «Регулювання витрат на персонал»

Розробка функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону як невід'ємна складова державної регіональної політики дозволить вирішити наступні завдання:

чітке розподілення повноважень з метою усунення дублювання функцій у суб'єктів регіонального розвитку;

адаптація до змін внутрішнього та зовнішнього середовища;

забезпечення стабільного функціонування таких складових управління як фінансово-економічної, інформаційно-аналітичної та соціально-психологічної; оптимізація процесів фінансового забезпечення.

Таким чином, розвиток регіонів України є одним із найважливіших напрямків державної регіональної політики, першочерговим завданням якої є підвищення якості управлінських дій, удосконалення роботи органів державної влади та місцевого самоврядування щодо управління розвитком регіонів. Це можливо зробити шляхом розробки та використання запропонованої моделі управління соціально-економічним розвитком регіону.

3.1.3. Напрями удосконалення процесу управління соціально-економічним розвитком регіону

Методологічні засади управління економічним і соціальним розвитком регіону за ринкових умов змінюються. Територіальне управління має вирішувати питання стосовно заінтересованості підприємств і організацій у поєднанні зусиль для формування та розвитку соціально-економічного середовища регіону на підставі дослідження тенденцій та ймовірного розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, виробляти соціально-економічні орієнтири комплексного збалансованого розвитку і функціонування господарства регіону, визначати пріоритетні напрями вдосконалення процесу управління соціально-економічним розвитком регіону. Враховуючи результати проведеного в попередньому розділі аналізу, можна визначити слідуючі основні напрями вдосконалення процесу управління соціально-економічним розвитком для Харківської області.

Стратегічне планування. Стратегічне планування – це оптимальніший підхід для всіх місцевостей. Цей вид планування орієнтується на довготривалу перспективу й передбачає розбудову місцевої економіки на основі місцевих потреб.

Як зазначає В. Борщевський [21], “ стратегічне планування в усіх випадках передбачає широкомасштабні заходи, спрямовані на максимальне використання всіх ресурсів.

Це необов’язково означає великі обсяги витрат з місцевого бюджету або значні субсидії від уряду – навпаки, це може означати скорочення фінансування

з усіх зовнішніх джерел і зменшення ризику, пов'язаного з тривалим державним фінансуванням. Термін широкомасштабні заходи означає те, що економічний розвиток стає стратегічною метою всіх підрозділів місцевого самоврядування. Відтепер усі законодавчі норми, податкова політика, діяльність у громадському секторі та місцевий бюджет розробляються з обов'язковим урахуванням довготермінових економічних цілей місцевості.

Підприємства, які потрібно розвивати, визначаються насамперед на основі потреб та ресурсів регіону, а не на основі його економічних можливостей. З огляду на це органи місцевого самоврядування своєю політикою не повинні надавати переваг жодній конкретній формі підприємства. Тоді підприємства опиняться в однакових умовах щодо економічного розвитку.

Щодо важливості стратегічного планування, то вона обумовлена існуванням різних планів в місцевих органах влади та необхідністю їх впровадження. В багатьох випадках реалізація цих планів залежить як від дій політичних угруповань або бізнесових структур, так і можливості доступу до джерел фінансування більшою мірою, ніж від важливості того чи іншого проекту для розвитку регіону. Особливо, якщо фінансові можливості регіону є обмежені, необхідно визначити пріоритети таким чином, щоб ефективність коштів була найвища.

Процес стратегічного планування не є лише переліком проблем та визначення порядку їх вирішення. Передусім, це визначення найважливіших проблем, вирішення яких спричинить економічний розвиток регіону, міста, села; це також є стислим викладом довго- та короткотермінових цілей у спосіб, коли їх можна оцінити кількісно та визначити реальне економічне зростання по мірі їх виконання [55].

Безпосередньо процес стратегічного планування починається зі збору даних про економічну ситуацію в регіоні. Поряд з аналізом даних можна визначити сильні і слабкі сторони регіону, а також можливості і перепони на шляху реалізації програми розвитку. Спираючись на сильні сторони, можна визначити пріоритети розвитку, конкретні цілі та завдання вирішення кожної проблеми.

Також, визначаючи слабкі сторони регіону і проблеми, які вони можуть викликати в майбутньому розвитку, потрібно визначити шляхи їх вирішення, нейтралізації або заміни. Здійснюють це за допомогою проектів, які ґрунтуються на об'єктивній оцінці їх фактичного впливу на досягнення загальних цілей у даному регіоні. Будь-які дії та цілі повинні відбуватися так, щоб їх можна було визначити та врахувати кількісні зміни на шляху до реалізації загальної цілі. Цей

процес є довготривалим, тому особливо важливим є моніторинг поточних досягнень, адже це дозволяє скоригувати будь-який план під час його реалізації.

Стратегічне планування є доволі складним процесом, тому що в кожному регіоні існує розмаїття думок щодо проблем цього розвитку та порядку їх вирішення. Існує також велика кількість зацікавлених угруповань, які хочуть впливати на процеси в регіоні, тому власне складання єдиного стратегічного плану є шансом дійти до консенсусу на теренах регіону. Без таких домовленостей проблематичною залишається реалізація виконання завдань плану.

Першим етапом формування стратегічного плану є консультаційний процес, який повинен дати відповідь на основне запитання: хто і на якому етапі повинен бути залучений до вирішення завдань плану? Іншими словами, процес планування потрібно розпочинати з вибору організації, яка б змогла взяти на себе роль лідера та зініціювати консультаційний процес, зібравши воєдино погляди окремих осіб та організацій у регіоні. У країнах ЄС таку роль виконують місцеві органи державного управління та місцевого самоврядування.

Пропонується створити спеціальну Робочу групу з числа представників районної ради та райдержадміністрації, ділових кіл та лідерів громадських організацій району, окремих громадян та науковців. В процесі роботи в складі Робочої групи можуть виділятися підгрупи та відповідні комісії.

Наступним після консультаційного є етап збору і аналізу даних про регіон. Тут визначається конкретно які дані необхідно зібрати, а також особи, відповідальні за їх збір. Окрім цього, вибираючи необхідну інформацію, варто визначити рівень, на якому здійснюється збір цієї інформації. Метод, який найширше використовується в аналізі даних – є SWOT аналіз, який дозволяє визначити сильні та слабкі сторони регіону, можливості та небезпеки розвитку регіону.

Важливим у цьому аналізі є те, що виділення сильних, слабких сторін, можливостей та небезпек розвитку повинно базуватись на об'єктивній оцінці зібраних даних, а не на суб'єктивних думках окремих осіб. Після аналізу SWOT, наступним кроком є формування цілей та місії регіону.

Отже, стратегічне планування в органах місцевого самоврядування – це процес узгодження дій членів громади, спрямованих на створення умов, що забезпечують розвиток муніципальної одиниці в напрямку, визначеному цією громадою. Сам стратегічний план є інструментом фокусування зусиль і оптимізації використання ресурсів. Тому завданням органів місцевого самоврядування, які вступають на шлях стратегічного планування, повинно бути здійснення ряду

заходів для того, щоб в плані з самого початку було якомога менше помилок, недомовленостей та неточностей, і він містив як можна більше елементів, необхідних для забезпечення своєї успішної реалізації.

Вдосконалення управління сільською місцевістю. У розвинутих країнах світу управління економічним та соціальним розвитком сільських територій здійснюється через поєднання регулюючих впливів органів державної влади, інститутів ринкової інфраструктури, управлінських підрозділів підприємств, що розміщені на території сільських поселень, громадських організацій та місцевого самоврядування.

Проголошення незалежності, проведення перетворень у політичній та економічній системах Української держави уможливили становлення в сільських поселеннях демократичного інституту управління, що уособлений органами місцевого самоврядування. Але надання конституційного права на самоврядування всім територіальним громадам не стало початком формування міцної життєздатної територіальної громади, а, навпаки, сприяло подрібненню й послабленню територіальних спільнот низового рівня [7].

Нові соціально-економічні та політичні реалії, зміни, які відбуваються в об'єкті управління, необхідність корекції негативних тенденцій, що прослідковуються в економічному й соціальному розвитку села, вимагають впровадження в діяльність органів сільського місцевого самоврядування таких функцій: прогнозування; програмування; планування соціально-економічного розвитку та стратегічного планування; моніторингу; координації; консультування; проектного аналізу та супроводу; маркетингу; мотивації; контролю; організації; регулювання.

В сучасних умовах сільські органи місцевого самоврядування об'єктивно не спроможні якісно виконувати вказані функції, бо, по-перше, не забезпечені економічною базою для проведення дієвої управлінської діяльності; по-друге, рівень професійної та загальної освітньої підготовки більшості службовців місцевого самоврядування не відповідає сучасним вимогам та не дозволяє їм сповна використовувати теоретичні й практичні механізми реалізації комплексу управлінських функцій; по-третє, малочисельні сільські територіальні громади навіть потенційно не можуть бути полігоном впровадження функцій управління розвитком територій, напрацьованих світовою практикою місцевого самоврядування.

В сучасних умовах принципи і методи управління сільською місцевістю повинні багатократно збільшити дієвість і ефективність, що вимагає його нових організаційних і функціональних структур, прийомів і засобів праці, поліпшення шляхів реалізації прийнятих рішень, проектних програм, посилення конкретної персональної відповідальності управлінських служб і окремих посадових осіб за виконання своїх обов'язків.

Для успішного соціально-економічного розвитку села важливо створити пільгові умови кредитування, фінансування і оподаткування, які б стимулювали розвиток малого підприємництва, агробізнесу тощо. У країнах Європи такі пільги здійснюються у перспективні, нові галузі бізнесу, науки і техніки через мережу венчурних фірм – це своєрідне формування ринкового капіталу, в якому беруть участь фізичні особи, пенсійні та інші фонди. У вирішенні цього питання важливу роль могли б відігравати місцеві органи влади та спеціально створені громадські служби, товариства, ініціативні групи тощо. З боку держави особливу роль відіграє цінове регулювання, цілеспрямована фінансова допомога і дотації виробникам дефіцитних або навпаки, надлишкових видів сільгосппродукції.

Становлення приватизаційної організації сільськогосподарського виробництва вимагає створення нової матеріально-технічної бази, вдосконалення планування і забудови сільських населених пунктів. Доцільно також провести комплексне обстеження сільських населених пунктів, встановити стан і тенденції розвитку загальної забудови їх з врахуванням конкретних соціально-економічних змін, які відбуваються у кожному з них.

Формування ефективних ринкових відносин на селі також вимагає вдосконалення принципів і методів, які застосовуються сільськими органами самоврядування в управлінні сільською місцевістю. Серед них виняткову роль повинні відігравати економічні методи. Сільські органи самоврядування повинні максимально сприяти виникненню й функціонуванню нових форм господарювання (фермерства, соціального бізнесу тощо). Для цього при сільських органах самоврядування доцільно створити інформаційно-довідкові служби рекламні бюро для поширення інформації про можливості організації таких форм. Як відмічає В.Федюк [262], “варто було б при окремих сільських органах самоврядування створити і недільні школи, де велася навчальна робота з питань організації нових форм господарювання з метою залучення молоді та інших категорій населення до нових видів зайнятості”.

Таким чином, сільське поселення є невід'ємною частиною регіональної територіальної системи, розвиток якої можливий лише за умови динамізації розвитку всіх утворень, що входять до її складу. Основним чинником ефективного і програмованого розвитку села є дієва управлінська діяльність органів місцевого самоврядування, що, в рамках законодавчого поля та загальнодержавної економічної й соціальної політики, спроможні якнайкраще задіяти всі ресурси підпорядкованої їм території для його забезпечення.

Принципово важливий напрямок удосконалення управління соціально-економічним розвитком територій – система бюджетних взаємовідносин. Регіональна фінансова політика передбачає створення нової системи фінансових взаємовідносин між центральним урядом та регіональними і місцевими владами. Відомо, що сьогодні ще зберігається стара, занадто централізована модель фінансових взаємовідносин між урядом, регіонами і місцевою владою.

Такий підхід не дозволяє раціоналізувати бюджетний процес та відповідні процедури, застосувати сучасний погляд на структуру бюджетів. Зокрема, неможливо вирішити питання відшкодування витрат за виконання делегованих повноважень. Тільки тоді, коли будуть виокремлені видатки і доходи громад, можливо буде створити механізм фінансування делегованих повноважень.

Необхідно вирішувати таке питання, як система вирівнювання, яку необхідно створити для територіальних громад. За Конституцією України створена така модель, за якої фінансовим вирівнюванням займаються області. З одного боку, визначено, що обласні ради – це представницькі органи, які репрезентують спільні інтереси територіальних громад, а другого – саме через ці обласні ради повинне здійснюватися фінансове вирівнювання, що і є державною функцією. Очевидно, що виникає потреба вдосконалення фінансового вирівнювання.

Повна відсутність чіткого взаємозв'язку для місцевих бюджетів між обсягом зібраних податків і сукупними доходами і надалі буде позбавляти місцеві органи влади всіх рівнів стимулів до збільшення державних доходів і пошуку раціональної структури бюджетних видатків.

Це дає підстави і на майбутнє прогнозувати падіння бюджетних надходжень, котре зумовлене, зокрема, недоліками системи міжбюджетних відносин. Невипадково з ініціативи органів влади ряду областей активізувалася робота з розширення переліку вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку.

В умовах відсутності середньострокових податкових гарантій для місцевих бюджетів (з визначеними функціями) місцеві органи влади можуть і надалі бути зацікавлені як у порушеннях податкового законодавства економічними суб'єктами, оскільки це дозволить їм використовувати механізми неформальних вилучень частини заощаджень підприємств від несплати податків, так і в накопиченні ними податкової заборгованості, оскільки це створить умови для проведення взаємозаліків.

В Бюджетному кодексі закладено положення, котрі довгий час або не розглядались, або не приймались до уваги, що негативно впливало на можливості розвитку регіонів у довгостроковому аспекті. Мова йде про бюджет розвитку. Кодексом визначено конкретні джерела його наповнення (надходження від відчуження комунального майна, реалізації земельних ділянок несільськогосподарського призначення комунальної власності, частка офіційних трансфертів та запозичення), а також напрями використання таких ресурсів. Звичайно, якщо реальність наповнення бюджету розвитку підтвердиться практикою, то це дасть можливість регіональній та територіальній владі реально планувати не тільки поточну діяльність, а й впроваджувати середньо- та довгострокові проекти (насамперед, інфраструктури), спрямовані на розвиток виробничого та інвестиційного потенціалу [230].

Бюджетний кодекс не вирішує проблеми підвищення стабільності та передбачуваності доходів бюджетів сіл, створення прозорих механізмів надання трансфертів.

На відміну від сіл переважна більшість міст та селищ має значно більшу чисельність населення, а також (не дивлячись на кризовий стан економіки) значну виробничу базу (промислові та переробні підприємства) та розвинуте комунальне господарство. Наявність виробничих потужностей є основою для наповнення доходної частини бюджетів міст та селищ за рахунок сплати підприємствами податків та соціальних платежів, насамперед, прибуткового податку з громадян та податку на прибуток підприємств.

За діючих умов повністю відсутня економічна зацікавленість регіонів у саморозвитку, а тому в перспективі слід формувати бюджети розвитку за допомогою того ж нормативного методу з використанням показників бюджетного забезпечення у розрахунку на одного жителя та корегуючих коефіцієнтів.

Останні можуть визначатися відношенням темпів зростання економіки регіонів до середніх по країні. У такому разі регіони будуть зацікавлені у наро-

щуванні обсягів виробництва товарів та послуг на власній території. Крім того, це поставить у взаємну залежність показники програм соціально-економічного і культурного розвитку та бюджетів областей, міст і районів.

3.2. Методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу

У сучасних умовах розвитку економіки незалежність держави визначається, як правило, рівнем соціально-економічного розвитку кожного регіону, оскільки, саме це територіальне утворення, з одного боку, є центром формування основних проблем суспільства, а з іншого боку, – регіон має сукупний потенціал – умовою, що дозволяє вирішувати зазначені проблеми. При цьому ефективне функціонування господарського комплексу регіону передбачає визначення характеру використання і компонентної структури природно-ресурсного потенціалу, що є основою для обґрунтування, як промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу, так і пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіону.

Основною тенденцією функціонування регіональних господарських комплексів в Україні є існування певної деформації галузевої структури промисловості у розрізі регіонів, яка з роками посилюється, зменшуючи віддачу галузей з високим наявним потенціалом.

Сучасні процеси глобалізації, які супроводжуються посиленням регіоналізації, вказують на необхідність підвищення ефективності функціонування регіональних господарських комплексів та визначення раціональної промислової спеціалізації як умови забезпечення сталості регіонального соціально-економічного розвитку.

Відповідно до Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [264], основною метою розвитку реального сектора економіки є підвищення його ефективності й удосконалення структури на основі пріоритетного розвитку наукомістких видів економічної діяльності, зниження імпортомісткості виробництва, збалансованої спеціалізації, допоміжних і обслуговуючих виробництв, раціонального використання внутрішніх ресурсів. У зв'язку з цим питання ефективної спеціалізації кожного регіону виходять на

перший план при стратегічному та тактичному плануванні напрямів його соціально-економічного розвитку. Етапом, що передує визначенню пріоритетів, є оцінка сформованих напрямів і рівня спеціалізації регіонів, їх ефективності та перспективності із урахуванням фактичних і потенційних територіальних конкурентних переваг.

Усе вищевказане вимагає відповідного методичного забезпечення, оскільки від правильності цієї оцінки залежать у майбутньому місце й роль регіону у суспільному поділі праці, у міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язках, що, як наслідок, визначає рівень розвитку регіонального господарського комплексу й рівень життя населення, яке проживає на території регіону.

Більшість авторів (Белокрилова О. С., Голованова С. В., Кістанов В. В., Рогальський Ф. Б. та ін.), розглядаючи питання спеціалізації регіонального господарського комплексу, обмежуються розрахунком таких показників, як коефіцієнти локалізації галузі, рівня розвитку галузі у регіоні, міжрайонній товарності, виробництва на душу населення, які, переважно, базуються на виявленні частки участі регіону у суспільному поділі праці.

Дотримуючись об'єктивності, варто відзначити, що ці показники доповнюються показником ефективності виробництва, що виражається через обсяг виробленої продукції на 1 гривню витрат або обсяг доданої вартості на 1 гривню витрат. Крім того, деякі автори здійснюють оцінку рівня спеціалізації регіонального господарського комплексу, використовуючи індекс концентрації Херфіндаля-Хіршмана, де використовуються частки галузей у загальному обсязі промислового виробництва регіону [8; 9; 90].

Усі зазначені підходи у достатній мірі дозволяють охарактеризувати сформовану спеціалізацію регіону, однак недостатні для визначення перспективних напрямів розвитку його господарського комплексу. Це обґрунтовує необхідність використання комплексного методичного підходу, що дозволить обґрунтувати напрями ефективної спеціалізації у розвитку регіонального господарського комплексу. З цією метою поетапно розглянемо запропонований методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу.

На першому етапі визначається рівень спеціалізації галузей промисловості регіону на основі розрахунку коефіцієнтів локалізації галузі й промислового виробництва у розрахунку на 1 особу [8]. Розрахунок цих показників у динаміці

дозволяє, по-перше, визначити галузі сформованої спеціалізації регіонального господарського комплексу, а, по-друге, згрупувати їх з урахуванням того, які зміни відбулися за аналізований період (галузі, що характеризуються зростанням, зниженням або відсутністю істотних змін у рівні спеціалізації).

На другому етапі проводиться групування галузей промисловості регіону за рівнем спеціалізації та їх часткою у регіональному господарському комплексі. Цей етап необхідний для того, щоб визначити роль галузей спеціалізації у формуванні регіонального господарського комплексу.

У результаті реалізації даного етапу можна визначити галузі спеціалізації, що займають найбільшу питому вагу у структурі промислового виробництва та забезпечують істотний внесок у регіональний розвиток. Особливої уваги на цьому етапі заслуговує процес визначення найбільшої та найменшої питомої ваги, де обов'язковим є врахування специфіки галузевої структури регіонального й національного господарського комплексу країни.

Слід зазначити, що деякі автори [8] виходять з того, що рівень провідних галузей (галузей спеціалізації регіонального господарського комплексу) повинен бути більше 7 %.

На наступному третьому етапі проводиться групування галузей промисловості регіонального господарського комплексу за рівнем спеціалізації та їх часткою у регіональній структурі галузі. Необхідність цього етапу пояснюється тим, що реально галузь спеціалізації може займати незначну питому вагу в обсягах регіонального промислового комплексу. Цей факт пояснюється незначним поширенням даної галузі в країні, але відносно високим рівнем її концентрації у регіоні.

Отже, важливо визначити місце й роль регіону у галузевому поділі праці, що повинне враховуватися при виборі й обґрунтуванні перспективних галузей регіональної спеціалізації. При цьому визначення граничних значень частки регіону у структурі галузі буде залежати від конкретної ситуації, оскільки, чим більше регіонів у країні, тим менший внесок може забезпечуватися кожним регіоном окремо.

На четвертому етапі проводиться групування галузей промисловості регіонального господарського комплексу за рівнем спеціалізації й рівнем їх участі у міжрегіональній і зовнішньоекономічній взаємодії.

Зазначений процес здійснюється на основі розрахунку коефіцієнтів рівня розвитку галузі у регіоні, міжрайонній товарності [9] і частки експорту в обсягах

виробництва галузі. Доцільність цього напрямку аналізу обумовлюється тим, що перспективи розвитку галузей спеціалізації регіонального господарського комплексу пов'язані не стільки з ємністю й попитом внутрішнього ринку, які, як правило, є обмеженими, скільки з можливостями участі у міжрегіональному обміні усередині й поза межами країни. Рівень участі галузі у міжрегіональній і зовнішньоекономічній взаємодії може бути вище або нижче, ніж середньогалузеві показники за промисловістю у цілому.

П'ятий етап характеризується проведенням групуванням галузей промисловості регіонального господарського комплексу за рівнем їх спеціалізації й рівнем ефективності цих галузей. Оскільки галузі спеціалізації є основою розвитку регіонального господарського комплексу, то вони повинні бути й більш ефективними.

Оцінка ефективності галузі за обсягами виробленої продукції на 1 гривню витрат на сучасному етапі є не зовсім адекватною, оскільки повною мірою не відображає внесок даного регіону у виробництво певних видів продукції галузі. Оскільки кінцевим результатом діяльності будь-якого підприємства регіону й галузі є прибуток, отже, ефективність функціонування галузі доцільно оцінювати за показником рентабельності продукції галузі, що може бути вище або нижче, ніж середньогалузеві показники за промисловістю у цілому.

Крім того, залежно від цілей наукового дослідження, можуть використовуватися й інші показники ефективності, зокрема бюджетна ефективність галузі (частка галузі у податкових надходженнях), тривалість фінансового циклу у галузі регіонального господарського комплексу [46; 209].

На шостому етапі пропонується здійснити оцінку рівня промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу на основі розрахунку індексу концентрації Херфіндаля-Хіршмана (I_k), що визначається за допомогою формули:

$$I_k = \sum_{i=1}^n D_i, \quad (3.1)$$

де D_i – питома вага i -тої галузі у загальному обсязі промислового виробництва регіону, %;

n – кількість галузей промисловості у регіоні.

Для характеристики рівня промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу доцільно використовувати шкалу значень, що розроблено С. Головановою (табл. 3.1).

Зазначений підхід дозволяє оцінювати кількісні й якісні зміни у рівні промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу.

На сьомому етапі здійснюється групування галузей промисловості регіонального господарського комплексу за рівнем їх спеціалізації та темпами їх зростання. Темпи зростання галузей свідчать про перспективи їх розвитку й можуть бути вище або нижче середніх темпів зростання за промисловістю у цілому. Динаміку структурних зрушень певній галузі у розрізі регіонів можна оцінити на основі коефіцієнта випередження (зростання).

З його допомогою стає можливим проведення оцінки рівномірності зростання обсягів виробництва певних видів товарів за окремими регіонами України. На цьому етапі при розрахунку темпів зростання галузей регіонального господарського комплексу доцільно використовувати формулу (3.1), що наведено у першому розділі даного наукового дослідження.

Таблиця 3.1

Значення показника для характеристики рівня промислової спеціалізації регіону [9]

Значення показника	Рівень спеціалізації регіонального господарського комплексу
0 – 1 000	низький
1 001 – 3 000	помірний
3 001 – 10 000	високий

Слід відзначити, що поглиблення спеціалізації за галузями, темпи зростання яких є низькими, можуть свідчити про неефективні структурні зміни у регіональному господарському комплексі.

На останньому восьмому етапі доцільно провести групування галузей промисловості регіонального господарського комплексу за рівнем їх спеціалізації й рівнем інвестиційної активності із застосуванням кластерного підходу до функціонування господарського комплексу регіону. Отже, на цьому етапі стане можливим визначити ті галузі промисловості регіонального

господарського комплексу, які сприятимуть підвищенню ефективності його функціонування, і, на основі яких можуть бути сформовані інтеграційні об'єднання кластерного типу. Це, у свою чергу, передбачатиме оптимізацію використання природно-ресурсного потенціалу, об'єктів інфраструктури регіону й людського капіталу території, і, як наслідок сприятиме підвищення конкурентоспроможності регіонального господарського комплексу.

Для оцінки рівня інвестиційної активності галузей промисловості регіонального господарського комплексу пропонується використовувати коефіцієнти розподілу інвестицій щодо обсягів випуску продукції й вартості основних промислово-виробничих фондів, коефіцієнт відновлення основних промислово-виробничих фондів.

Отже, для розрахунку зазначених показників використовуються наступні формули:

$$K_1 = \frac{IC_i}{Q_i}, \quad (3.2)$$

$$K_2 = \frac{IC_i}{K_i}, \quad (3.3)$$

$$K_3 = \frac{K_{vbi}}{K_i}, \quad (3.4)$$

де K_1 – коефіцієнт розподілу інвестицій щодо обсягів випуску продукції;

K_2 – коефіцієнт розподілу інвестицій щодо вартості основних промислово-виробничих фондів;

K_3 – коефіцієнт відновлення основних промислово-виробничих фондів;

IC_i – річний обсяг інвестицій в основний капітал і-тої галузі регіонального господарського комплексу;

Q_i – річний обсяг виробництва і-тої галузі регіонального господарського комплексу;

K_i – вартість основних промислово-виробничих фондів в і-тої галузі регіонального господарського комплексу на кінець року;

K_{vbi} – вартість основних промислово-виробничих фондів, уведених за рік в і-ту галузь регіонального господарського комплексу.

Вищевказаний підхід дозволить виділити «переінвестовані» (коефіцієнти K_1 і K_2 більше 1), «недоінвестовані» (коефіцієнти K_1 і K_2 менше 1) та «самодостатні» (коефіцієнти K_1 і K_2 дорівнюють 1) галузі промисловості, що визначає їх можливість подальшого поглиблення напрямів промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу [8].

Ґрунтуючись на результатах вищезазначеного аналізу, можна виділити ефективні й неефективні галузі сформованої промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу, визначити фактори, що вплинули на розвиток цього комплексу, систематизувати ризики й вигоди регіону при сформованій промисловій спеціалізації, сформулювати основні конкурентні переваги, якими володіє регіон.

Усе вищевказане повинне бути враховане при обґрунтуванні перспективних напрямів формування кластерних структур на основі ефективної промислової спеціалізації регіону.

Отже, запропонований методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіону базується на оцінці галузей спеціалізації з урахуванням їх внеску в розвиток регіонального господарського комплексу, окремих галузей національної господарської системи країни, міжрегіонального співробітництва усередині й поза межами країни, а також на ефективності функціонування галузей спеціалізації з урахуванням темпів з розвитку й рівня інвестиційної активності. Використання вищевказаного методичного підходу дозволить;

по-перше, досягти високого рівня комплексності економіки регіону на основі ефективного використання наявних трудових, природних, виробничих, науково-технічних ресурсів за рахунок кластеризації господарського комплексу регіону;

по-друге, обґрунтувати подальші напрями розвитку та модернізації регіональної системи продуктивних сил промисловості на сучасному етапі економічного розвитку території;

по-третє, підвищити ефективність діяльності регіональних органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Таким чином, запропонований методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу відрізняється комплексністю вирішення поставленого завдання й може бути фундаментом для управлінських рішень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого

самоврядування щодо подальшого розвитку галузей промисловості регіонального господарського комплексу.

3.3. Практичні рекомендації щодо ефективного управління трудовим потенціалом регіону

Досягнення оптимально високої, структурно-раціональної, економічно ефективної та соціально-обґрунтованої зайнятості – невід'ємна складова частина процесу відновлення вітчизняної економіки. Стимулами цього процесу повинні бути ринкові відносини та цілеспрямовані заходи господарської політики на всіх рівнях. Якщо в розвинених країнах проблеми зайнятості можуть найчастіше вирішуватися відокремлено, без кардинальних змін економічної стратегії, то в Україні для цього потрібно корінне перетворення економіки. Це може бути реалізовано лише при фінансовій стабілізації, відновлення економічного зростання, збільшенні ресурсів для інвестиційної активності та вирішенні соціальних проблем. Необхідна ефективна взаємодія працівників, роботодавців та державних органів з метою узгодження шляхів вирішення проблем зайнятості.

Розвиток трудового потенціалу в регіоні визначається динамікою та рівнем економічної ефективності виробництва, тому більш раціональне використання працівників є пріоритетним напрямком у порівнянні зі збереженням існуючих робочих місць. Скорочення зайвих працівників і збільшення за рахунок цього числа безробітних (при їх достатній матеріальній підтримці) у багатьох відношеннях ефективніше, ніж збереження на підприємствах схованого резерву робочої сили.

Для вирішення всіх цих завдань держава має прогнозувати ситуацію на ринку праці, знаходити та підтримувати, або формувати «точки зростання» в економіці, проводити відповідну структурну, регіональну та інвестиційну політику, регулювати зовнішньоекономічні зв'язки, сприяти адаптації працівників до вимог ринку праці. Слід також враховувати, що можливості держави в області створення нових робочих місць менше можливостей приватного капіталу. Це, однак, не знижує ролі держави як гаранта зайнятості, вона повинна стимулювати активність підприємців. У той же час державі необхідно обмежувати певними рамками їх поведінку на ринку праці для забезпечення захисту соціально ураз-

ливих груп населення та регулювання в складних ситуаціях вивільнення робочої сили.

Для забезпечення економічного зростання регіону, що супроводжується збільшенням зайнятості потрібно:

поява ринково орієнтованого, захищеного державою та соціально відповідального власника виробничих і фінансових ресурсів, заохочення його підприємницької активності;

залучення внутрішніх та іноземних інвестицій;

забезпечення умов для матеріальної зацікавленості працівників, розвитку їх потреб, розширення інфраструктури для їх задоволення, а також відповідності професійного рівня трудящих рівню матеріально-технічної бази.

Реалізація цих вимог можлива лише на основі використання розвиненого ринкового господарського механізму в поєднанні з державним регулюванням. Перш за все, необхідне вдосконалення територіальної структури виробництва, а саме: подолання нерівномірності розвитку продуктивних сил в регіонах, більш повне використання регіональних ресурсів та можливостей з урахуванням особистого трудового потенціалу, усунення відставання сфер соціальної інфраструктури регіонів від потреб. Для цього необхідна територіальна мобільність робочої сили, що вимагає певного регулювання, тому велика небезпека посилення розходжень у забезпеченні регіонів трудовим потенціалом, зокрема зростання дефіциту кадрів у регіонах зі складним рівнем проживання.

Процес реформування економіки показав, що поряд з властивими світової цивілізації суперечностями, зокрема, між науково-технічним прогресом та зниженням безробіття, характером, умовами праці та її оплатою, існують проблеми, пов'язані з високим рівнем трудової активності населення при низькому рівні життя та ефективності праці, з недостатньою територіально-галузевою мобільністю кадрів, системою підготовки та перепідготовки кадрів, нерозвиненістю інфраструктури ринку праці.

Одним з основних елементів формування політики ефективної зайнятості в регіоні є розробка та впровадження механізму, що регулює динамічну рівновагу попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці. У цьому зв'язку слід виділити два блоки проблем:

пожвавлення економічної ситуації та інвестиційної активності в регіоні, створення умов для динамічного руху капіталу, розробка заходів щодо розвитку

трудового потенціалу та збільшення потреби підприємств і організацій у робочій силі;

вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням додаткових доходів (дивіденди від цінних паперів, відсотки за вкладми і т.і.), розвиток системи соціальних допомог, дотацій та пільг, що знижують потребу в праці окремих соціально-демографічних груп населення, особливо жінок, молоді та пенсіонерів.

У реалізації першого напрямку великого значення набувають методи впливу на зайнятість населення в умовах структурних зрушень в економіці та розвитку нових форм власності.

Торкаючись другого напрямку досягнення динамічної рівноваги попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці, слід зазначити, що попередній розгляд демографічних факторів, що визначають формування економічно активного населення та їх можливий вплив на ринок праці в кінці 90-х років, показує, що при розробці та реалізації заходів щодо регулювання зайнятості населення в умовах суттєвих інвестиційних обмежень особливу увагу треба приділити питанням зниження попиту на робочі місця з боку окремих соціально-демографічних груп населення.

Зниження загального рівня життя населення призвело до свержзанятости серед студентів, що змушені працювати у вільний від навчання час. Зростає також кількість пропозицій за рахунок випускників навчальних закладів. Відсутність механізму, що регулює працевлаштування випускників навчальних закладів призводить до виникнення серйозних проблем. Особливу тривогу викликає втрата молоддю цінності професіоналізму. Виявляється чітка тенденція до люмпенізації молоді, що в найближчій перспективі позначиться на соціальній структурі суспільства.

Незважаючи на кризу, в економіці регіону все більше відчувається зростання потреби в підвищенні загальноосвітнього рівня працівників, збільшується попит на професійну освіту. Якщо існуючі в даний час тенденції у відтворенні кваліфікованих кадрів не зміняться, то в найближчій перспективі можна очікувати зростання безробіття серед некваліфікованого населення регіону, і насамперед молодих людей, які не продовжують подальшої освіти, які не мають професії або належної кваліфікації. Тому необхідна раціональна організація професійної освіти молоді, узгоджена з розвитком вітчизняної економіки. Останнім часом все більше молодих людей вважає одержання повноцінної освіти необхід-

ною умовою досягнення бажаного соціального статусу та більш високого матеріального становища. Професійне навчання стає найважливішим елементом ринкової інфраструктури. Ось чому при скороченні набору в ПТУ та середні спеціальні навчальні заклади прийом студентів до вузів з року в рік збільшується.

Таким чином, у міру розвитку ринкових відносин та конкуренції, прискорення перебудови галузевої структури зайнятості цінність професійної підготовки працівника неминуче зросте. Це буде сприяти збільшенню зайнятості молоді у навчанні. Світовий і вітчизняний досвід підтверджують тенденцію росту тривалості навчання молоді та більш пізнього її вступу в активну трудову діяльність. Одночасно і змінюються вимоги наймачів до робочої сили. Від тактики одержання швидкого прибутку підприємець переходить до довгострокової стратегії одержання стійких доходів в умовах конкуренції, тому, як наслідок, у них з'явиться необхідність у збільшенні наймання молоді робочої сили.

Діюча політика зайнятості повинна в нинішніх умовах мати попереджувальний характер і включати цілий комплекс мір державного регулювання, що запобігають зростанню безробіття і його перехід у сталу форму. Для регулювання безробіття необхідно впроваджувати наступні заходи:

перерозподіл наявного попиту на працю шляхом стимулювання переходу підприємств на неповний робочий день, неповний робочий тиждень і т.п. Такі підприємства повинні одержати податкові пільги, щоб компенсувати витрати на прийом нових працівників;

бюджетне субсидування додаткової (стосовно фактичного рівня) робочої сили на діючих підприємствах. Воно може мати вид кредитування адміністрацією регіону зарплати додатково найнятих робітників. Підприємства, що розширюють зайнятість стосовно її рівня торік, можуть одержати пільговий кредит, розмірний зарплаті, що сплачена додатково зайнятим на виробництві;

розвиток служб перепідготовки кадрів та підвищення кваліфікації;

надання робочих місць, не орієнтованих на одержання прибутку, а зв'язаних з роботою в інтересах суспільства, наприклад: робота в області охорони навколишнього середовища і т.і.

Розширення зайнятості в майбутньому залежить також від інвестицій. У цілому інвестиції в реконструкцію та технологічне переобладнання підприємств матимуть працезберігаючий ефект. Але збільшення капітальних вкладень означає створення нових робочих місць.

Рішення проблеми безробіття в регіоні, в якому знаходиться 1-2 підприємства, повинно здійснюватися через стимулювання інвестицій та заохочення малого бізнесу на рівні населених пунктів та реалізацію регіональної програми сприяння зайнятості.

Значно скоротити кількість незайнятих можна за рахунок структурних змін у виробництві. Цей процес має великий потенціал для збільшення зайнятості, при цьому навіть її стабілізація сьогодні буде великим плюсом у розвитку трудового потенціалу регіону.

До розробки програм діяльності установ ринку праці на місцевому рівні необхідно залучати об'єднання підприємців та профспілки. З представників населення, керівників навчальних закладів, профспілок, підприємств і місцевих органів влади необхідно створити комісії (комітети), які будуть надавати всебічну допомогу місцевим установам ринку праці у їх повсякденній роботі, і, разом з тим, здійснювати над ними контроль.

Важливо, що місцеві підприємства зазвичай охоче надають установам ринку праці постійну кваліфіковану допомогу в розробці планів використання робочої сили, індивідуального розвитку співробітників, проведення масового перенавчання, пов'язаного із впровадженням нової технології та реорганізації виробництва.

Особливо ефективно знижує безробіття та підтримує високий рівень зайнятості політика активних заходів розвитку трудового потенціалу, яку в тій чи іншій мірі проводить практично кожен регіон.

Інтенсивність вивільнення і перерозподілу робочої сили залежить від багатьох факторів. Головні з них – банкрутство нерентабельних та неконкурентноспроможною підприємств, зміна форм власності, скорочення споживчого ринку. Не виключено, що багато підприємств, не знаходячи попиту своєї продукції, змушені будуть і надалі скорочувати число робочих місць.

Досвід багатьох підприємств свідчить, що вивільнення тільки в тому випадку ефективно, коли воно планується заздалегідь. Планування вивільнення та його аналіз дозволяє точно та завчасно визначити надлишок робочої сили, заздалегідь розробити відповідні заходи. В іншому випадку вивільнення кадрів супроводжується значними фінансовими втратами, зниженням мотивації та продуктивності праці. Аналізуючи попит на робочу силу та її пропозицію на кілька років вперед, підприємства можуть регулювати потребу в персоналі в різні періоди часу, своєчасно переукладати контракти, заохочувати ранній вихід на пен-

сію замість прямого вивільнення. Планомірний підхід до скорочення персоналу дозволяє також заздалегідь визначати та готувати альтернативні варіанти звільнення – навчання працівників для вільних та нових робочих місць, переміщення в інші підрозділи підприємства, скорочення робочого часу, сприяння в отриманні роботи на стороні. При цьому працівники краще адаптуються до зміни свого професійного положення.

У проведенні подібної роботи на підприємствах повинні брати участь всі управлінські служби. Але, звичайно, основна відповідальність лягає на фахівців, що безпосередньо відповідають за розробку та реалізацію кадрової політики. Тому дуже важливо зміцнення кадрових служб підприємств, особливо в період його реорганізації та вивільнення персоналу, коли виникають додаткові проблеми. Одна з них – посилення координації з іншими службами та підрозділами підприємства для визначення можливостей перерозподілу працівників всередині підприємства, їх перепідготовки, для забезпечення точного дотримання трудового законодавства при вивільненні працівників.

В даний час багатьом відділам кадрів регіону, які відповідають за організацію на підприємствах масового вивільнення робочої сили, вирішення всіх цих проблем не під силу.

Регіональна програма сприяння зайнятості населення повинна спиратися на державну політику зайнятості. Згідно з законом про зайнятість, її головна мета полягає у сприянні повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості шляхом забезпечення професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки громадян, стримування масового довгострокового безробіття, підвищення ефективності державної служби зайнятості та реалізації інших заходів, спрямованих на забезпечення соціального захисту громадян на ринку праці.

У сучасних умовах вихідним постулатом стратегії зайнятості в регіоні має стати принцип досягнення та підтримки ефективної зайнятості, що допускає безробіття в соціально прийнятних межах. Реалізації цього принципу може сприяти оптимальному поєднанню економічної ефективності та соціальних результатів

Наявність певного числа громадян, які шукають роботу та офіційно визнаних безробітними, слід розглядати як неминучий результат особливостей руху робочої сили та робочих місць. Мінімізація соціально припустимого рівня безробіття залежить від дієвості організаційно-економічного механізму регулюван-

ня ринку праці, а також його складових – ринку робочих місць, що формує попит на робочу силу, і ринку робочої сили, що формує попит на робочі місця.

Особливості зайнятості та функціонування ринку праці в регіоні обумовлені специфікою формування економічно активного населення, рівнем і структурою зайнятості, інвестиційною активністю та привабливістю території, характером підтримки підприємств регіональними органами влади.

Ця підтримка має носити вибірковий характер і визначатися пріоритетами структурної перебудови економіки, забезпечуваними засобами з відповідних бюджетів. Заходи з подолання тимчасових фінансових утруднень підприємств повинні стати стрижнем районної програми та фінансуватися за рахунок коштів фонду зайнятості населення з метою збереження або збільшення робочих місць на тому чи іншому підприємстві.

Регіональним органам виконавчої влади насамперед необхідно здійснити наступний комплекс заходів:

- визначення потреби у створенні робочих місць;
- виявлення галузевих та регіональних пріоритетів у розвитку та збереженні перспективних робочих місць;
- проведення соціальної експертизи регіональних цільових та інвестиційних програм;
- розробка нормативної правової бази, орієнтованої на формування загальних умов для створення і збереження робочих місць;
- створення механізму, що забезпечує розвиток професійної та територіальної мобільності робочої сили;
- підвищення ефективності використання наявних виробничих потужностей;
- формування системи організації тимчасових робочих місць на базі громадських робіт;
- розробка механізму розвитку соціального партнерства в галузі створення і збереження робочих місць;
- цільова підтримка створення та збереження робочих місць для неконкурентоспроможних громадян.

Сучасний етап реформування й оновлення суспільства характеризується макроекономічною кризою, спадом виробництва, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення як усієї держави, так і окремих його регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація в країні кардина-

льно змінює умови відтворення і функціонування людини. Це проявляється в погіршенні медико-демографічних параметрів трудового потенціалу, активізації процесів трудової міграції, безповоротної втрати освітнього та професійно-кваліфікаційного, мотиваційного потенціалів. У цих умовах постановка та вирішення проблеми підвищення ефективності використання трудового потенціалу потребує глибоких змін форм і методів управління на державному та регіональному рівнях.

3.4. Напрями підвищення ефективності управління інноваційно-інвестиційним розвитком регіону

Сучасний стан економіки потребує підвищення ефективності розвитку внутрішнього ринку країни, удосконалення виробничої структури та експортоорієнтованої діяльності суб'єктів господарювання за допомогою залучення інвестиційних ресурсів для забезпечення якісно нового відтворення не тільки продуктивних сил, але й умов життєдіяльності при реалізації стратегії інноваційної конкурентоспроможності.

Особливістю економіки сьогодення є те, що з рівня держави пошук ресурсів для інноваційної діяльності при врахуванні специфіки утворення інновацій перейшов в регіони. Для активізації економічного зростання, мобілізації місцевих ресурсів, поліпшення соціального клімату в регіоні та успішного соціально-економічного розвитку необхідна раціональна регіональна інноваційна система.

На рівні регіону тактичні прорахунки регіонального розвитку України обумовлені переважно неврахування особливостей довгострокових тенденцій регіонального розвитку, що діють на етапі модернізації економіки, відсутністю чітко означених та науковобґрунтованих економічних і соціальних стратегій, а також недосконалістю законодавчо-правового забезпечення інноваційної діяльності інвестиційними ресурсами, недосконалим механізмом фінансового забезпечення інноваційних програм розвитку, високим рівнем зносу основних виробничих фондів, відсутністю ефективного менеджменту на об'єктах фінансування, недостатнім рівнем залучення середнього та малого бізнесу, низьким рівнем розвитку регіональної інфраструктури інноваційно-інвестиційного процесу (на рі-

вні регіону відсутній відповідний рівень інформаційного забезпечення, сертифікації та просування інновацій).

В багатьох регіонах планування здійснюється на короткостроковий період, при цьому проблеми, що вирішуються планом соціально-економічного розвитку обмежуються лише вирішенням нагальних потреб забезпечення відповідного рівня та якості життя населення. Однак, найбільш актуальним питанням конкурентоспроможного функціонування діяльності регіону є напрям його інноваційно-інвестиційного розвитку з обов'язковим впровадженням інноваційних технологій, що потребує різноманітних розробок різного обсягу та динаміки інвестицій. Підвищення використання інтелектуальних ресурсів дасть можливість адаптуватися до змін навколишнього середовища на основі використання конкретних конкурентних регіональних переваг з застосуванням певного механізму підвищення конкурентоспроможності регіону.

Складовими механізму підвищення конкурентоспроможності регіону є наступні: ефективне використання існуючих та створення нових регіональних органів; надання більших повноважень регіонам; посилення фіскальних повноважень регіонального управління (гранти, позики, акціонерний капітал та непряма підтримка); бюджетно-фінансова складова, а саме, вихід регіональних виробників на різні рівні).

До проблем, що гальмують розвиток інноваційно-інвестиційної системи регіонів країни, що означені науковцями та практиками відносять наступні:

недосконалість нормативно-правової системи регулювання та стимулювання інноваційної діяльності;

відсутність чіткого закріплення сформульованої стратегії науково-технологічного та інноваційного розвитку, відсутнє її державне управління, відсутня послідовна та виважена зовнішня і внутрішня економічна політика;

низка активність внутрішніх та зовнішніх інвесторів;

відсутність ефективного механізму фінансування інноваційного розвитку;

несприятливість вітчизняної економіки до сучасних досягнень науки й технологічних інновацій;

втрата кадрів і скорочення матеріально-технічних засобів у науково-технічній та інноваційних сферах;

відсутність позиції на сформованому світовому ринку високотехнологічних товарів і послуг;

невідповідність якості функціонування та структури науково-технічної та інноваційної сфери потенційним потребам інноваційного розвитку економіки й попиту на передові технології.

Розв'язання зазначених проблем потребує застосування комплексного стратегічного підходу до формування інноваційної моделі розвитку регіону (рис. 3.9.).

Рис. 3.9. Комплексний стратегічний підхід до формування інноваційної моделі розвитку регіону

Зростання ролі регіонів у стабілізації національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності потребує формування відповідних інноваційних механізмів активізації конкурентних переваг регіону з означеним інвестиційним забезпеченням фінансування.

Джерела фінансування технологічного оновлення господарського комплексу необхідно використовувати в інтересах інноваційного розвитку регіону, а саме всі внутрішні та іноземні інвестиції спрямовувати в наукоємне виробництво.

Забезпечення стратегічного потенціалу продуктивних сил регіону, зайнятості населення та його соціальний захист, збільшення надходжень до бюджету може відбуватися за наступними умовами: збільшення питомої ваги підприємств, організацій, що використовують інноваційний продукт, динамічне зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі продукції, збільшення впровадження науково-інноваційних розробок до кількості виконаних, збільшення кількості наданих ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності, збільшення прибутку від використання винаходів, корисних моделей та промислових зразків.

Регіональна інноваційна система розглядається як утворення, де здійснюється співпраця бізнесу, регіональної адміністрації, держави та органів місцевого самоврядування, науково-дослідних та освітніх установ, недержаних організацій та структур сприяння трансферу інновацій, що створюють можливість для ефективного використання існуючого інноваційного та економічного потенціалу регіону.

Інноваційний потенціал являє собою динамічну й адаптивну багатовимірну (переважно якісну) характеристику економічної одиниці, складовими якої є науково-технічний, виробничо-технологічний, ресурсний (акумулює усі види ресурсів, залучення яких необхідне для реалізації інноваційного процесу), кадровий потенціал, задіяні в інноваційних процесах, а також включає потенційну місткість ринку споживання інноваційного продукту й інституційну спроможність держави до стимулювання та підтримки розвитку інноваційних процесів.

Регіональна економіка повинна демонструвати високу гнучкість у пристосуванні до змін у зовнішньому оточенні для виживання і розвитку компетенцій, активно творити свій життєво-інформаційний простір на основі розгортання інноваційної діяльності.

Першим кроком на шляху створення регіональної інноваційної системи є формування ринку інновацій при наявності наступних складових, по-перше, це ринок інноваційного продукту, по-друге – ринок робочої сили відповідної кваліфікації. Регіональний інноваційний ринок базується на інституціях: інформаційна мережа нововведень, освітні заклади, інноваційні банки, недержані фонди

підтримки нововведень, центри впровадження та передачі технологій, інноваційні біржі. При цьому, інформаційна мережа нововведень розглядається як інформаційно-пошукова система що забезпечує інноваційну діяльність та науково технічного розвиток. Тобто, виступає посередником між виробником та споживачем інноваційного продукту. При формуванні інформаційної мережі регіону неодмінною умовою успішного функціонування є можливість доступу до бази даних інших регіонів країни. Центри впровадження технологій спираються на вищі навчальні заклади, які пропонують свої розробки в галузі технологій та ефективної організації виробництва. Забезпечують функціонування ринку інновацій господарські структури, що поєднують науку і виробництво, а саме: технопарки, інноваційні кластери, технополіси, фінансово-промислові групи. Таким чином, забезпечується концентрація в одному місці виробництва та наукомістких технологій.

Головними завданнями регіональної інноваційної системи є:

забезпечення розвитку інноваційного підприємництва в регіоні; створення умов для виробництва інноваційного продукту;

здійснення допомоги, як організаційної так і фінансової при проведенні різноманітних інноваційних заходів; організація трансферу технологій;

організація системи об'єднання підприємців з науковими установами;

створення мережі зв'язків між підприємствами та регіональною адміністрацією, органами місцевого самоврядування;

формування виробничих систем; сприяння підвищенню якісних характеристик трудових ресурсів.

При формуванні регіональної інноваційної системи необхідно оцінити інноваційний стан економіки регіону. Систему показників, що характеризують інноваційний процес у регіоні можна поділити на чотири групи. Перша група (генерація ідей): чисельність фахівців, що виконують наукові та науково-технічні роботи; чисельність докторів та кандидатів наук; винахідницька активність працівників; внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами організаціями регіону. Друга група: чисельність організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи; кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт; обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами; кількість підприємств, що впроваджувати інновації. До третьої групи (освоєння знань) відносять: загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності, кількість впроваджених нових технологіч-

них процесів на промислових підприємствах, кількість освоєних виробництв інноваційних видів продукції, кількість використаних раціоналізаторських пропозицій. Четверта група: обсяг реалізованої інноваційної продукції в регіоні та за межі України.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів організаційні інновації сприяють підвищенню ефективності роботи як суб'єктів господарювання так і функціонуванню регіональної економічної системи.

На функціонування та інноваційний розвиток науково-виробничих систем регіонів України впливає багато різноманітних факторів як екзогенного, так і ендогенного характеру. Це вимагає їх систематизації, виявлення недоліків та перепон, що стримують розвиток, а також визначення наявних переваг і потенційних можливостей, якими доцільно скористатися при проведенні комплексної системи змін.

Для більшості регіонів України характерні структурні деформації та руйнація науково-виробничого потенціалу. У промислово розвинених регіонах спостерігається високий, а у деяких галузях навіть близький до критичного рівень зносу основних засобів. При цьому темпи оновлення й розміри інвестицій в основний капітал у цих регіонах недостатні.

Формування раціональних та ефективних регіональних інноваційних систем забезпечить фінансування та стимулювання розвитку депресивних регіонів з урахуванням місцевих особливостей регіональних програм та створить нові кваліфіковані робочі місця. Однак, доцільність створення інноваційних систем в регіонах України залежить від державних програм розвитку інноваційної діяльності регіонів та програм розвитку депресивних регіонів.

В умовах глобалізації стає необхідним реалізація інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку регіону, яка б забезпечила якісну зміну структури виробництва та експорту в напрямі зростання ваги більш технологічних та конкурентоспроможних продуктів, інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості регіону для підвищення його конкурентоспроможності та максимально ефективно і комплексно використання усіх наявних ресурсів регіону (рис. 3.10.).

Основні напрями розвитку інноваційно-інвестиційного розвитку регіону: підвищення конкурентної стратегії соціально-економічного розвитку; створення сприятливих умов для формування позитивного інвестиційного клімату; формування позитивного інвестиційного іміджу регіону (особливо промислової політики та подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності в регіоні, покра-

щення інфраструктури інвестиційної діяльності); забезпечення вільного доступу потенційних інвесторів до реєстру інвестиційних пропозицій регіону.

Обов'язковою умовою дієвості стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку є закріплення комплексу заходів у бюджетній, податковій, грошово-кредитній, та зовнішньоекономічній сферах.

Пріоритетними напрямками інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів є машинобудування та наукомісткі виробництва, паливно-енергетичний комплекс з впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій.

Важливо, щоб на всіх рівнях та в усіх державних структурах інноваційні пріоритети були на першому місці. В умовах нестабільності слід застосовувати непрямі механізми стимулювання науково-технологічного та інноваційного розвитку. Заклади вищої та професійно-технічної освіти повинні забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців для регіону, чому має сприяти державне замовлення висококваліфікованих кадрів. Особливо в умовах зниження попиту на внутрішньому товарному ринку та його обмеженість виникає потреба в фахівцях, які вміють проводити дослідження зовнішніх ринків. Необхідно також прискорити комерціалізацію наукових розробок, удосконалити кредитний механізм фінансування наукових та науково-технологічних досліджень за допомогою застосування дієвого механізму державно-приватного партнерства, тим самим підняття загальної інноваційної та інвестиційної культури населення країни і рівня виховання в сфері захисту об'єктів інтелектуальної власності.

Зростаючі в регіонах процеси інтеграції наукових, фінансових і виробничих підприємств у великі структури різних організаційно-правових форм на базі горизонтальної чи вертикальної корпорації, поряд з іншими позитивними результатами, можуть стати факторами формування власної стійкої науково-технічної та фінансової основи піднесення інноваційної діяльності.

Великі інноваційні підприємств, які значно впливають на економіку регіону, можуть мати особливий кластер форм і методів їх підтримки державними органами влади відповідно до регіональної інноваційної політики.

Головне завдання останньої полягає у створенні сприятливих умов для зростаючого залучення капіталу різних структур господарювання в інноваційну діяльність регіонального значення.

Необхідно спрямувати зусилля та ресурси регіональних органів управління на виконання початкових стадій великих інноваційних проектів, відкриття перспектив для прикладання капіталу різних господарських структур.

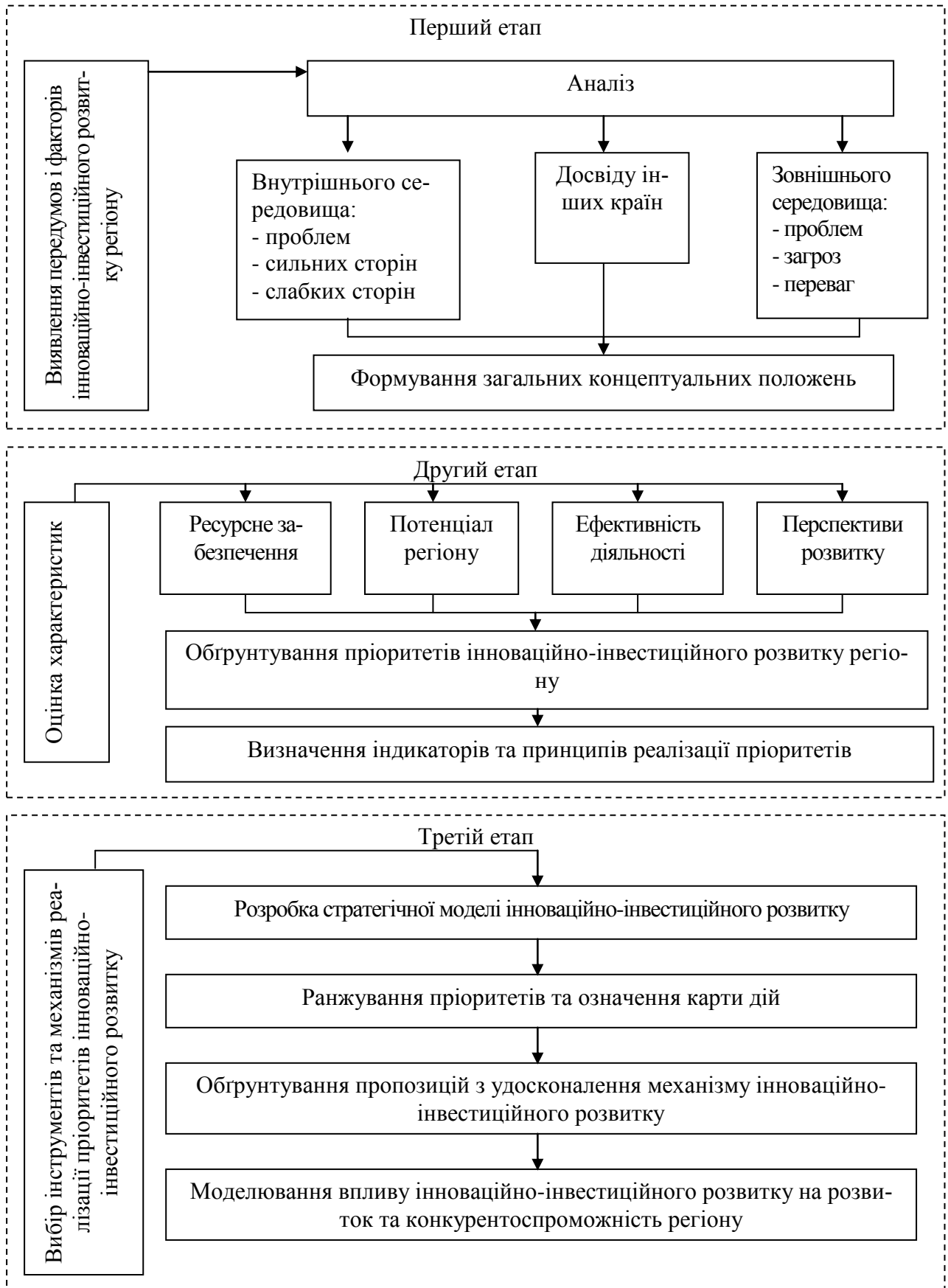

Рис. 3.10. Етапи концепції інноваційно-інвестиційного розвитку регіону

Таким чином, ефективна реалізація інноваційного потенціалу регіону можлива лише за умови комплексного забезпечення інноваційних процесів у регіоні: наявності фінансового забезпечення інноваційної діяльності, механізму стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, організаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення.

3.5. Напрями удосконалення планування розвитку регіонів

Ефективне управління соціально-економічними процесами в країні або окремо взятому регіоні, адміністративно-територіальній одиниці потребує прогнозування та планування основних тенденцій їх розвитку. Система соціально-економічного прогнозування та планування країни та її територій вимагає розробки методології, яка забезпечує узгодженість та спадкоємність прогнозів та планів різних рівнів територіального управління та певне поєднання організації та розробки прогнозів і планів. У сучасних умовах роль прогнозних досліджень та планових розробок посилюється, і це у першу чергу пов'язане з ускладненням економічних, соціальних та екологічних проблем.

Для того, щоб реагувати на зовнішні виклики майбутнього, створені певні механізми, які називаються прогнозуванням, макроекономічним плануванням або програмуванням економіки.

Економічне прогнозування є передплановою стадією планування.

Предметом економічного прогнозування є передбачення економічного стану функціонуючих об'єктів у майбутньому. Складання прогнозів передують процесів розробки планів і служить для них вихідною базою. Прогноз – науково обгрунтоване передбачення про можливий стан економічної системи та відповідних показників, що характеризують цей стан, у тому числі продуктивних сил, організаційно-економічних та виробничих відносин, власності та ін., це пошук реалістичного й економічно виправданого перспективного рішення [140, с. 9].

В економічній науці прийнято розрізняти короткострокові, середньострокові, довгострокові й далекострокі прогнози. Але, як підкреслює Пашута М. Т., варто мати на увазі, що поняття строку відносне [140, с. 10]. Оскільки майбутнє є невизначеним, прогнозування та розробка системи планів дозволяє уникнути значних втрат.

Аналіз зовнішнього середовища та оцінка його тенденцій в майбутньому дозволяє виявити найбільш імовірні його зміни, можливості та визначити найсуттєвіші загрози для об'єктів прогнозування, на основі чого розробити заходи їх нейтралізації або пом'якшення дії.

Розробка прогнозів та планів розвитку територій різного рівня – це досить трудомісткий процес, який потребує вивіреного практикою методологічний апарат, який би дозволив зробити цей процес науково обґрунтованим та раціональним. Сьогодні Україна має певний досвід в розробці планів та прогнозів територіального рівня, але процес удосконалення прогнозування та планування є безперервним, що вимагає подальших досліджень у цій галузі, зокрема вивчення зарубіжного досвіду у визначенні перспектив розвитку територій.

В нашій країні прийнятий цілий комплекс законів, постанов Кабінету Міністрів України та інших законодавчих актів, спрямованих на подальший розвиток планування розвитку територій [153-155 та ін.].

У працях вітчизняних вчених проводиться ретельний аналіз законодавства та методичних підходів до планування соціально-економічного розвитку країни та її адміністративно-територіальних одиниць, методологічного апарату планування, відмічаються їх недоліки та пропонуються напрямки удосконалення планування. Вітчизняні вчені у науковій розробці детально розглянули існуюче законодавство у галузі планування, відзначивши їх недоліки та пропонуючи конкретні напрямки удосконалення.

Розроблений цілий комплекс методів прогнозування та планування розвитку об'єктів управління, які можуть бути застосовані в тому числі і для регіонів та інших адміністративно-територіальних одиниць [154-155].

Е. А. Уткін виділяє наступні об'єктивні обставини, що обумовлюють потребу планування, у т.ч. і стратегічного, в ринковому господарстві:

1. Нездатність механізму вільного ринку забезпечити макроекономічну стійкість національної економіки, подолати циклічні коливання виробництва, зайнятості і ін.

2. Систематичне зростання в загальному обсязі споживання частки колективного або суспільного споживання. Так як колективне споживання товарів і послуг значною мірою регулюється не звичайним ринковим механізмом, а державою, то збільшується і частка сукупних ресурсів країни, що розподіляються нею за допомогою позаринкових механізмів.

3. Зростання впливу масштабів людської діяльності на довкілля, наявність

негативних "зовнішніх ефектів» економічної діяльності.

4. Поява більш складних і важливих форм взаємодії один з одним господарюючих суб'єктів і цілих секторів економіки внаслідок розширення та інтеграційних процесів.

5. Загострення глобальних проблем сучасності (продовольчої, виснаження природних ресурсів, погіршення стану навколишнього середовища та ін.) обумовлює все більший інтерес суспільства, держави до стратегічного планування [173, с. 19].

Виділяють три основні форми організації планування: «зверху вниз»; «знизу вгору»; «цілі вниз, плани вгору» [173, с. 33].

Перша форма організації планування передбачає створення планів керівництвом або владою. Ця форма є у більшості випадків малоефективною, бо не враховує прагнення, цілі виконавців.

Друга форма передбачає формування планів виконавцями та затвердження керівництвом. Це також недостатньо ефективна форма планування, яка враховує інтереси певної групи людей, певних колективів, що не дозволяє оптимальним чином використовувати наявні ресурси через неузгодженість дій з іншими групами та не націлена на найкращий спосіб досягнення загальних цілей розвитку об'єкта управління.

Третя форма передбачає формування загальних цілей та головних завдань вищим керівництвом та залучає до розробки планів усіх їх виконавців. При цьому необхідно стимулювати виконавців до розробки планів, висування пропозицій та заходів з їх реалізації, таким чином забезпечуючи застосування одного із основних принципів планування – принципу партисипативного планування. Ця форма є найбільш доцільною, оскільки враховує інтереси як керівництва, так і виконавців планів, спрямована на досягнення загальних цілей об'єкта управління, залучає до цього процесу значне коло людей.

Оскільки одним із головних завдань території є постійний аналіз, формулювання основних цілей її розвитку та розробка пропозицій з реалізації заходів щодо їх досягнення, третя форма планування є найбільш доцільною і для планування розвитку територій. Це можна пояснити наступним. Перш за все це забезпечує досягнення загальних цілей розвитку адміністративно-територіальної одиниці, бо підпорядковані їй міста, райони, селища не мають в достатній мірі інформації про стан справ та проблеми розвитку і не можуть кваліфіковано визначити напрямки розвитку. По-друге, таким чином досягається найбільш ефектив-

не використання всіх видів ресурсів. По-третє, як досягти поставлених цілей краще за всіх знають на місцях. Тому залучення інформації про суспільну думку, найбільш суттєві проблеми та способи їх подолання на місцях робить процес планування демократичним, ефективним, прозорим. Крім того важливим є те, що при застосуванні третьої форми планування розроблені плани спрямовуються на вирішення певних цілей розвитку території як єдиного цілого об'єкта управління, які визначає керівництво.

Вибору методів прогнозування та планування, зокрема стратегічного, повинне передувати визначення, на скільки структуровані проблеми, тобто в якій мірі існує тіснота зв'язків між явищами, процесами, факторами, причинами та наслідками. Виділяють 4 класи проблем [173, с.60]:

1) стандартні (гарно структуровані) проблеми. Тут зв'язок строго детермінований, тобто зміна фактора – причини веде до однозначної зміни результативної ознаки;

2) структуровані проблеми. У таких проблемах зв'язки носять корелятивний характер високого ступеню тісноти;

3) слабо структуровані проблеми. Для них характерний невисокий рівень тісноти зв'язків. На результативну ознаку діють багато факторів. Їх вплив на результативну ознаку визначається у дуже великому інтервалі «від» і «до»;

4) неструктуровані проблеми. Зв'язки у такого типу проблемах можуть бути встановлені тільки на основі логічного аналізу.

Важливим є віднесення проблеми до певного класу її структурованості. Це дозволяє вибрати ті методи розробки планів, прогнозів, програм, проектів, які будуть сприяти адекватному відображенню тих процесів, які матимуть місце в майбутньому. Наприклад, якщо проблеми стандартні (гарно структуровані), можуть використовуватися переважно метод прямих інженерно-економічних розрахунків, економіко-математичні методи і моделі, якщо ж, навпаки, досліджуються неструктуровані проблеми, використовують експертні (оціночні) методи, методи соціально-економічного аналізу. Взагалі при дослідженні будь-якої проблеми використовують комплекс методів планування та прогнозування.

Процес прогнозування та планування розвитку територій повинен базуватися на ретельному аналізі стану справ у даній території. Економічний аналіз є тією відправною базою, на основі якої моделюються певні події досягнення намічених цілей. Крім того, аналіз спрямований на виявлення резервів розвитку територій, які закладені в її потенціалі минулими діями, але не були використані

з об'єктивних чи суб'єктивних причин. Ці резерви, їх реалізація у більшості випадків не потребують великих грошових коштів, тому їх урахування у планах є доцільним.

Для того, що забезпечити принцип економічності при проведенні економічного аналізу стану території, повинна бути розроблена програма аналізу. Ця програма має містити такі етапи: визначення цілей аналізу, розробка плану проведення аналізу, у тому числі визначення виконавців аналізу, джерел інформації, методів збору інформації, методології обробки, систематизації, узагальнення, форми представлення інформації користувачеві з інтерпретацією результатів проведених досліджень. У зв'язку з тим, що аналіз розвитку території є досить складним процесом, для більш ефективного проведення аналізу доцільним є також передбачення внесення корегувань у розроблену програму.

Важливим етапом є розробка форми представлення інформації користувачеві з інтерпретацією результатів проведених досліджень. Маючи великий обсяг інформації, результати аналізу повинні бути представлені у досить стислій формі, разом із тим у такій, що комплексно характеризує стан території, її основні проблеми, резерви, пропозиції по можливим напрямкам розвитку.

Е. Д. Блейклі виділяє п'ять широких аспекти, по яких повинний бути здійснений аналіз соціально-економічної бази: [15, с.120-122].

- демографічна статистика місцевості;
- особливості ринку праці;
- економічні параметри;
- фізичні (природні) умови;
- послуги для населення.

Застосовуючи комплексний підхід до планування розвитку територій, треба мати на увазі, що усі ці категорії взаємопов'язані та взаємозалежні, відображають єдине ціле. Недоврахування будь-яких цих аспектів призведе до викривленої оцінки стану місцевої економіки та не дозволить в повній мірі зробити вірні висновки про стан, її основні проблеми та завдання.

Перш, ніж здійснювати економічний аналіз стану території, необхідно визначитися, хто, які структури мають здійснювати збір інформації. Це можуть бути органи місцевого самоврядування, якісь інші структури. Джерелом інформації може бути офіційні дані, якими володіють органи місцевого самоврядування, думки людей, які живуть у даній місцевості. Тому доцільно провести соціологічні опитування, інтерв'ю, суспільні слухання, залучити до цього процесу лідерів

місцевих общин, які часто виражають колективну думку та знають проблеми місцевості на напрямки їх вирішення.

Зараз розроблений обґрунтований методологічний апарат аналізу стану розвитку територій, який знайшов відображення у працях вітчизняних та порубіжних спеціалістів.

Молодожен Ю. Б. пропонує застосовувати порівняльний аналіз для комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів та визначає сфери, за якими здійснюється рейтингова оцінка [130, с. 35-36]:

- сфера реального сектору;
- сфера інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності;
- сфера державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств;
- сфера соціального сектору;
- сфера споживчого ринку;
- сфера екології;
- сфера розвитку малого бізнесу.

На першому етапі рейтингова оцінка здійснюється на основі розрахунку відносних відхилень показників кожного регіону від найкращих значень цих показників інших регіонів за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{X_{\max}^i - X_{ij}}{X_{\max}^i - X_{\min}^i} + \sum_{i=1}^n \frac{X_{ij} - X_{\min}^i}{X_{\max}^i - X_{\min}^i} \quad (3.5)$$

де R_j – сума рейтингових оцінок кожного регіону за кожним з показників, що характеризують окрему сферу соціально-економічного розвитку;

X_{ij} – значення i -го показника j -го регіону (i дорівнює від 1 до 25);

X_{\max}^i – максимальне значення i -го показника;

X_{\min}^i – мінімальне значення i -го показника.

Перша частина формули використовується для оцінки показників, підвищення яких має позитивне значення, друга частина – для оцінки показників, підвищення яких має негативне значення.

На другому етапі визначається середньоарифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за усіма показниками, що характеризують окрему сферу його соціально-економічного розвитку, за формулою:

$$R_{cpj} = \frac{R_j}{n} \quad (3.6)$$

де R_j – середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за усіма показниками окремої сфери соціально-економічного розвитку;

n – кількість показників, за якими проводиться розрахунок у окремій сфері економічної діяльності.

За результатами розрахунків визначається місце кожного регіону у рейтингу за кожною сферою соціально-економічного розвитку АРК і областей.

Значний інтерес для аналізу розвитку території мають методи кількісного аналізу стану економіки території, які застосовуються в зарубіжній практиці. Серед них аналіз відносної зміни, коефіцієнт розвитку галузей економіки в окремій місцевості, шкалограма/визначення місця окремих районів міст і малих міст у економічній ієрархії та ін..

Аналіз відносної зміни – це ефективний і зручний метод аналізу змін, які мають місце у структурі місцевої економіки, у порівнянні з економікою регіону чи держави. Цей метод не придатний для аналізу економічної системи рівня одного кварталу.

Завдання аналізу відносної зміни – визначити продуктивність місцевої економіки у порівнянні з більш широкою базою (регіон або держава).

Аналіз відносної зміни дає можливість отримати дані про стан місцевої економіки в трьох взаємопов'язаних аспектах:

1) показник економічного зростання (ПРОВ) відображає економічне зростання через порівняння загальної чисельності в базовій економіці за два різних періоду часу.

$$ПЕР = \frac{\text{Баз. звіт.}}{\text{Баз. попер.}} - 1 \quad (3.7)$$

2) Показник відносного темпу зростання (ПВТР) відображає темпи росту окремих галузей у порівнянні з загальним темпом базової економіки. Цей показник дає можливість з'ясувати, чи мали місце зміни у базовій економіці.

$$\text{ПВТР} = \frac{\text{Зайнят. звіт. п}}{\text{Зайнят. попер. п.}} - \frac{\text{Баз. звіт.}}{\text{Баз. попер.}} \quad (3.8)$$

3) Показник диференційованої зміни (ПДЗ) дозволяє визначити, наскільки конкурентоздатні різні галузі місцевої економіки у порівнянні з базовою економікою. Він відображає темпи зростання секторів місцевої економіки у порівнянні з цими ж галузями базової економіки. Таким чином, позитивне значення диференційованої зміни в будь-якій галузі місцевої економіки свідчить про те, що вона розвивається швидше, ніж ця ж галузь у базовій економіці.

$$\text{ПДЗ} = \frac{\text{Місц. звіт. п}}{\text{Місц. попер. п.}} - \frac{\text{Зайнят. звіт. п}}{\text{Зайнят. попер. п.}} \quad (3.9)$$

де Баз. звіт. – зайнятість у базовій економіці у звітному періоді;
 Баз. попер. – зайнятість у базовій економіці у минулому періоді;
 Зайнят. звіт. п – зайнятість у галузі п у базовій економіці за звітний період;
 Зайнят. попер. п – зайнятість у галузі п у базовій економіці за попередній період;
 Місц. звіт. п – зайнятість у галузі п у місцевій економіці за звітний період;
 Місц. попер. п – зайнятість у галузі п у місцевій економіці за попередній період.

Коефіцієнт розвитку галузей економіки в окремій місцевості визначається наступним чином.

$$K_p = \frac{\frac{\text{Зайнят. сект.}}{\text{Загальна зайнят.}}}{\frac{\text{Зайнят. баз. сект.}}{\text{Загальна базова зайнят.}}} \quad (3.10)$$

де K_p – коефіцієнт розвитку сектора місцевої економіки;
 Зайнят. сект. – загальна зайнятість у конкретному секторі місцевої економіки;
 Загальна зайнят. – загальна зайнятість у всіх секторах місцевої економіки;
 Зайнят. баз. сект. – зайнятість у конкретному секторі базової економіки;

Загальна базова зайнят. – загальна зайнятість у базовій економіці.

Шкалограмма / визначення місця окремих районів міста та малих міст в економічній ієрархії складається так.

Для фахівців по місцевому економічному розвитку досить важко оцінити стан і структуру економіки невеликих адміністративно-територіальних одиниць, наприклад, містечка в сільській місцевості або окремих кварталів міста. Ті методи, які використовуються для аналізу економічної системи регіону, для цього непридатні.

Тому доводиться використовувати інші методи, які дають можливість дізнатися про відносне стан цих економічних міні-систем, не застосовуючи затратні соціологічні дослідження.

Ці методи базуються на різному інструментарії визначення масштабу місцевої економіки на основі теорії про ієрархію населених пунктів.

Ідея, яка лежить в основі цих методів, полягає в тому, що всі населені пункти організовуються в ієрархію, яка починається з найменших адміністративно-територіальних одиниць, де існують тільки деякі основні види послуг для населення. Ці населені пункти прив'язані до невеликих містечках, ринок яких вже знаходиться на вищій мірі розвитку, а ті пов'язані з великими адміністративними центрами. У кожній з адміністративно-територіальних одиниць присутній певний діапазон послуг, який відповідає її ролі в системі ієрархії.

Як впливає з теорії ієрархії, в соціальній та економічній структурі різних схожих за розмірами і рівню розвитку населених пунктів все ж є помітні й істотні відмінності.

Структурний аналіз з використанням ієрархічних шкал, які називають шкалами Гуттмана, – це ефективний метод, який дає можливість отримати дані по окремому кварталу міста або невеликого населеного пункту. Аналітичний прийом, який використовується при цьому, – просте констатування наявності або відсутності конкретних видів соціально-економічної діяльності. Значення має не їхня загальна кількість, а взаємний зв'язок одного виду діяльності з іншими в межах однієї географічної зони.

Експерти по структурному аналізу поділили всі сфери аналізу на три класи.

Перший клас охоплює економічну систему (диференційованість) територіальної одиниці.

Другий клас – соціальні інститути (згуртованість).

Третій клас – місце в ієрархії (або центральність) – це показник того, наскільки добре в конкретному населеному пункті розвинена інфраструктура і система комунікацій. Широкий діапазон різних видів суспільної діяльності свідчить про значущість, або центральність, конкретної території в місті чи регіоні.

Цей метод дає можливість визначити, де саме необхідно втрутитися, щоб виправити диспропорції в структурі економіки того чи іншого району.

Після визначення напрямків розвитку територій постає питання реалізації цих напрямків, для чого необхідно розробити комплекс заходів для їх реалізації. Враховуючі обмеженість фінансових ресурсів на усіх рівнях управління країною, встає питання вибору програм та проектів в процесі розробки планів розвитку територій.

Програма – це сукупність заходів, що потребує певних ресурсів які здійснюються для реалізації стратегічних цілей.

Наприклад, стратегія, орієнтована на випуск нової продукції, повинна підкріплюватися програмою дослідних робіт розробки нових або поліпшення виробів, що випускаються.

Зазначені програми здійснюються на основі конкретних проектів. Ідеї щодо програм та проектів можуть надходити з різних джерел. Коли ідей багато, їх відсівання здійснюється за допомогою «фільтру». Принципи прийняття рішень про відсіюванні тих чи інших ідей повинні бути узгоджені з цілями і стратегіями об'єкта управління. Цей попередній відсів дає набір програм, проектів або продуктів, гідних подальшого аналізу.

«Фільтр» винен надати відповіді на такі питання:

Чи відповідає даний проект генеральній меті об'єкта управління (регіону, міста, району і ін.)?

Чи має даний проект пряме відношення до цілей об'єкта управління?

Чи сприяє даний проект здійсненню прийнятої стратегії на рівні адміністративно-територіальної одиниці?

Чи володіє суб'єкт управління необхідною кваліфікацією або чи здатний забезпечити кваліфікацію, необхідну для успішного виконання даного проекту?

При позитивних відповідях програми та проекти приймаються для подальших досліджень, Інші відкидаються як такі, що не заслуговують уваги на даному етапі.

Існує безліч методів вибору проектів, які можна об'єднати в наступні категорії:

- 1) схеми якісної оцінки проектів;
- 2) прості схеми оцінки проектів;
- 3) схеми ймовірнісної оцінки проектів;
- 4) економічні моделі відбору проектів.

На стадії попереднього відсіву проектів придатні прості і недорогі методи, що значно скорочує витрати грошових коштів та часу на відбір проектів серед значної їх кількості. Пізніше, коли необхідні більш суворі оцінки, можна використовувати економічну модель.

На наступних стадіях можна застосовувати моделі, що враховують взаємний вплив проектів однієї групи. Ці методи вимагають значних ресурсів, але їх застосування на кінцевих етапах вибору проектів доцільно з точки зору оптимального набору проектів в умовах обмежених фінансових ресурсів:

1) схеми якісної оцінки проектів. Особі, що приймає рішення, дати повне уявлення про цінності проектів може дати навіть проста таблиця, яка може візуально, без якихось розрахунків, дозволити вибрати кращі проекти. Схема якісної оцінки проектів містить критерії оцінки проектів (наприклад, ресурсне забезпечення, наявність відповідної кваліфікації працівників, матеріально-технічна база, додаткові витрати, загроза конкуренції і ін.) та ранги щодо запропонованих проектів («дуже хороший», «хороший», «задовільний», «слабкий», «дуже слабкий»). Перевага рангів «дуже хороший», «хороший» в одних проектів над іншими, що видно наочно, дає підставу вибрати ці проекти для подальшого розгляду;

2) прості схеми оцінки проектів. Різні критерії оцінки проектів розташовуються в порядку відносної важливості для особи, що приймає рішення, і присвоюється їм вага.

Вага кожного критерію визначається простим опитуванням фахівців, запропонувавши їм розподілити на всю групу критеріїв одиницю відповідно до відносної важливості тих чи інших критеріїв. Відносну важливість рангів «дуже хороший», «хороший» і ін. виражають кількісно. Це можуть зробити експерти шляхом докладного опису, а потім кількісного вираження кожного критерію.

Наприклад, «дуже хороший» для показника «відповідність основної діяльності» можна описати таким чином: Проект дозволяє повністю використовувати наявне обладнання і накопичений досвід. Для його виконання не потрібно жодного додаткового обладнання, ні перепідготовки кадрів.

Основний недолік цього методу в тому, що всі ваги засновані на суб'єктивних оцінках, тому отримані оцінки не можна вважати абсолютно достовірними.

Наприклад, не можна сказати, що проект з оцінкою 0,37 безперечно краще, ніж проект з оцінкою 0,34. Однак є підстави вважати, що обидва вони краще, ніж проект з оцінкою 0,19;

3) імовірнісна схема оцінки проектів. Імовірнісна схема оцінки проектів передбачає третій фактор – імовірнісний. Ймовірності відображають думку особи, що приймає рішення про конкретній програмі. Імовірнісна схема оцінки проектів інтерпретується наступним чином. Наприклад, за критерієм оцінки проекту «Вплив на продукцію, що випускається» дана ідея проекту майже безумовно вплине на продукцію, що випускається позитивно.

Це виражається числом 0,9 для рангу «дуже хороший» і з деякою ймовірністю (вираженої числом 0,1 для рангу «хороший»), тобто передбачається, що ідея проекту не зробить негативного впливу на продукцію, що випускається, що виражається нульовими значеннями для рангів «задовільний», «слабкий», «дуже слабкий». Сумарна ймовірність за кожним критерієм оцінки проектів повинна дорівнювати одиниці;

4) економічні моделі відбору проектів. Далі здійснюється вибір інвестиційного проекту в процесі планування розвитку регіону з використанням економічної моделі відбору проектів, які передбачають детальні розрахунки за обраними проектам з оцінкою економічної ефективності їх реалізації.

Таким чином, можна підкреслити, що в Україні за період становлення ринкових відносин зроблений значний крок вперед у питаннях теоретичного обґрунтування та розроблення методичних підходів до прогнозування та планування територіального розвитку, але цей процес є безперервним, таким, що повинен реагувати на зміни у національній та світовій економіці, зокрема процесу глобалізації.

Значний інтерес та практичну значущість має вивчення та застосування зарубіжного досвіду планування та прогнозування розвитку територій з урахуванням особливостей стану розвитку країни. І як показує зарубіжний досвід, удосконаленню процесу планування повинне передувати підвищення рівня децентралізації державної влади та фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

3.6. Соціальний розвиток регіону: методичні підходи та моделювання

3.6.1. Методичні підходи щодо управління соціальним розвитком регіону

Найважливішим завданням розвитку українського суспільства є підвищення якості управління соціальним розвитком держави і регіонів. На сьогодні в практиці державного управління в Україні фінансові та матеріальні ресурси, що спрямовуються на розвиток регіонів, використовуються неефективно. Крім того, неправильно побудована система управління призводить до розбіжностей інтересів суб'єктів господарювання. Більшість регіонів не в змозі самостійно вирішувати свої соціально-економічні проблеми, що зумовлює необхідність втручання держави в їх життєдіяльність.

За роки ринкових реформ Україні вдалося досягти певних успіхів у побудові нового економічного механізму регулювання соціальних процесів. Регіони України за умов упровадження децентралізованої моделі управління дістають реальну можливість розширити свої повноваження щодо регулювання процесів раціонального використання регіональних ресурсів та створення умов для підвищення якості життя населення.

Пошук ефективних методів управління здійснювало багато вчених, але найбільший внесок у дослідження цих питань зробили такі з них, як: В.І. Гур'єв, В.Н. Іванов, О.Г. Осауленко, Г.П. Ситник, М.В. Степанов та ін. Результати багатьох досліджень проблеми ефективного державного регулювання соціальним розвитком викладені в працях вітчизняних науковців: О.І. Амоши, С.О. Білої, Д.П. Богині, В.Г. Бодрова, В.М. Гейця, М.Х. Корецького, Е.М. Лібанової, Ю.В. Наврузова, В.М. Олуйка, В.В. Юрчишина та ін.

Разом з тим варто визнати, що в Україні поки ще не розроблені єдина наукова парадигма щодо програмно-цільового підходу в управлінні, методичні основи формування концепції соціально-економічного розвитку регіону, не визначені технології вибору стратегій і пріоритетів розвитку, методи оцінювання ефективності досягнення цілей та інструменти їх реалізації.

Це повною мірою стосується соціальної політики, яка будучи складною системою, включає в себе такі підсистеми: органи управління, нормативно-правову базу, науково-дослідні установи, освітні заклади, служби профорієнтації

та зайнятості, управління праці та соціального захисту населення, процедури управління, програми та організаційні заходи їх реалізації, матеріально-технічну базу, відповідні комп'ютерні технології, інформаційне забезпечення тощо. Отже, для успішного дослідження такої складної системи не обійтися без сукупності різноманітних методів:

- формально логічних;
- економіко-математичних;
- статистичних;
- структурно-функціональних;
- порівняльного аналізу;
- функціонально-вартісного аналізу та інших.

Оцінка аналізу динаміки показників за напрямками розвитку регіонів за 2012 рік була проведена за 61 показником, що охоплюють різні напрями діяльності, на які мають вплив місцеві органи виконавчої влади, і відображають стан економічного розвитку, державних фінансів, споживчого ринку, населення та ринку праці, інвестиційного розвитку, житлово-комунального господарства, захисту прав дитини, освіти, охорони здоров'я та злочинності.

У 2012 році соціально-економічний розвиток переважної більшості регіонів характеризувався погіршенням ситуації у промисловому та сільськогосподарському виробництві, будівництві, зовнішній торгівлі товарами, уповільненям позитивних тенденцій у фінансовій сфері. Разом з тим, у соціальній сфері зафіксовано ряд позитивних тенденцій, а саме: у більшості регіонів мало місце скорочення чисельності безробітних та динамічне зростання реальної заробітної плати.

У 2012 році спостерігалось подальше зменшення чисельності населення, проте цей процес дещо уповільнився порівняно з попереднім роком. Так, станом на 01.01.2013 чисельність населення скоротилася з початку року у 16 регіонах (за 2011 рік – у 19) і в цілому по Україні на 0,18% (у 2011 році – на 0,32%). Найбільше зменшення мало місце у Чернігівській (на 0,98%), Сумській (на 0,79%), Луганській (на 0,71%) та Кіровоградській (на 0,72%) областях.

Приріст населення спостерігався в 11 регіонах, зокрема: м. Києві (на 1,09%), м. Севастополі (на 0,58%), Закарпатській, Одеській (на 0,29% в кожній), Рівненській (на 0,23%), Чернівецькій (на 0,21%), Київській (на 0,15%), Волинській (на 0,13%), Івано-Франківській (на 0,12%), Автономній Республіці Крим (на 0,11%), Харківській (на 0,08%) областях. При цьому, в Автономній Респуб-

ліці Крим, Одеській та Харківській областях позитивна динаміка набула місце вперше за підсумками 2012 року.

Ринок праці у 2012 році характеризувався у більшості регіонів меншими порівняно з відповідними показниками 2011 року щодо рівня безробіття, вищим - рівнем зайнятості населення, продовженням позитивних тенденцій відповідного періоду минулого року щодо створенням нових робочих місць.

Зокрема, за 9 місяців 2012 року рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), порівняно з відповідним періодом 2011 року, зменшився у всіх регіонах і становив по Україні 7,4%. Серед регіонів його значення коливалось в межах 5,3% - 9,7% (відповідно м. Київ – Рівненська, Тернопільська та Чернігівська області). Крім зазначених областей, високий рівень безробіття мали також Житомирська (9,6%) та Черкаська, Вінницька (по 8,7% в кожній) області.

Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років у січні-вересні 2012 року по відношенню до відповідного періоду 2011 року зріс у всіх регіонах і склав по Україні 60,1%. Серед регіонів рівень зайнятості коливався від 54,7% в Івано-Франківській області до 64,9% у м. Києві.

У 2012 році, як і у 2011 році, у всіх регіонах спостерігалось перевищення кількості створених робочих місць над ліквідованими. При цьому у 24 регіонах це співвідношення було більшим ніж у 2011 році. Зокрема, у 3,2 раза кількість створених робочих місць перевищило кількість ліквідованих у м. Києві, у 1,8 раза – у Київській області, у 1,6 раза – у Миколаївській та Одеській, у 1,5 раза – у Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Львівській, Харківській та Херсонській областях.

За підсумками 2012 року у всіх регіонах спостерігалось зростання реальної заробітної плати від 11,7% у Луганській до 18,4% у Чернігівській областях, при цьому у всіх регіонах темп приросту був більший, ніж у 2011 році. Це дозволило забезпечити приріст реальної заробітної плати в цілому по Україні на 14,4%, проти 8,7% у 2011 році.

У грудні 2012 року порівняно з груднем 2011 року у 21 регіоні зменшилась, і лише у м. Києві, Чернігівській та Закарпатській областях зросла, частка штатних працівників, які повністю відпрацювали місячну норму часу і мали нарахування в межах мінімальної заробітної плати. Відсутні працівники, які одержують мінімальну заробітну плату в Одеській області. У 10 регіонах (містах Києві та Севастополі, Волинській, Житомирській, Київській, Сумській, Харківсь-

кій, Херсонській, Хмельницькій областях та Автономній Республіці Крим) ця частка була меншою за середнє значення по Україні (0,7%).

Серед регіонів найбільшу питому вагу працівників, які одержують заробітну плату на рівні мінімальної мають Чернігівська (1,8%), Кіровоградська (1,6%) та Закарпатська (1,5%) області.

У 2012 році більшості регіонам вдалося зберегти позитивну тенденцію 2011 року щодо зменшення заборгованості з виплати заробітної плати. Зокрема, обсяг заборгованості із її виплати зменшився у 19 регіонах (за 2011 рік – у 23), що зумовило її зменшення в цілому по країні на 8,6% (у 2011 році – на 19,8%). Найбільш активно зменшувалась заборгованість у Київській (у 7,3 раза), Чернівецькій (у 1,9 раза) та Рівненській (у 1,8 раза) областях.

Приріст заборгованості демонстрували Черкаська (на 42,4%), Житомирська (на 20,4%), Сумська (на 15,1%), Івано-Франківська (на 9,8%), Запорізька (на 6,3%), Львівська (на 3,1%) області, місто Київ (на 11,2%) та Автономна Республіка Крим (на 7,0%), з яких:

у Черкаській області обсяг боргу збільшився внаслідок виникнення у грудні 2012 року заборгованості на філіях ДП «Черкаський облавтодор» ВАТ ДАК «Автомобільні дороги України» (3,1 млн. грн.) через борг з державного бюджету за виконані роботи у сумі 7,5 млн. грн.;

у Житомирській області до кола підприємств – боржників у 2012 році додалися наступні державні підприємства філія №1 ДП «Машинобудівна фірма «Артем» (Малинський район) Державного концерну «Укроборонпром» (сума боргу на 01.01.2013 - 2,2 млн.грн.); ДП «Червоненський завод продтоварів» Андрушівського району концерну «Укрспирт» Міністерства аграрної політики та продовольства України (547,4 тис.грн.); філія «Бердичівська дорожньо-експлуатаційна дільниця» дочірнього підприємства «Житомирський облавтодор» ВАТ «ДАК «Автомобільні дороги України (212,8 тис.грн.). Найбільшим боржником в області залишається КП «Житомирське ТТУ». Основною причиною несвоєчасної виплати заробітної плати працівникам підприємства є недостатність фінансування з державного бюджету субвенції на перевезення пільгової категорії пасажирів. (станом на 01 січня 2013 року - 2,8 млн.грн., що становить 1 місячний фонд оплати праці);

у Запорізькій області 76% загального боргу припадає на державні підприємства, з яких найбільшими боржниками є ДП «ДП «Запоріжжівільпроект» (Мінрегіон) – 1,3 млн. грн., ДП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя» - 1,3 млн.

грн., 17 структурних підрозділів «Запорізький облавтодор» (Державна служба автомобільних доріг) - 3,1 млн. грн., казенне підприємство НВК «Іскра» (ДК «Укроборонпром») – 4,1 млн. грн., ЗДП «Радіоприлад» - 12,6 млн. грн., ЗДП «Кремнійполімер» – 5,9 млн. грн., Бердянський державний завод скловолокна - 4,0 млн. грн., ПАТ «Азовські масла і олії» – 2,8 млн. грн., ВАТ «Вуглецевий композит» – 0,7 млн. грн.;

у Сумській області до найбільших діючих підприємств-боржників відноситься державне підприємство "Шосткинський казенний завод "Зірка" (17,3 млн. гривень), що підпорядковано ДК "Укроборонпром". Сума боргу підприємства становить 29% від загального боргу. Крім цього, заборгованість у сумі 392,3 тис. гривень обліковується на комунальному підприємстві Сумської міської ради "Електроавтотранс", що пов'язано з недостатнім фінансуванням субвенції з державного бюджету на відшкодування вартості пільгового проїзду;

у м. Києві найбільші обсяги заборгованості із заробітної плати припадають на-державні підприємства, що перебувають у сфері управління центральних органів виконавчої влади (21 одиниць) – 73,8 млн грн, що становить 91,4% від загального обсягу заборгованості із виплати заробітної плати.

Серед державних підприємств до найбільших боржників належать підприємства, що підпорядковані Державному концерну «Укроборонпром»:

ДАХК «Артем» - 21,1 млн. грн.;

ДП «Київський державний завод «Буревісник» - 17,0 млн. грн.;

ДП «Завод Генератор» - 9,8 млн. грн. (знаходиться в стадії банкрутства);

ПАТ Київський завод «Радар» - 7,4 млн. грн.;

в Автономній Республіці Крим найбільшими боржниками є підприємства державної форми власності (50,3% загальної суми боргу по республіці), з яких найбільші борги зафіксовані на ДП «Науково-дослідний інститут аеропружних систем», включаючи філії (5,4 млн.грн.), ДП «Керченський судноремонтний завод» (8,3 млн.грн.), Казенне підприємство «Південекогеоцентр» (2,8 млн.грн.), ПАТ «Джанкойський машинобудівний завод» (2,7 млн.грн.), Феодосійський казенний оптичний завод (1,7 млн.грн.), підсобне господарство «Ялтинське» (1,2 млн.грн.), ДП «Конструкторсько-технологічне бюро «Суднокомпозит» (0,7 млн.грн.), ДП «Лівадія» м.Ялта (0,6 млн.грн.).

У звітному періоду спостерігається зменшення співвідношення заборгованості з виплати заробітної плати до фонду оплати праці. Так, станом на

01.01.2013 порівняно з 01.01.2012 зменшення мало місце у 22 регіонах і в цілому по країні цей показник становив 2,5% проти 3,0%.

У 2012 році покращилась ситуація щодо введення в експлуатацію житла. Так, за звітний рік 25 регіонів збільшили обсяги введення в експлуатацію житла (за попередній року – лише 11), що забезпечило приріст по Україні на 14,2% (у 2011 році на 0,8%). Серед регіонів найбільше зростання спостерігалось у Запорізькій області (у 3,1 раза), Чернівецькій (у 1,9 раза), Кіровоградській (у 1,7 раза), Волинській, Луганській областях та Автономній Республіці Крим (у 1,5 раза в кожній). Єдиними регіонами, де мало місце зменшення обсягів введеного в експлуатацію житла є Івано-Франківська (на 8,2%) та Одеська (на 2,9%) області.

Зростання обсягів введеного в експлуатацію житла супроводжувалися скороченням міжрегіональних диспропорцій за обсягом прийнятого в експлуатацію житла у розрахунку на 10 тис. населення з 17,8 раза у 2011 році до 8,7 раза у 2012 році. Зокрема, найбільші обсяги введеного в експлуатацію житла у розрахунку на 10 тис. населення спостерігались у Київській області (6805,6 кв. м), найменші – у Луганській (782,5 кв. м). Крім, Київської області значними ці обсяги були у містах Києві (5392,0 кв. м) та Севастополі (6482,9 кв. м), Чернівецькій (4502,7 кв. м), Івано-Франківській (3864,6 кв. м.) та Тернопільській (3798,0 кв. м) областях.

За підсумками 2012 року у всіх регіонах зафіксовано погіршення платіжної дисципліни населення за спожиті житлово-комунальні послуги. Заборгованість населення за житлово-комунальні послуги за 2012 рік зросла у всіх регіонах (за 2011 рік – у 18). Найбільшими темпами заборгованість зросла у Київській (на 30,5%), Тернопільській (на 26,2%), Чернігівській (на 19,6%) та Рівненській (на 19,0%) областях і в цілому по Україні обсяг боргу зріс на 8,2% (у 2011 році – 3,9%).

Значною нерівномірністю відзначаються регіони за рівнем виконання запланованого на кінець 2012 року показника щодо створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Так, лише у 3 регіонах (Миколаївській, Тернопільській, Харківській областях) цей показник перевищив 100%. У інших 24 регіонах цей рівень варіював від 2,6% у Житомирській області до 88,9% у Чернівецькій.

У сфері освіти за підсумками 2012 року у переважній більшості регіонів зафіксовано позитивні результати роботи, зокрема:

у 26 регіонах зросла частка дітей дошкільного віку (від трьох до шести (семи) років) охоплених всіма формами дошкільної освіти, значення якої варіювало від 76,5% у Закарпатській області до 100,0% у м. Києві та Івано-Франківській області;

у 26 регіонах 100% досягло охоплення дітей старшого дошкільного віку (п'ять років) всіма формами дошкільної освіти і лише у Рівненській області становило 99,8%;

Разом з тим, у більшості регіонів існуюча мережа дошкільних навчальних закладів не в повній мірі забезпечує освітні потреби населення. Так, у 25 регіонах відмічено значне перевантаження груп дітьми. Особливо складна ситуація у західних регіонах, де на 100 місць припадає 136 дітей у Львівській, 131 дитина у Закарпатській, 126 дітей – у Рівненській, 124 дитини у Волинській, Івано-Франківській, по 120 дітей – у Хмельницькій, Чернівецькій областях. І лише в Автономній Республіці Крим та Херсонській області на 100 місць припадає менше 100 дітей – відповідно по 95 та 96.

У сфері охорони здоров'я за підсумками звітного року набуло місце ряд позитивних тенденцій, а саме:

у 19 регіонах та в цілому по Україні зменшилась кількість померлих дітей віком до одного року на 1000 народжених живими (зросла лише у Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Миколаївській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях та м. Києві). Найбільше таких випадків зафіксовано у Донецькій (12,9), Дніпропетровській (10,1) та Черкаській (10,3) областях, найменше – у м. Севастополі (4,9), Полтавській (5,6) та Київській (5,8) областях;

у 12 регіонах зросла (у 5 – залишилася на рівні 2011 року) кількість сільських населених пунктів з чисельністю населення до 1000 жителів, у яких розташовані фельдшерсько-акушерські пункти до загальної кількості таких сільських населених пунктів і ця частка склала 100% (Кіровоградська область та м. Севастополь) – 33,2% (Дніпропетровська область). Загалом, у 10 регіонах ця частка варіює у межах 80,0-99,0%%, у 5 – 70,0-80,0%%, а не досягає 50,0% крім Дніпропетровської області ще у Чернігівській та Полтавській;

у 19 регіонах зросла планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів і варіювала у межах 162,2 - 249,2 відвідувань за зміну на 10 тис. населення (відповідно Автономна Республіка Крим і Кіровоградська область).

Негативним у цей сфері стало зростання в цілому по Україні та у 12 регіонах кількості осіб, що хворіють на активний туберкульоз, на 100 тис. населення,

з яких найбільший приріст мали Київська область (на 11,9 одиниць) та Херсонській (на 9,4 одиниць). Загалом, найбільше хворих на активний туберкульоз у розрахунку на 100 тис. населення зафіксовано у Херсонській області - 107,9, Одеській – 94,0 та Дніпропетровській – 92,9, найменше у м. Києві – 41,2, Чернівецькій області – 48,5 та Харківській – 49,8 [281]

Щоб створити умови для ефективної керованості соціально-економічним розвитком регіонів, для поетапного досягнення позитивних зрушень у територіальних пропорціях, необхідно здійснити комплекс заходів як на центральному, так і на регіональному та місцевому рівнях управління.

Треба прийняти такі законодавчо-нормативні акти:

про адміністративно-територіальний устрій України. Акт юридично встановить статус кожної адміністративної одиниці та її місце у територіальному поділі країни;

про комунальну власність і комунальні підприємства;

про примірний статут територіальної громади;

про організаційні структури регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування.

Невідкладного вирішення потребує проблема створення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що є основною передумовою для ефективного вирішення завдань місцевого значення. З цією метою необхідно прийняти такі законодавчі акти:

про фінанси місцевого самоврядування;

про місцеві податки і збори;

про комунальний кредит і комунальні цінні папери;

про комунальні банки.

Визначитися із законодавчим забезпеченням правових засад найважливішого державного механізму управління, яким є планування, прогнозування і програмування соціально-економічного розвитку територій на мікро-, мезо- і макрорівнях, тобто починаючи від села і закінчуючи державою у цілому. Має бути чітко викладена вся система планування з урахуванням формування оновленого механізму координації і діяльності державних та недержавних суб'єктів управління економікою. Слід визначити правовий статус національних, державних, галузевих, регіональних і місцевих програм, запровадити технологічну схему розробки цих програм, узгоджених з фінансовими планами адміністративно-територіальних одиниць різного рангу; конкретизувати участь і відповідальність

підприємств та організацій, органів влади і управління, строки й періоди розроблення і реалізації програмних документів тощо.

Розробити спрощений механізм оформлення земельних ділянок під об'єкти, будівництво яких здійснюється за рахунок бюджетних коштів; впровадити практику викупу державою об'єктів недобудованого житла з високим ступенем готовності (понад 50%) для формування фондів службового та соціального житла.

Розробити порядок погашення заборгованості із виплати заробітної плати працівникам в разі відсутності у роботодавця майна.

Отже, для регулювання соціальних процесів необхідно розробити комплекс взаємопов'язаних заходів щодо взаємодії фінансового і нефінансового секторів економіки і узгодити дії всіх органів державної влади та суб'єктів господарювання з метою їх виконання.

Таким чином, ключова роль повинна належати розробленні та реалізації державної стратегії соціального розвитку, яка передбачала б чіткий розвиток окремих галузей економіки.

3.6.2. Моделювання регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ)

Однією з основних особливостей сучасної економічної парадигми є ставлення до людини, як до звичайного відновлюваного ресурсу, який, з точки зору управління, нічим не відрізняється від інших видів ресурсів. Цей погляд міцно увійшов у свідомість більшості підприємців, що становлять економічне ядро регіону, і зазначив зміну пріоритетів задач і критеріїв оцінки якості регіонального управління.

Так до головних завдань регіонального управління відноситься забезпечення потреб регіону у якісних трудових ресурсах та створення умов для реалізації його виробничого потенціалу, тобто питання створення нових робочих місць. При цьому, зазвичай при визначенні оцінки трудового потенціалу перше місце займають показники освіти та професійної кваліфікації трудових ресурсів, в той час як питання здоров'я, емоційного стану робітників, наявності в них бажання та здатності до продуктивної праці залишаються поза увагою. Частково

держава зобов'язує підприємців забезпечувати певні умови праці, але ж умови, в яких робітники проживають, відпочивають та навіть готуються до роботи залишаються поза межами відповідальності керівників. Лише в крайніх випадках до рішення проблеми залучаються органи регіональної влади.

Однією з умов забезпечення фізичного та психологічного здоров'я людини є наявність в регіоні житла та інфраструктури.

Для створення комфортних умов проживання людини необхідно забезпечення на тій території повної екологічної рівноваги, відповідної щільності населення, наявності в людини можливості відпочивати, відокремлюватися від повсякденних проблем тощо. Досягти такого рівня існування можливо за рахунок створення малоповерхових поселень на великих територіях. Але ж парадигма побудови міст, як економічних центрів, не передбачає дотримання природних норм та потреб людини. Головна мета їх створення – це концентрація трудових ресурсів, а головний принцип існування – економічна доцільність. Основним інструментом досягнення зазначених цілей є багатоповерхові будинки, які дають змогу розташовувати багату кількість сімей на невеликому земельному просторі.

Таким чином, проявляється протиріччя, розв'язання якого в рамках сучасної парадигми створення мегаполісів є неможливим, але ж її наявність є обґрунтуванням актуальності дослідження питань регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, як основного механізму, що забезпечить людей якісним житлом та інфраструктурою.

За даними статистики, житловий фонд України складають 10,171 млн. будинків. З них 251 тис. – багатоквартирні, у т.ч. 82,5 тис. – багатоповерхові (мають п'ять і більше поверхів). У багатоквартирних будинках проживає більше 31 300 000 чол., в будинках індивідуальної забудови – понад 14,3 млн. чол. Загальна кількість квартир складає 19,323 млн. З них у приватній власності – 93 %, у комунальній – 5,6 %, в державній – 1,4 % [281].

Разом з тим, в Україні більшість багатоповерхових будинків побудована за часи радянської влади. За словами аналітика Ліги експертів Андрія Гусельнікова «згідно зі статистичними даними, лише 7,4 % житлових будинків, нині експлуатованих в Україні, були побудовані після 1991р. Весь інший житловий фонд значно старше, а 41,5% житлового фонду були введені в експлуатацію і зовсім до 1960р... У 2020 р. підійде до кінця 70-річний термін експлуатації хрущовок, побудованих у 60-х рр. минулого століття» [281].

Саме тому на теперішній час набігають актуальності два питання: сучасний стан житлово-комунального господарства потребує термінових заходів, спрямованих на його перетворення (підтримка житла у робочому стані) та визначення власника багатопверхового будинку, який має нести відповідальність за його стан.

Одним з таких заходів став прийнятий у 2002 році закон «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ)» та подальші зміни до нього, які передбачають закінчення процесу створення ОСББ до 2015 року та остаточне знищення ЖЕКів.

Відповідно до зазначеного закону метою створення об'єднання співвласників багатоквартирного будинку є «забезпечення і захист прав його членів та дотримання їхніх обов'язків, належне утримання та використання неподільного і загального майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами» [151, Ст. 4].

За програмою перетворення, ці процеси мають бути поступовими та завершитися до 2015 року. Так, по-перше планується створення ОСББ і лише потім ліквідація ЖЕКів. Але насправді, в той час, коли мешканці тільки починають замислюватися про значення та переваги ОСББ, ЖЕКі багатьох районів різних міст України припиняють виконувати свої функції. Такі обставини свідчать про необхідність державного регулювання зазначеним процесом.

Таким чином, головною метою регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) є формування умов для створення і ефективної роботи ОСББ на основі принципів самоврядування.

Згідно з основними положеннями системного аналізу представимо всю сферу житлово-комунальних послуг у вигляді єдиної системи і визначимо основні її елементи.

В якості системи будемо розглядати ОСББ або управляючу компанію, що виконує головну корисну функцію, відповідну до мети створення ОСББ, визначену законом.

Надсистема – це регіон і його органи управління.

Підсистема – це члени ОСББ, співвласники, жителі багатоквартирних будинків.

Управління буде ефективним у тому випадку, коли не тільки його суб'єкти, але й об'єкти, на яких направлений управлінський вплив, отримують певний

позитивний результат, відповідний їх очікуванням. Тому, говорячи про створення та ефективну роботу ОСББ, необхідно розглядати і враховувати ефект на всіх рівнях керованого об'єкта. Розглянемо їх більш докладно:

1) ефект, що має одержувати регіон від роботи ОСББ, які знаходяться на даній території. Передані у власність мешканцям об'єкти отримують конкретно, зацікавленого в позитивному результаті господаря. З урахуванням наданих державою програм фінансування та пільг для створення та роботи ОСББ, передбачуваним ефектом є, перш за все, оновлення та збереження житлового фонду регіону. У разі підтримки на рівні центральної влади контрагентів, що надають ОСББ свої послуги (постачальників комунальних послуг, виконавців послуг з утримання будинку, фінансових структур та ін.), а також постачальників сировини і матеріалів далі по ланцюжку всіх робочих процесів, можна прогнозувати стабілізацію процесів у сферах будівництва та будматеріалів, зростання офіційного працевлаштування, популяризацію робітничих спеціальностей в регіоні. Регіон отримує єдиний робочий механізм, здатний підвищити як його економічний рівень, так і рівень життя населення;

2) ефект, що має одержувати ОСББ та/або керуючі компанії. Згідно закону «Об'єднання є неприбутковою організацією і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між членами об'єднання», а от керуюча компанія «управитель – юридична особа, яка здійснює управління неподільним та загальним майном житлового комплексу за дорученням власника (власників) майна і забезпечує його належну експлуатацію»[151].

Розглядаючи ефект як сукупність трьох частин: економічний, соціально-економічний та соціальний ефекти, необхідно сказати, що для керуючих компаній на першому місці буде економічний ефект, а для ОСББ – соціально-економічний. Однак, тісний зв'язок ОСББ і керуючих компаній, а також той факт, що вони займають однакове місце в розглянутій системі, апріорі веде до зацікавленості в ефективному вирішенні одних і тих самих проблем і синергетичному ефекту від даної зацікавленості і прикладених зусиль в кожній організації;

3) ефект, що мають одержувати члени ОСББ, співвласники, мешканці багатоквартирних будинків. Члени ОСББ стають дійсними власниками не лише своїх квартир, але і будинку, в якому вони живуть, прибудинкової території, нежитлових, допоміжних приміщень будинку, технічного обладнання тощо. Члени ОСББ, акумулюючи за рахунок внесків власний капітал, розпоряджаються ним

на свій розсуд, усуваючи першочергові проблеми. У зв'язку з цим вони можуть самостійно вибрати підрядників і контролювати їх роботу. Причому, це стосується як робіт, пов'язаних з одноразовими ремонтами, так і з комунальними послугами, які надаються постійно.

З юридичної точки зору, об'єднуючись в ОСББ, мешканці отримують можливість відстоювати свої права в суді, продавати або здавати в найом майно будинку і, отримуючи дохід, поповнювати свій бюджет.

За умови правильної організації і стабільної роботи ОСББ мешканці будинку отримують своєчасну якісну допомогу для усунення неполадок не лише в будинку, але і в своїх квартирах.

Таким чином, теоретично маємо апріорі ефективну систему на всіх рівнях управління. На практиці мешканці багатопверхових будинків відносяться до створення ОСББ з великою недовірою. Так за даними статистики на початок 2013 року в Україні налічується 14 700 ОСББ. Вони охоплюють 17 500 житлових будинків, що разом із ЖБК складає 25 % житлового фонду, але ж майже половина населення України (45 %) відносяться до родин, які є власниками квартир у багатоквартирних будинках. В Харківській області функціонує 649 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, в тому числі 314 у м. Харкові, 335 – в районах області та містах обласного значення. В цілому по області рівень виконання плану по створенню ОСББ у 2012 році склав 59 % [281].

Проаналізувавши інформацію, подану в періодичних виданнях, можна визначити дві основні причини малої активності населення щодо створення ОСББ:

низька обізнаність громадян у питанні створення, функціонування та ефекту від існування ОСББ. За даними статистики менше третини населення України (29 %) знають про таку частину житлово-комунальної реформи, як створення ОСББ. Ще 29 % не можуть висловити свого відношення до реформи, а 41 % про це взагалі нічого не знають [281];

страх отримання обов'язків та особистої відповідальності за стан будинку без допомоги держави, а також невідомість щодо покарання за невиконання (повне або часткове) прийнятих на себе зобов'язань. За старою схемою ЖКГ контроль за задовільним станом будинку та прибудинкової території, а також їх ремонт (поточний та капітальний) виконували державні структури. За законом «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ)» об'єднання має «забезпечувати належний санітарний, протипожежний і технічний стан не-подільного та загального майна, що належить членам об'єднання» [151, ст. 18].

Перелік заходів щодо рішення визначених проблем має являти собою єдине ціле логічно зв'язаних один з одним кроків, спрямованих, по-перше, на інформованість кожного з мешканців багатопверхових будинків щодо необхідності та ефективності створення ОСББ, а по-друге, на дійсне надання всеосяжної допомоги керівникам ОСББ, які беруть на себе відповідальність за будинок та його майбутнє утримання. На кожному з рівнів розглянутої структури «регіон – ОСББ/управляюча компанія – мешканці будинку» мають бути сформовані та закріплені відповідні плани дій, спрямовані на створення ОСББ з урахуванням наявного стану та конкретних проблем окремих будинків.

Головним посередником між регіональними структурами та мешканцями будинків у рішенні питань допомоги останнім зі створенням ОСББ та прийняття обов'язків за утримання будинку мають стати керуючі компанії.

Керуюча компанія – це приватна структура, яка бере на себе відповідальність за керування будинком/будинками та наданням йому/їм необхідних для ефективного функціонування послуг, ґрунтуючись на інтересах мешканців будинку та в межах їхнього бюджету. При цьому керуюча компанія діє в інтересах ОСББ і робить всі бізнес-процеси повністю прозорими для нього.

До основних завдань керуючої компанії можна віднести:

- вчасне планування робіт по ремонту та оновленню будинку та прибудинкової території;

- достовірна оцінка фінансових можливостей ОСББ та подальше планування робіт в межах існуючого бюджету;

- залучення для роботи компетентних підрядників;

- прорахунок можливих ризиків на кожному з етапів роботи та методів їх мінімізації;

- контроль виконання робіт;

- управління ресурсами, строками, бюджетом та ризиками таким чином, щоб не допустити кризових ситуацій, тощо.

Виходячи з цього, ОСББ має право обирати керуючу компанію для свого будинку на конкурентній основі та змінювати її в процесі роботи.

З іншого боку, керуюча компанія також має право обирати будинки, яким на довгостроковій основі вона буде надавати послуги та відповідати за їх задовільне становище.

На рис. 3.11 подані складові будівлі в загальному розумінні.

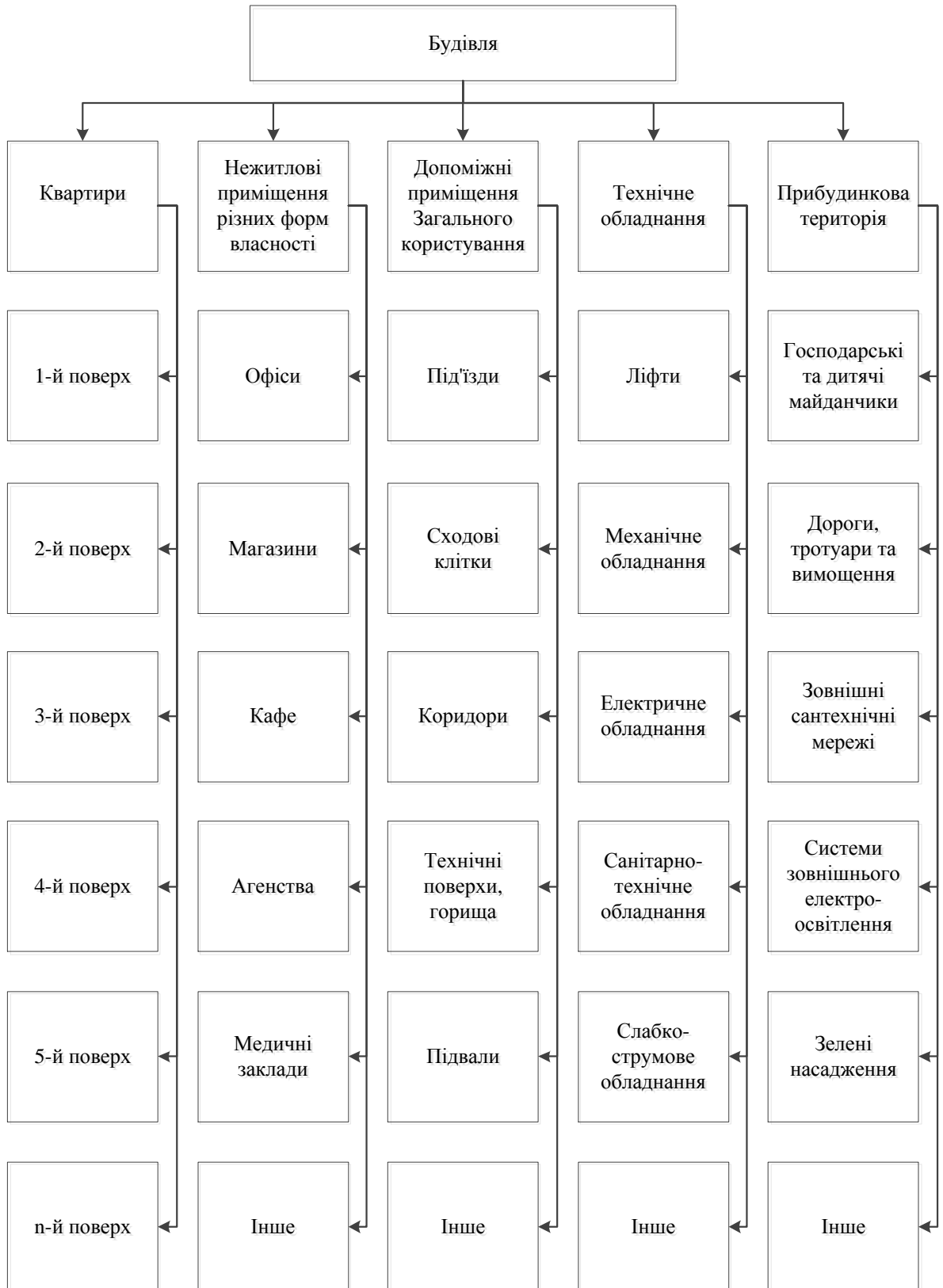

Рис. 3.11. Складові будівлі в загальному розумінні

На рис. 3.12 чітко визначені моменти, коли витрати на експлуатацію будівлі починають різко зростати, а вартість будівлі продовжує зменшуватися. Тео-

ретично, такі будинки не має сенсу ремонтувати та обслуговувати, але на практиці вони служать ще довгий час, тому що питання переселення мешканців перетинається з проблемою нестачі житлового фонду.

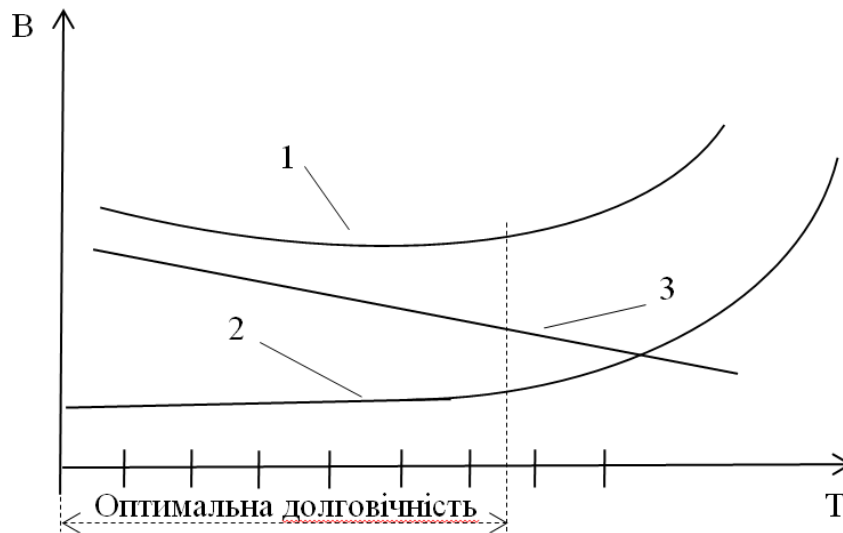

Рис. 3.12. Залежність оптимального строку служби будівлі від затрат на її експлуатацію.

На рис. 3.12. графік 1 – приведені витрати на весь період експлуатації будівлі;

графік 2 – загальні витрати на весь період експлуатації будівлі;

графік 3 – зниження початкової вартості будівлі.

Якщо ОСББ може обирати компанію на основі аналізу її роботи з іншими будинками, то головними критеріями відбору будинків для керуючої компанії мають стати наступні:

бажання мешканців будинку створити ОСББ заради особистого догляду за його технічним станом;

територіальне розміщення, розмір та технічний стан складових будівлі: будівельних конструкцій та інженерного устаткування (рис. 3.11.), а саме:

нормативний та реальний терміни служби будівлі;

кількість квартир та поверхів в будівлі; розмір та стан прибудинкової території;

розмір та стан нежитлових та допоміжних приміщень;
стан технічного обладнання.

Сучасне протиріччя створення керуючих компаній полягає в тому, що, з одного боку, вони є прибутковими бізнес-структурами, а з іншого – враховуючи сучасний стан більшої частини житлового фонду, навіть при стовідсотковій активності мешканців будинків, отримання грошових внесків, достатніх для проведення негайних капітальних ремонтів, перші місяці або роки визиває великі сумніви.

Очевидним виходом з даної ситуації є розподіл загальної суми внесків на дві основні групи:

фінансові ресурси, призначені для поточного ремонту та потреб будинку;

фінансові ресурси, що акумулюються на протязі деякого часу та призначені для майбутніх витрат. Процентне співвідношення цих груп фінансів має встановлювати керуюча компанія на основі аналізу стану будинку та планів щодо його ремонту й оновленню. Але ж як би вміло не розподіляли керівники ресурси, будь-яка споруда має свій термін служби.

Виділяють нормативний (відповідний до нормативних документів) та оптимальний (з урахуванням витрат на експлуатацію) терміни служби.

В літературі докладно розглянута залежність оптимального строку служби будівлі від затрат на її експлуатацію.

Приймаючи до уваги реформу в сфері ЖКГ, за якою мешканці будинку роблять внески на його утримання, розглянемо залежність загальних витрат на весь період експлуатації будівлі від накопичення внесків на її утримання (рис. 3.13).

Розрахунок щомісячної суми внесків членів ОСББ за утримання будинку є одною з першорядних проблем керуючої компанії. Ця сума має три головних складові:

1) комунальні витрати (ціни/тарифи на житлово-комунальні послуги) – їх величину встановлюють органи місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних відповідно до закону, тому керуюча компанія не впливає на їх розмір;

2) витрати керуючої компанії на правління будинком та підтримку його в належному стані. До них відносяться:

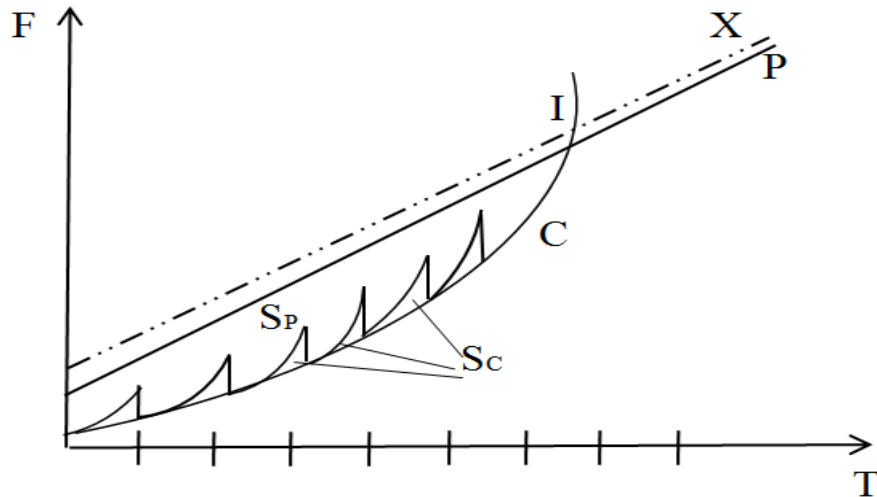

Рис. 3.13. Залежність внесків на утримання будівлі від загальних витрат за весь період її експлуатації

На рис. 3 вісь T – вісь часу, одиниці виміру – роки;
 вісь F – вісь грошових засобів, одиниці виміру – гривні;
 лінія X – максимальне значення внеску членів ОСББ;
 лінія P – оптимальне (реальне) значення внеску членів ОСББ;
 лінія C – мінімальне значення внеску членів ОСББ

Крім вищеназваних до них відносяться також і постійні адміністративні витрати керуючої компанії, заплановані витрати, пов'язані з доглядом за прибудинковою територією (сезонні роботи, додаткові соціальні пристрої тощо); заплановані витрати, пов'язані з поточними ремонтами, тощо;

3) частина грошового внеску, яка призначена для акумулювання з метою проведення капітального ремонту, рішення незапланованих поточних проблем, полегшення фінансових проблем на кінцевих етапах оптимального строку служби будівлі, тощо.

Таким чином, керуюча компанія може однозначно розрахувати лише першу та частково другу складові внеску. Третя, найголовніша для майбутніх періодів, складова залежить від фінансових можливостей мешканців будинку, рівня інфляції та можливості й спроможності керуючої компанії ефективно розпорядитися цими грошима. Саме цю складову можна коректувати та вона остаточно буде впливати на загальну суму внеску.

Приймаючи до уваги необхідність всіх трьох складових, керуюча компанія має розрахувати для себе наступні показники:

1) максимальне значення внеску – це гранично допустима та/або можлива для мешканців величина грошового внеску. Найімовірніше, що мешканці будинку відмовляться від оплати послуг керуючої компанії вище встановленої суми за наступними причинами:

відсутність достатньої кількості грошових засобів у зв'язку з низьким рівнем сукупного сімейного доходу, наявністю пільгового (за віком та станом здоров'я) контингенту в родині, тощо;

невідповідність послуг, що надає керуюча компанія їх цінності та/або вартості.

На рис. 3.13 максимальне значення внеску характеризує лінія X;

2) мінімальне значення внеску, сума якого дозволить лише проводити поточні ремонти та підтримувати будинок у нормальному експлуатаційному стані. На рис. 3 умовно це крива С. Зубці, нижні крайні точки яких формують криву С, відображають поточні ремонти будинку. Площа S_c , обмежена зубцями й кривою С – це сума коштів, витрачених на ремонт. За графіком кожний наступний поточний ремонт потребує більшу грошову суму, підвищує залишковий ресурс експлуатації будівлі, але у будь-якому разі стан дому наближується до скінчення його оптимального строку;

3) оптимальне (реальне) значення внеску, сума якого дозволить не лише підтримувати будинок у нормальному експлуатаційному стані, але й накопичувати гроші з метою подальшого забезпечення мешканців житловим фондом. На рис. 3 це лінія Р. Площа S_P , обмежена зубцями й прямою Р – це сума коштів, що має накопичуватися.

Крапка І – крапка перетинання графіків Р та С характеризує ситуацію, коли будівля досягла свого оптимального строку служби і будь-які подальші накопичення внесків не зможуть покрити вартість необхідного ремонту. Після крапки І всі грошові внески будуть менш, ніж затрати на утримання будинку, його ремонт стає економічно не вигідним та буде проводитися лише за рахунок накопичених грошей, величина яких дорівнює площі S_c , на протязі того часу, поки не закінчиться грошовий запас. Подальше утримання будинку буде економічно не вигідним та можливим лише за рахунок дотацій держави.

Розглянуті вище питання відкривають ще один напрям діяльності керуючих компанії та формують величезний пласт нових завдань. Крім відповідально-

сті за поточний технічний стан будівлі та прибудинкової території, керуюча компанія має вести ефективне управління накопиченим фінансовим капіталом. Але сучасне ставлення до даних організацій не передбачає їх діяльність у якості фінансових структур, таких як банки, страхові компанії, тощо. Головним їх завданням визначається управління домами в певних фінансових межах.

Основною проблемою керування фінансовими накопиченнями є те, що чим менший в дома реальний термін експлуатації, тим менш фінансових витрат він потребує на ремонт, тим більший залишок внесків, який призначається на акумулювання. В свою чергу, фінансовий залишок піддається інфляції, відсоток якої передбачити важко. Таким чином, акумульований грошовий запас нового будинку буде менш ефективним, коли прийде час робити для нього капітальний ремонт, ніж акумульований грошовий запас будинку, термін капітального ремонту для якого вже настав.

Проблема економічно вигідного зберігання грошових засобів перетинається для керуючої компанії з проблемою закінчення оптимального терміну експлуатації будинку. Рішенням розглянутого питання може стати поширення кола завдань керуючих компаній за рахунок їх участі в будівництві нових домів. Якщо певну частину акумульованого грошового запасу будинку, відповідно до його стану, керуюча компанія буде вкладати в нове будівництво, то вона буде мати свій житловий фонд, куди частково або повністю зможе переселяти мешканців будинків, що підлягають ліквідації.

Така функція керуючої компанії виводить її значущість на державний рівень та сприятиме оновленню державного житлового фонду за рахунок забудовника, який має нести подальшу відповідальність за експлуатацію, утримання та ліквідацію свого об'єкту.

Таким чином, з одного боку, органи регіональної влади мають контролювати дії керуючих компаній, дбаючи про інтереси ОСББ, а з іншого – керуюча компанія потребує фінансової підтримки від керівництва регіону та розробки механізму відбору будинків, які б потенційно мали змогу отримувати добутки, не меншими за витрати на їх утримання. Аналізуючи витрати та доходи різних будинків, керуюча компанія зможе скласти оптимальну групу ОСББ, в якій капітальні та поточні ремонти будівель будуть виконуватися за заздальгідь прорахованим планом (неодночасно) за рахунок акумульованих ресурсів всіх ОСББ відповідної групи.

Розглянемо можливі витрати та доходи ОСББ.

За Законом України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» «кошти об'єднання складаються з:

залишків коштів на рахунках попереднього власника майна;
статутних внесків, обов'язкових платежів членів об'єднання;
коштів, одержаних об'єднанням у результаті здачі в оренду допоміжних приміщень;

субсидій на оплату житлово-комунальних послуг та компенсацій за громадян, які користуються правом на їх отримання, щодо оплати житлово-комунальних послуг у їх частці в загальному обсязі обов'язкових платежів на утримання і ремонт неподільного та загального майна у разі укладення відповідного договору між власником приміщення та об'єднанням;

доходів, що спрямовуються на виконання статутних цілей об'єднання, отриманих у результаті діяльності підприємств, засновниками яких є об'єднання; добровільних майнових, у тому числі грошових, внесків фізичних і юридичних осіб» [151, ст. 21].

До витрат ОСББ відносяться:

матеріальні витрати (їх частка в ОСББ незначна);
оплата праці персоналу (голова правління, бухгалтер, прибиральниці, двірники та інші);
відрахування органам соціального страхування;
амортизація основних засобів (крім житлового будинку);
податкові платежі;
утримання місць загального користування (опалювання, освітлення і т. д.);
відсотки, що сплачуються за послуги ощадбанку, обчислювального центру;
плата банку за касове і банківське обслуговування;
поточний ремонт житлового будинку;
плата за обслуговування ліфтів;
плата за санітарну очистку території, протипожежну безпеку тощо.

Для аналізу доходів окремих будинків і планування ремонтних робіт різного рівня складності – від поточного до капітального ремонту на конкретних ділянках, які входять до складу групи ОСББ, керуюча компанія має використовувати балансову модель (табл. 3.2).

Балансова таблиця

Будинок	Витрати будинку X_{ij}				Частина спецфонду Y_i	Валовий дохід X_i
	1	2	...	n		
1	X_{11}	X_{12}		X_{1n}	Y_1	X_1
2	X_{21}	X_{22}		X_{2n}	Y_2	X_2
...						
n	X_{n1}	X_{n2}		X_{nn}	Y_n	X_n
Залишок коштів C_j	C_1	C_2		C_n		

Мета використання балансового аналізу – визначити оптимальні значення платежів, з яких складаються кошти об'єднання, для кожного з n ОСББ, щоб задовольнити всі потреби в коштах на утримання цього будинку.

При цьому кожне ОСББ виступає, з одного боку, як фінансове джерело – складова групи ОСББ, доходи якої акумулюються, а з іншого – як економічний суб'єкт, який потребує на своє утримання використання коштів як своїх, так і інших ОСББ.

Припустимо, що розглядається n ОСББ, які складають окрему групу, що обслуговує одна керуюча компанія. Нехай загальний (валовий) обсяг доходів i -того ОСББ дорівнює X_i . Частина цього доходу піде на внутрішнє споживання даним ОСББ та споживання іншими ОСББ даної групи. Кількість доходу i -того ОСББ, призначеного для утримання будинку та прибудинкової території особистого та суспільного j -м ОСББ позначимо X_{ij} . Частина, що залишилася, призначена для накопичення спеціального фонду для утримання будівлі, благоустрою тощо. Позначимо її як Y_i , тоді i -те ОСББ поповнює спеціальний фонд на Y_i .

Таким чином, рівняння балансу між витратами та доходом буде мати наступний вигляд (формула 3.11).

$$X_i = \sum_{j=1}^n X_{ij} + Y_i, \quad (3.11)$$

де $i=1,2,\dots,n$

За даними табл. 3.2 можна розрахувати такий показник, як залишок коштів C_j , тобто ту частину доходу, яку i -те ОСББ зможе віддати на допомогу утримання інших ОСББ після використання коштів на свої потреби (формула 3.12).

$$C_j = X_j - \sum_{i=1}^n X_{ij} \quad (3.12)$$

В результаті, головну балансову таблицю складають чотири матриці:

$$x_{ij} = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nn} \end{pmatrix};$$

1) матриця фінансових зв'язків між ОСББ

$$X_i = \begin{pmatrix} X_1 \\ X_2 \\ \dots \\ X_n \end{pmatrix};$$

2) матриця валового доходу ОСББ

$$Y_i = \begin{pmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \dots \\ Y_n \end{pmatrix};$$

3) матриця засобів (фінансових) для спецфонду

4) матриця залишку коштів $C_j = (C_1, C_2, \dots, C_n)$.

Використання балансової моделі є прозорим та економічно обґрунтованим інструментом загального обліку та розподілу доходів групи ОСББ. Він дозволить керуючій компанії аргументовано виконувати наступні дії:

приймати обґрунтовані рішення щодо зачислення окремих будинків до групи ОСББ;

планувати однакові (однотипні) роботи одночасно в декількох будинках, що сприятиме чітким домовленостям з постачальниками послуг та економії коштів на оптовій закупівлі матеріалів;

аналізувати власну роботу, яку мають проводити ОСББ з метою покращення стану свого будинку та прибудинкової території;

аналізувати та порівнювати в довгостроковому періоді фінансовий стан різних ОСББ однієї групи.

Таким чином, об'єднання ОСББ в групи, в яких утримання будинків ведеться за рахунок єдиного фонду, сформованого із доходів всіх членів групи, яв-

ляється зручним інструментом керуючих компаній, який, з одного боку, є економічно доцільним для кожного окремого ОСББ, а з іншого, знижує ризики керуючої компанії при проведенні капітальних чи незапланованих ремонтів та надає більшу фінансову свободу дій.

Існування проблеми утримання та покращення житлового фонду України є об'єктивним та стосується всіх категорій громадян нашої держави. Саме тому рішення зазначених питань мають бути науково обґрунтованими, однозначними та прозорими для виконавців і мати найвищі рівні відповідальності: державний та регіональний. Заради забезпечення себе фізично та психічно здоровими трудовими ресурсами регіон має зробити систему, яка з одного боку дозволить йому регулювати та контролювати процеси утримання багатоповерхових будинків, а з іншого – допомагати власникам цих будинків самостійно підтримувати своє майно у належному стані. Відповідно до закону така система має існувати на основі створення ОСББ.

3.7. Напрями забезпечення ефективності фінансового розвитку регіону

Забезпечення успішного соціально-економічного розвитку територій потребує комплексних дій з оцінювання стану їх розвитку, визначення шляхів залучення необхідних ресурсів, розроблення заходів зі збереження та модернізації наявного потенціалу. Однак на сьогоднішній день питання забезпечення фінансовими ресурсами місцевого самоврядування залишається одним з найгостріших. З огляду на це особливої актуальності набуває обґрунтування теоретичних засад забезпечення ефективності фінансового розвитку регіону, що створить основу для розробки ефективних механізмів управління його розвитком з використанням фінансових інструментів.

Сучасне економічне середовище характеризується постійними переломами, змінами негативними ситуаціями, непередбаченими подіями, які дестабілюють розвиток світової фінансової системи. За зазначених умов бюджетна система держави є найважливішим економічним регулятором. Від того, наскільки правильно побудовано бюджетну систему, залежить ефективне функціонування всього народного господарства країни, зовнішніх відносин тощо.

Місцеві бюджети виконують особливу роль в кожній унітарній країні то-

му, що вони є фінансовою базою існування місцевого самоврядування. Протягом останніх років в Україні було прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які законодавчо закріпили основні принципи та гарантії місцевого самоврядування в структурі органів влади, а також забезпечують його правові та фінансові основи.

Однак, у результаті проведеного дослідження структури та виконання місцевих бюджетів в Україні та бюджету Харківської області було виявлено, що існують певні проблеми в формуванні доходної частини місцевих бюджетів.

Одна із головних проблем сучасних регіональних фінансів в Україні, це перш за все, залежність від державних фінансів та відсутність необхідної незалежної фінансової бази на регіональному рівні, яка б дала можливість не тільки утримувати бюджетну сферу, а й дійсно проводити ефективну регіональну фінансову політику направлену на задоволення потреб територіальної громади.

Як зазначено у Програмі економічних реформ України на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», необхідність реформи міжбюджетних відносин обумовлено такими проблемами, як: низька якість послуг, що надаються на місцевому рівні; високий рівень зносу комунальної інфраструктури; низька фінансова незалежність; недостатньо прозорий розподіл міжбюджетних трансфертів; обмеженість у доступі до запозичень; нечіткий розподіл і обмеженість повноважень органів місцевого самоврядування; недостатність контролю за витратою коштів на місцях [78].

В Україні і досі залишились невирішеними системні проблеми, які супроводжують реформування бюджетно-податкової сфери і які вирішальним чином впливають на стабільний регіональний розвиток. До цих питань віднесено такі: зменшення фіскального потенціалу місцевих податків та зборів і відсутність значущого фіскального ефекту від розширення дохідних джерел другого кошика, неповне використання потенціалів оподаткування; уповільнення темпів зростання обсягів надходжень до першого кошика та, відповідно, зростаюча залежність місцевих бюджетів від державного; суттєві відмінності між рівнями доходів та видатків місцевих бюджетів на одну особу у різних регіонах України; нецільове використання коштів та невиконання планових показників надання міжбюджетних трансфертів; низький рівень використання міськими радами можливостей зовнішніх запозичень; низька зацікавленість органів місцевої влади у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в регіоні та активізації економічної діяльності; інертність місцевої влади у питаннях соціально-економічного ро-

звітку регіону [78].

Пошук «української» моделі ефективного функціонування місцевого самоврядування здійснюється в рамках Європейської хартії про місцеве самоврядування [75]. До її принципів та положень Україна приєдналася у 1996 році, ратифікувавши цей акт, та взяла на себе зобов'язання будувати місцеві фінанси відповідно до міжнародних стандартів. В намаганні відповідати цим стандартам проблеми зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування останнім часом набули особливої актуальності, що ілюструє інтенсивний законотворчий процес останніх років. Такими важливим кроком в цьому напрямі стало прийняття «Концепції реформування місцевих бюджетів України» від 23 травня 2007 року [248]. Основним завданням Концепції є аналіз актуальних проблем у сфері місцевого самоврядування, визначення основних підходів та правових, організаційних, фінансових засад їх вирішення, узгодження у часі з реформуванням адміністративно-територіального устрою.

Ключовим питанням Концепції є обґрунтування пропозицій щодо забезпечення на регіональному та місцевому рівні демократичної і ефективно організації управління, запровадження механізму оптимального самодостатнього функціонування суб'єктів місцевого самоврядування.

Отже, на сьогоднішній день існує потреба в систематизації напрямків зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування в Україні в сучасних умовах реформування та визначення нових шляхів реформування.

З наукового погляду є кілька варіантів забезпечення держави необхідними фінансовими ресурсами: стимулювання зростання офіційного ВВП за рахунок інвестування в економіку, застосування заходів щодо зменшення тіньового сектору економіки, який на сьогодні, за оцінками Міністерства економіки України, перебуває на рівні 36 % ВВП, а за оцінками зовнішніх експертів – перевищує 50 % ВВП. Від функціонування тіньового сектору економіки бюджет щороку втрачає щонайменше 30-35 % податкових надходжень [281]. Тому система доходів державного та місцевих бюджетів потребує нагальної модернізації.

Для реалізації політики місцевого розвитку доцільним є зміцнення місцевих бюджетів і реформування міжбюджетних відносин у напрямі розширення фінансової спроможності громад; оптимізація нормативів урахування регіональної специфіки при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів; запровадження програмно-цільового методу планування і використання бюджетних коштів; мобілізація місцевих джерел фінансових ресурсів, насамперед місцевих запозич-

чень; активізація діяльності органів місцевого самоврядування на фондовому та кредитному ринках; передання частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб і плати за землю до бюджету розвитку з метою створення фінансових можливостей для довгострокового інвестування.

В процесі реформування місцевих бюджетів необхідно забезпечити:

розширення доходної бази місцевих бюджетів шляхом перерозподілу доходів між державним та місцевими бюджетами, перегляду складу доходів місцевих бюджетів, що враховуються та не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, підвищення ролі місцевих податків і зборів;

компенсації втрат надходжень місцевих бюджетів, пов'язаних з наданням загальнодержавних пільг по сплаті податків;

стимулювання соціально-економічного розвитку територій шляхом збільшення інвестиційної складової місцевих бюджетів (збільшення кількості джерел надходжень до бюджету розвитку), в тому числі: удосконалення порядку та умов надання субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам; формування єдиного підходу до розподілу фінансового ресурсу держави з урахуванням рівня забезпеченості тієї чи іншої адміністративно-територіальної одиниці об'єктами соціально-культурної сфери, інфраструктури та пріоритетних напрямків розвитку, передбачених місцевими програмами; затвердження постанов про розподіл коштів інвестиційних субвенцій та порядок їх використання одночасно із затвердженням Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік;

удосконалення трансфертної політики та формування її стабільної нормативно-правової бази.

З метою вдосконалення фінансової спроможності місцевого самоврядування пропонується розробка та реалізація ряду важливих заходів:

внесення змін та доповнень до законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює питання фінансового забезпечення місцевого самоврядування;

прогнозування показників доходів і видатків місцевих бюджетів з використанням сучасних інформаційних технологій, економіко-математичних методів і спеціального програмного забезпечення;

згідно із Стратегією модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки, яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34, серед напрямів реалізації Стратегії визначено такі, як вдосконалення системи стратегічного бюджетного планування

на середньостроковий та довгостроковий періоди, а також створення уніфікованої організаційної та інформаційної облікової системи з метою забезпечення обміну інформацією між Міністерством фінансів, органами Державної казначейської служби та суб'єктами державного сектору на основі використання баз даних та інформаційних систем.

Здійснення середньострокового планування місцевих бюджетів на основі впровадження програмно-цільового методу шляхом: врегулювання процедур використання показників середньострокового плану при підготовці проекту бюджету; розробки теоретико-методологічних положень з обліку соціальних стандартів надання послуг населенню та програмного підходу до розвитку галузей соціально-культурної сфери при формуванні місцевих бюджетів;

аналіз показників доходів і видатків місцевих бюджетів та розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення їх розрахунку;

удосконалення фінансової основи місцевого самоврядування в контексті нового податкового законодавства шляхом: вдосконалення податкового законодавства України відповідно до напрямів реформування податкової системи, у тому числі системи місцевих податків і зборів; включення до складу джерел формування доходів місцевого бюджету, які не враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів: 5% податку з доходів фізичних осіб за обласним і районним бюджетами; 10% податку на прибуток підприємств приватної форми власності; 25% плати за землю для обласного бюджету і 15% плати для районного; надходження від продажу земельних ділянок відповідно до нормативів відрахування плати за землю за рівнями місцевих бюджетів; включення до складу доходів місцевих бюджетів платежів за спецводокористування, користування надрами та отримання ліцензій; розробки комплексу заходів щодо залучення додаткових джерел надходжень до місцевого бюджету (одержання кредитів і позик, коригування системи місцевих податків і зборів); розробки рекомендацій щодо вдосконалення антикризових програм, які сприяють запобіганню неплатоспроможності органів місцевого самоврядування та скороченню видаткової частини місцевого бюджету;

зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів. Обмеженість фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування спричинила орієнтацію бюджетних видатків переважно на вирішення поточних проблем. У таких умовах недостатньо уваги приділяється виділенню бюджетних асигнувань на здійснення інвестиційних проектів. При домінуванні короткострокових цілей

бюджетної політики більший пріоритет мають поточні видатки, адже в разі їхнього незабезпечення можна очікувати на негативну реакцію зі сторони суспільства, громадських і політичних організацій. З іншого боку, населення не настільки гостро відчуває потребу в оновленні активів, які належать державі, оскільки несвочасне відновлення вартості основних фондів протягом певного часу не спричинятиме значних труднощів для населення. Однак це призводить до накопичення наявних проблем і виникнення кризового стану в майбутньому, подолання якого потребуватиме значно більших фінансових ресурсів. З огляду на це зниження обсягів бюджетних інвестицій до меж, які є меншими від суми зношення основних фондів, науковці розглядають як серйозну загрозу національній безпеці країни.

Серед заходів щодо зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів слід виділити наступні: надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів на засадах фінансової участі місцевого бюджету з урахуванням відповідних критеріїв; створення місцевих фондів розвитку з метою надання фінансової допомоги на розвиток соціальної інфраструктури, комунального господарства; удосконалення процедур здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій; підвищення ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні для надання соціальних послуг населенню, децентралізація державного управління фінансовими ресурсами шляхом: уточнення видаткових повноважень за галузями бюджетної сфери та відповідний розподіл витрат між тими, які враховуються та не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; децентралізація управління державними фінансовими ресурсами; підготовка міністерствами та відомствами соціально-культурної сфери проектів нормативно-правових актів щодо функціонування бюджетних установ у межах обсягів фінансових ресурсів, переданих місцевим бюджетам, з урахуванням норм державних соціальних стандартів; перехід до нових методів формування місцевих бюджетів;

удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин. Регулювання міжбюджетних відносин – це щорічний плановий перерозподіл загальнодержавних централізованих фінансових ресурсів між ланками бюджетної системи з метою збалансування усіх бюджетів за обсягом, необхідним для виконання місцевими органами своїх функцій. Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, й бюджетними ресу-

рсами, які мають забезпечувати виконання цих повноважень. Регулювання міжбюджетних відносин – це не лише збалансування бюджетів і перерозподіл бюджетних ресурсів, але й економічна діяльність народногосподарського значення. У процесі міжбюджетного регулювання втілюються загальнодержавні цілі щодо створення необхідних умов для економічного зростання, розвитку продуктивних сил, ліквідації розбіжностей у рівнях розвитку окремих територій на основі економічно обґрунтованого забезпечення місцевих органів самоврядування відповідними обсягами фінансових ресурсів. Трансформація міжбюджетних відносин має передбачати виділення територіальної складової в усіх видах та формах управлінських рішень та базуватися на консолідації всіх потенційно можливих ресурсів. Тому, для вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин необхідними є:

посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання для підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходної частини;

удосконалення методичних підходів для розрахунку видаткової частини місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів;

розробка та реалізація моделі формування місцевих бюджетів шляхом переходу на добровільній основі адміністративно-територіальних одиниць, у яких частина дотацій перевищує 70 % у структурі доходів бюджету, до бюджетного планування на рівні району.

Отже, основними шляхами покращення формування місцевих бюджетів є чіткий розподіл компетенцій щодо розв'язання конкретних завдань між центральними органами влади і органами регіонального та місцевого самоврядування, і поступове здійснення переходу до децентралізації державних фінансів.

Таким чином, вирішення цілої низки проблем стосовно формування місцевих бюджетів дозволило б розширити економічну самостійність регіонів України, посилити вплив системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територій та підвищити рівень надання громадських послуг населенню.

Адже, від того наскільки політично незалежні і фінансово забезпечені адміністративно-територіальні одиниці, залежить стабільність і незалежність всієї держави.

3.8. Організація забезпечення підвищення результативності праці посадовців в органах державної влади та місцевого самоврядування Харківського регіону

Одним із напрямків підвищення результативності праці посадовців в органах державної влади та місцевого самоврядування є застосування сучасних методів контролінгу в управлінні, що забезпечують ефективність діючих механізмів регулювання у сфері їх діяльності.

Наявність існуючих проблем у функціонуванні механізмів регулювання діяльності посадових осіб підтверджує необхідність розробки й запровадження таких механізмів управління, у яких поєднуються акценти контролю і аналізу не лише існуючого стану, а й майбутнього; постійного моніторингу змін, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому економічному середовищі; підвищення гнучкості й адаптованості механізмів державного управління до постійних змін зовнішнього середовища.

Питання застосування контролінгу для розв'язання проблем у галузі державного управління науковці розглядали в надзвичайно обмеженій кількості. Так, застосування контролінгу в державній службі з погляду управління державними установами порушували А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко, А. Ф. Кабанець А.Г. Мельник, О.Ю. Оболенський, О.А. Цуруль; проблеми реформування системи державного управління на засадах концепції контролінгу досліджувала Л.М. Пісьмаченко [7]. Можливість запровадження контролінгу в системі інституцій державного управління сьогодні залишається практично не дослідженою. У сучасних умовах реформування системи державного управління набуває осмислення можливість застосовування концепції контролінгу з метою підвищення результативності праці посадовців в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Механізмом, що спрямовує діяльність усієї системи державного управління на досягнення поставлених цілей, є синтез планування, контролю, аналізу й організації інформаційних потоків, здійснює інформаційне забезпечення прийняття рішень на всіх рівнях управлінської ієрархії, є концепція контролінгу державного управління [7, с. 6-7].

Концепція контролінгу, як методологія управління налічує не один десяток років і набув поширення на великих підприємствах у розвинутих країнах світу. Причиною тому була залежність успішного керівництва

підприємством від більш уважного ставлення до внутрішнього планування, контролю, інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень. Розвиток методів і технологій управління, інформатики й комп'ютерної техніки значно збільшив переваги від ефективного менеджменту, застосованого до всіх функцій управління і сфер управлінської діяльності.

Аналіз сучасних концептуальних дискусій у галузі контролінгу свідчить, що ця галузь економіко-управлінських знань описана з різним ступенем галузевої спрямованості й систематизації, що виражається в існуванні великої кількості суперечливих визначень і концепцій контролінгу, а значить, різному сприйнятті змісту та цілей контролінгу

У сучасній науці існують різні концепції контролінгу: одні науковці вважають достатнім використання облікових даних для потреб практичного менеджменту, й орієнтуються на створення умов прибутковості, інші - вбачають його сутність в інформаційній підтримці управлінської функції.

Борисенко О.П., узагальнюючи результати досліджень щодо сутності і змісту контролінгу, наводить найбільш характерні визначення (табл. 3.3), які, на наш погляд, найповніше відповідають змісту державного управління.

Таблиця 3.3

Визначення контролінгу в науковій літературі

Автор	Визначення контролінгу	Основна властивість
Е. Майер [115]	Контролінг - це система, що слугує підтриманню необхідної рівноваги, яка досягається тим, що через певні інтервали часу задані величини порівнюють із фактичним станом і визначають напрями втручання для досягнення бажаного результату	Забезпечення балансу між запланованим і фактичним результатом
Л.М. Пісьмаченко [142, с. 97]	Контролінг - управлінська концепція, яка підтримує процеси прийняття рішень в управлінні за допомогою цілеспрямованого забезпечення інформацією з метою досягнення поставлених цілей і результатів діяльності	Забезпечення цілеспрямованого результату в процесі управління
Т. Рейхман [268]	Контролінг - ціле орієнтована підтримка управлінських функцій через збір та обробку інформації для складання планів, їх координації й контролю за виконанням	Забезпечення ціле орієнтованої підтримки процесу управління
П. Хорват [7]	Контролінг являє собою підсистему управління, яка здійснює орієнтовану на результат системо-утворювальну й системо-пов'язувальну координацію системи планування та контролю із системою інформаційного забезпечення, що тим самим сприяє адаптації та координації всієї системи управління	Забезпечення системного підходу до отримання цілеспрямованого результату в процесі управління

В умовах реформування державного управління, значення набуває думка науковців, що найбільш ефективною є концепція, орієнтована на координаційну й інтеграційну функцію контролінгу, яка підвищує ефективність управління й адаптаційні здібності системи державного управління до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Позитивний ефект синергії методів та інструментів управління, побудованого на засадах контролінгу, підтверджує властивість складних систем автоматично упорядковувати внутрішню структуру шляхом збільшення жорсткості й глибини взаємозв'язків структурних елементів або їх здатності до самоорганізації. З метою самозбереження у процесі самоорганізації система повинна адекватно й оперативно інтерпретувати інформацію про зовнішні й внутрішні фактори. Для цього у внутрішній системі управління формується додатковий ієрархічний рівень, на який замикається контур зворотного зв'язку із зовнішнім середовищем. Цей рівень забезпечує ефективне групування внутрішніх елементів і здійснює відбір тих внутрішніх імпульсів, які дають змогу адаптуватися з найменшими змінами в структурі системи.

Практично всі управлінські функції наявні в системі управління (планування, облік, контроль, аналіз, регулювання, інформаційне забезпечення, прогнозування) та безпосередньо виконуються, але вони роз'єднані, реалізуються різними інституційними структурами, деякі напрями діяльності й операції у ключових точках надзвичайно за регульовані та за контрольовані, а деякі моменти, здаючись дрібними й неважливими, залишаються поза увагою, і потім мають дуже важливий вплив на всю систему [7, С. 13].

Усвідомлення відповідальності за обмежені ресурси та бажання створювати результати, зорієнтовані на клієнта, визначають суть сучасної управлінської діяльності. Однак при здійсненні результативної діяльності традиційні інструменти менеджменту управління вже не надають належної підтримки плануванню та управлінню на відповідальному рівні.

Мобілізувати резерви результативності та цілеспрямовано управляти наявними ресурсами можливо лише за допомогою ефективного управлінського інструментарію. З цих причин адміністрація повинна модернізувати існуючий інструментарій управління.

Калькуляція витрат та результатів діяльності відповідає таким вимогам, тому що завдяки їй до керівництва адміністрацій та до сфери політики надходить детальна та структурована інформація про витрати та результати. Ця інфо-

рмація може бути використана для порівняльного аналізу як в самій системі управління, так і поза її межами. Калькуляція витрат та результатів надає дані, за допомогою яких можна з'ясувати, чи досягнуто запланованих цілей і чи економічно функціонує управління.

Калькуляція витрат і результатів діяльності призводить до того, що витрати набувають прозорості, а свідомість співробітників та керівництва щодо витрат зростає. У системі державної адміністрації калькуляція витрат і результатів може насамперед показати, як впливають законопроекти чи політичні ініціативи на витрати. Крім того калькуляція витрат і результатів має забезпечити основу для прийняття рішення щодо того, чи повинна послуга бути надана самостійно, чи її треба доручити третім особам. Калькуляція витрат і результатів служить для того, щоб аналізувати економічність, наприклад, при інвестиційних рішеннях або при визначенні непрямих відрахувань від інвестицій в кадровій та матеріальній сфері, щоб отримувати дані для калькуляції податків/зборів і інформацію на показники системи планування та управління [7, С.175-176].

З цього випливає, що завдання калькуляції витрат та результатів інноваційної діяльності полягає в тому, щоб використання ресурсів екстраполювати на результати та розрахувати так званий "вихід" управлінських дій.

Постановка цілей, планування, реалізація та контроль в діючій системі державного управління, як правило, недостатньо пов'язані між собою. Інтегрована, орієнтована на вихід продукції системи планування, управління та складання бюджету (кошторису), яка спрямована на єдність фахової та ресурсної відповідальності, а також чітких домовленостей щодо результатів на всіх рівнях адміністративної ієрархії, визначає докорінно нових методів управління.

Випереджальне управління, надання можливостей самостійного прийняття рішень, усвідомлення особливої відповідальності як можна великим числом працівників, система, що забезпечується впровадження нових методів управління, сприяють активізації процесу змін, без яких немає розвитку.

Однак при реалізації контролінгової концепції слід враховувати особливості структури державної адміністрації. Контролінгом має враховуватись той факт, що адміністративне керування часто своїми політичними цільовими завданнями, які змінюються, висувають надмірні вимоги до адміністративного менеджменту. Можна зустрітись як з надмірним регулюванням згідно з положень бюджетного законодавства та контрольних вимог, так і з недостатнім регулюванням, яке проявляється в системі управління.

Обмеження законодавчими приписами організаційної роботи та компетенції керівників, щодо прийняття рішень, а також прагнення адміністрації до відповідальності її дій законодавству, пов'язане з виконанням нею завданнями державної влади, вимагають контролінгової концепції, розробленої у відповідності з специфічними інтересами адміністрації [7, с. 8].

Поняття “контролінг” не можна ототожнювати з поняттям “контролю”. Ці поняття не тільки відмінні, а і протилежні по своєму значенню. Контролінг являє собою спосіб мислення, орієнтований в майбутнє та пов'язаний з процесом. Контроль спрямований в минуле, на виявлення помилок, відхилень і проблем, та орієнтується на поодинокі випадки.

Контролінг – це між функціональний інститут керування, покликаний допомагати вищому керівництву і керівній ланці приймати рішення. Тобто, можна визначити, що контролінг – це така організація управління, при якій не констатується факт, а роз'яснюється та проводяться консультації з метою досягнення поставлених цілей та запобігання помилок. Виходячи із аналізу поняття контролінгу та її сутності, можна зробити висновки, що до основних принципів, на яких базується її філософія, відносяться:

дії орієнтовані на плани, які спільно розроблені, мають відповідати високим вимогам, але їх недосягнення є неможливим;

інформаційні системи опираються на такі параметри, що регулюються як продукти чи кошториси витрат, за які несуть відповідальність керівні кадри адміністрації;

децентралізовані оцінки відповідають за оперативне адміністрування, що включає також стандарти та кошториси витрат;

для того щоб досягти наміченої мети, керівні кадри та контролінг розбавляють заходи для коригування та здійснюють їх [7, С. 7].

У задачі контролінгу входить збір, систематизація, опрацювання і уявлення даних про діяльність установи і зовнішньому оточенні для виробітки рішень. Таким чином, керівник служби контролінгу повинний зводити воедино й аналізувати інформацію, що надходить до нього. Він повинен упроваджувати систему керування і контролю, орієнтовану на результат.

В якості підсистеми адміністративного управління, контролінг має своїм завданням координацію системи планування, контролю та інформаційного забезпечення адміністративного менеджменту.

У сукупності функцій контролінгу можна виділити:

сервісну функцію – надання необхідної інформації для управління;
 функцію прийняття рішень – методологію прийняття рішень і їх координацію;

функцію інформаційного обслуговування – забезпечується за допомогою систем планування, нормування, обліку і контролю, орієнтованих на досягнення мети, кінцевого результату;

керуючу функцію – реалізується з використанням даних апарату відхилень;

координацію цілей різних рівнів в цілях максимального забезпечення досягнення кінцевої мети.

Для впровадження концепції контролінгу у системі державної служби повинно бути забезпечено слідуєчі її передумови:

завдання і цілі повинні плануватись стратегічно;

цілі щодо результатів визначаються як цілі щодо видатків, часу та якості;

продуктивність планується з орієнтацією на результат;

для створення результату задається певний бюджет;

керівники безперервно забезпечується інформацією стосовно ступеню досягнення цілей.

У відповідності до цілей необхідним елементом являється визначення адміністративного продукту – носія витрат, що дає можливість здійснювати те що ставилось за ціль і те що досягнуто. Таким чином кожний продукт повинен мати кількісні і якісні показники. При впровадженні контролінгу спочатку визначаються відділи, які мають наявні продукти, потім приводиться роз'яснювальна робота з працівниками цих відділів та обговорення і визначення можливих продуктів, які створюються за участю цих відділів [268, с. 22-23].

В сфері публічного управління створені продукти чи надані послуги спричиняють вартісне споживання. В наслідок цього продукти чи послуги мають нести в собі витрати. При калькуляції затрат та результатів їх визначають як носії витрат. Розрахунок носіїв витрат здійснюється шляхом переведення витрат, за фіксованих в розрахунку видів витрат, на одноелементні продукти чи послуги, що їх створює управління. В сфері публічного управління ці продукти чи послуги – на відміну від приватногосподарчої сфери – в своїй більшості визначені законом і є державними завданнями, які адміністрація повинна виконувати. Калькуляція витрат та результатів не може в таких випадках дати відповідь щодо ефективності (Чи правильне діло ми робимо?), а лише стосовно

організаційно-технічного рівня виконання завдань (Чи робимо ми своє діло правильно?).

За допомогою калькуляції носіїв витрат адміністрація може перш за все ввести розцінки та збори чи тарифи, де витрати є підґрунтям для орієнтування, і які створюють внутрішньовідомчі та міжвідомчі порівняння для висновків щодо економічної діяльності продуктів чи послуг. Ці обидва аспекти будуть відігравати в майбутньому все важливішу роль, тому що політики та адміністративні керівники повинні знати, наскільки ціна, що призначена за продукт чи послугу, покриває видатки на них, і чи ця ціна в порівнянні з цінами інших структурних одиниць управління або приватних підприємств є економічною, а також, чи є вона помірною по відношенню до досягнутого результату.

До основних етапів впровадження контролінгу в сфері державного управління відносять:

- 1) визначення цілей щодо продуктивності управління;
- 2) надання послуг в системі державного управління в умовах ринкової економіки (за принципом конкуренції у виробництві. Створення ринку управлінської праці, вивчення попиту у клієнтів);
- 3) вибір ефективних шляхів досягнення цілей;
- 4) визначення кінцевого продукту управлінської діяльності;
- 5) впровадження пов'язаної з розрахунком витрат на ці продукти калькуляції видатків та надходжень, або калькуляції витрат і результатів;
- 6) упорядкування бюджету;
- 7) сучасний кадровий менеджмент. Мотивація працівників. Робота з персоналом (кадри – найважливіший ресурс держави);
- 8) створення команд з співпрацівниками, які пройшли підвищення кваліфікації;
- 9) деталізація завдань;
- 10) делегування відповідальності;
- 11) застосування контролінгу та звітності.

При досягненні цілей враховуються не тільки якісні, але і кількісні показники.

Існують два види цілей – макроцілі (цілі організації) і мікроцілі (індивідуальні цілі працівників). Тобто кожний працівник сам повинен придивлятися до того як він виконує завдання. Мета – усунення причин, а не покарання винних. Це – уникнення помилок, перш за все уникнення причин помилок. В установі часто відсутня поточна інформація про дійсне положення справ, на основі якої можна робити вірні виводи.

Вище керівництво вже не в змозі вирішувати всі задачі поодинці. Тому необхідно впроваджувати нові концепції, інструменти і прийоми роботи. Передумовою точного і вивіреного керування є створення функціонально орієнтованої системи планування діяльності. Задача планування діяльності полягає в створенні закінченої системи особистих планів, у яких у писемній формі фіксуються розроблені цілі і міри, необхідні для їхньої реалізації. Воно здійснюється на основі аналізу поточної ситуації і з обліком майбутніх змін. Планування діяльності характеризується наступними ознаками:

Керівництво повинно завжди знати, чи будуть результати роботи й у майбутньому відповідати вимогам і бажанням клієнтів. Крім того, воно повинно звернути увагу на те, щоб установа працювала з гарною рентабельністю. Виконання кожним співпрацівником своїх цілей забезпечує виконання поставленої мети організації в цілому (рис. 3.14).

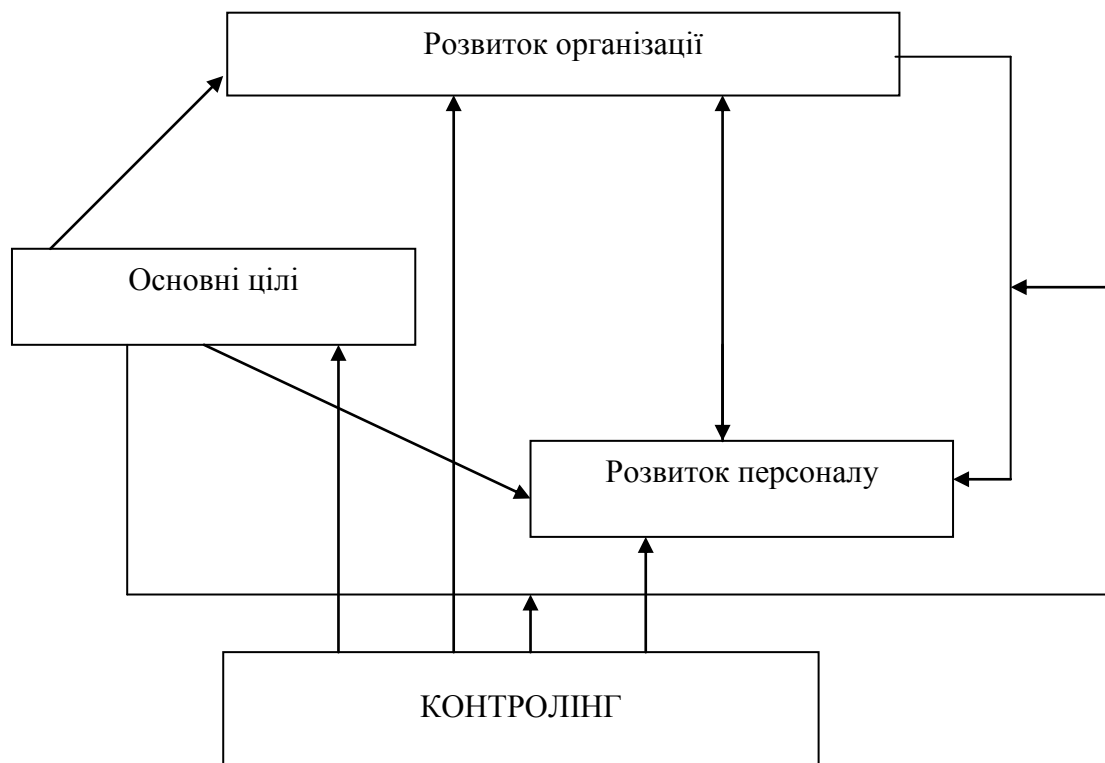

Рис. 3.14. Цільова структура контролінгу [7, с. 16].

Орієнтація на цілі.

Вся діяльність у рамках планування постійно орієнтується а обов'язкову систему цілей. Це уможливило організацію ефективного керування.

Орієнтація на форми. Тут мова йде про порядок дій, здійснюваних у рамках планування, про логічне і хронологічне послідовному здійсненні задач планування.

Орієнтація на перспективи. Орієнтація на перспективи виявляється, власне, у рішеннях про використання майбутніх шансів і/або щоб уникнути ризиків.

Орієнтація на процес. Ця ознака стосується взаємозалежності, що існують між окремими планами. Для визначення цілей та виміру результатів можна застосувати метод, який базується на трьох рівнях ефективності (рис. 3.15).

На першому рівні:

$$\text{рівень економічної доцільності} = \frac{\text{кошти}}{\text{мін видатки}}, \quad (3.13)$$

На другому рівні:

$$\text{результативність} = \frac{\text{вихідний продукт}}{\text{вхідний продукт}}, \quad (3.14)$$

На третьому рівні:

$$\text{рівень мети} = \frac{\text{вхідна мета}}{\text{результат}}. \quad (3.15)$$

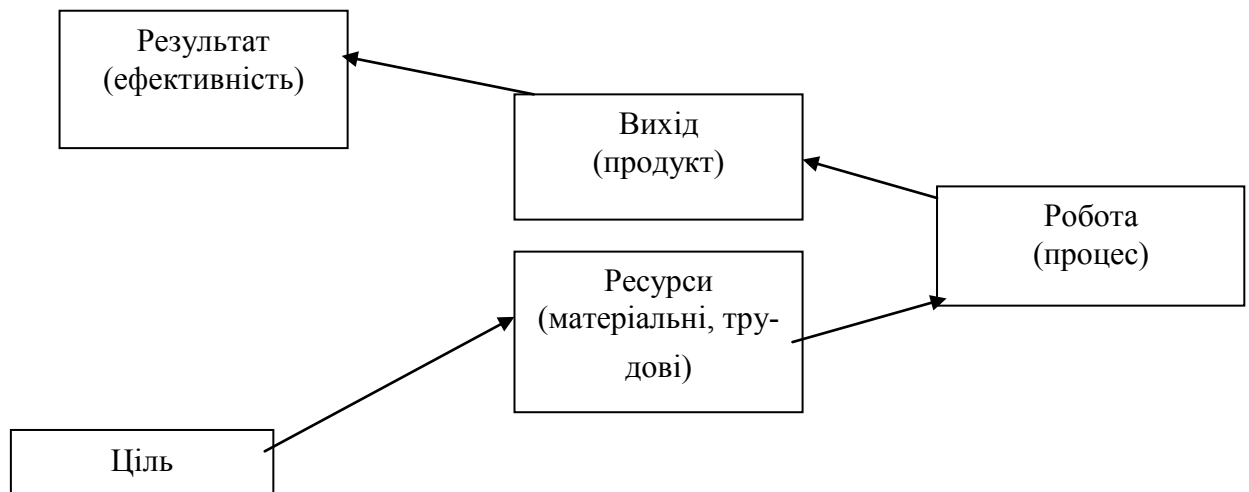

Рис. 3.15. Метод визначення цілей та виміру результату

Необхідно також врахувати ще один фактор – орієнтація на клієнта. Для повної оцінки потрібно врахувати всі фактори, кожен з наведених факторів не може розглядатися ізольовано.

Планування діяльності націлене на досягнення твердо поставлених цілей. Зміст систематичного рішення проблем, що включає передбачення подій, полягає в зниженні ризику прийняття не вірних рішень і в підвищенні імовірності успішного досягнення цілі. При створенні системи окремих планів виникають взаємозалежності, так що потрібна координація окремих рішень.

Планування повинно бути організоване таким чином, щоб при змінах у системі цілей, умов і інструментів вчасно визначалися альтернативи, що можна було б потім ефективно використовувати. При цьому, завдяки письмово зафіксованим планам, планування являє собою вихідний рубіж для точного і вивіреного контролю і наступного за ним керування подіями, що здійснюються. Планування є центральним інструментом адміністративного управління. Контролінг має своїм завданням забезпечити основоположну інформацію для планування.

Без врахування всіх факторів не може бути досягнута кінцева мета (рис. 3.16).

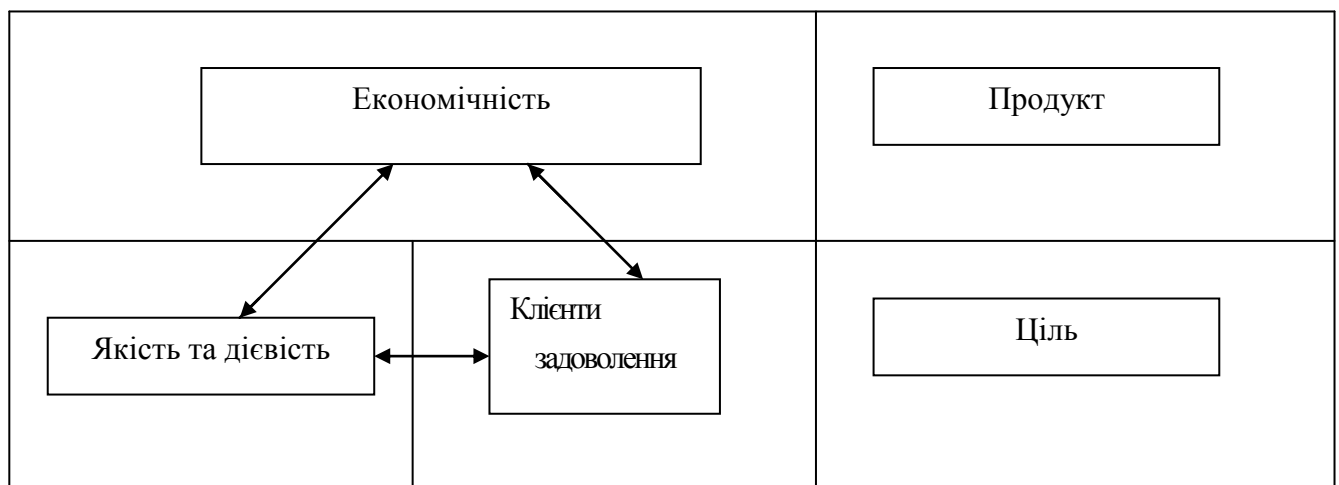

Рис. 3.16. Взаємодія факторів при досягненні кінцевої мети

Контролінг виявляє слабкі місця в процесі планування, щоб здійснювати постійний подальший розвиток системи планування. Крім того, контролінг узгоджує між собою планувальну діяльність і розділи планів різних відділів і бере на себе їхню формальну перевірку. Крім того, здійснюється підтримка процесу

планування стосовно обробки даних. Всі дії узгоджуються з підрозділами, які здійснюють планування, та відділом інформаційних технологій.

Процес планування починається по «низхідній»: політика, закони, постанови, що мають законодавчу силу, положення та інші адміністративні приписи задають цілі та планувальні посилки. На цій основі, децентралізовані адміністративні галузі складають за принципом по «висхідній» плани щодо закупівлі, виробництва, інвестицій, кадрів та видатків. В процесі планування оцінюються альтернативи плану, які сприймаються всіма, для того щоб потім спільно з адміністративним керівництвом прийняти (затвердити) їх із зобов'язальною дією.

Проблема, при плануванні цілей, полягає в тому, що необхідно враховувати безліч різноманітних, часом протилежних, інтересів. Відповідно до цього контролю, спочатку визначається зміст цільових структур, аналізується та якомога прозоріше їх зображає. Перед тим, як на різних рівнях будуть розроблені стратегії та плани заходів, які служать досягненню цілей, повинна бути чітко визначена цільова система адміністрування. Конкретне формування цілей в державної адміністрації є складним завданням, бо зазвичай відсутні одновимірні цілі. Безліч груп висуває найрізноманітніші, часом протилежні вимоги до адміністрації. При формуванні цілей та плануванні завдань контролер бере на себе важливу роль “ведучого”, бо він вказує адміністративному керівництву та політикам на наслідки адміністративних дій.

Внаслідок політичного впливу цільові структури стають надзвичайно складними, так що часткові цілі різних відомств та відділів узгоджуються між собою за допомогою процесу, який пов'язаний з великими витратами.

Цілі державної адміністрації визначаються для того:

- щоб чітко розділяти відповідальність між політикою та адміністрацією;
- щоб адміністрація могла прийняти чіткі рішення;
- щоб мати можливість оцінити ефективність та організаційно-технічний рівень, тобто мати можливість перевіряти, чи досягнути цілі та наскільки.

Контролінг вдосконалює процедуру цільового планування, документуючи методи, які застосовуються під час цільового планування, попередньо обробляючи та забезпечуючи суттєву інформацію, перевіряючи окремі цілі на предмет їхньої сумісності. Крім того, до завдань контролінгу належить визначення показників та індикаторів, які необхідні для того, щоб дати оцінку ступеню досягнення цілей.

Процес планування починається з викладення стратегічної вихідної позиції адміністрації. З цією метою розглядається процес розвитку адміністрації протягом останніх чотирьох-п'яти років та передбачуваний процес розвитку протягом наступних чотирьох-п'яти років. При цьому аналізі розрізняють внутрішні та зовнішні планувальні посилення (передумови). Внутрішні посилення знаходяться в самій адміністрації, тому на них може впливати також і вона. До внутрішніх посилень належать, наприклад, організаційна структура, заміщення посад, укомплектованість штатними одиницями, структура керівництва, кваліфікаційний профіль співробітників, час роботи установи чи структура витрат. Зовнішні посилення виявляються з соціального, економічного та законодавчого навколишнього середовища. До них належать, наприклад, законодавство, структура населення та економіки, податкові надходження чи розвиток кон'юнктури.

Процес планування, який відбувається за методом протитечії (по низхідній ↔ по висхідній), показаний на рис. 3.17.

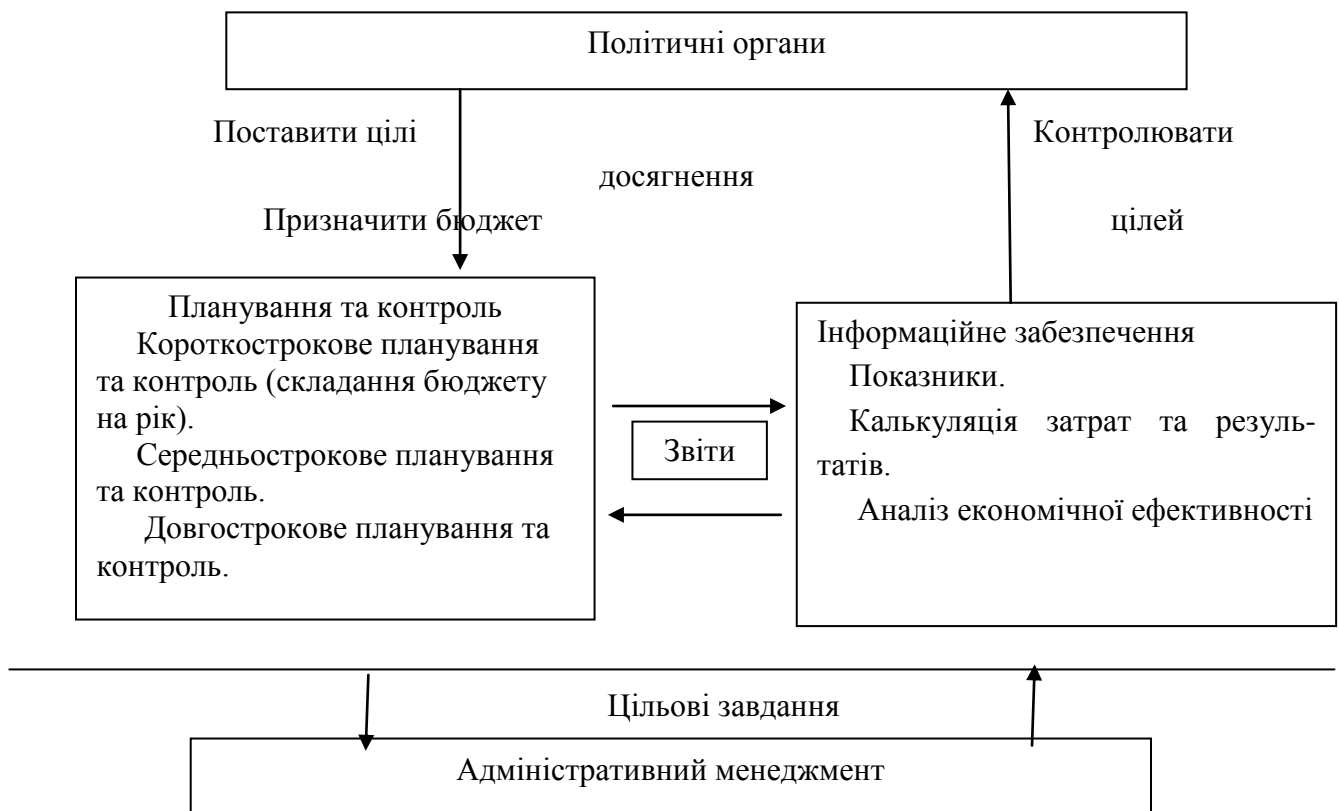

Рис. 3.17. Структура системи адміністративного контролінгу

Визначення довгострокових цілей є важливим для державної адміністрації також і в зв'язку з тим, що особи, які приймають політичні рішення, зазвичай орієнтуються на короткострокові цілі.

Стратегічний контролінг прискорює стратегічне планування, веде та документує процес планування. При стратегічному плануванні постійно перевіряються і при цьому ставляться під знак питання актуальні цілі, поля діяльності та заходи виконання завдань. Це завдання має ще й тому велике значення, бо особи, які приймають політичні рішення, здебільшого орієнтуються на короткострокові цілі.

Контролінг контролює досягнення цілей і віддає розпорядження щодо необхідної адаптації цільової структури (рис. 3.18).

Контрольний перелік завдань контролінгу при плануванні
<p>Розпочати тури планування, інформуючи учасників планувального процесу про термін, зміст та відповідальних осіб.</p> <p>Координувати окремі фази процесу планування.</p> <p>Вести планувальні переговори групи планування у фахових підрозділах.</p> <p>Підготувати вихідну інформацію та планувальні посилання, які мають значення для процесу планування.</p> <p>Наглядати за перебігом процесу планування стосовно дотримання термінів та предметності.</p> <p>Узгодити окремі часткові плани між собою та звести їх до розрахунку результатів планування.</p> <p>Координувати пошуки планувальних альтернатив.</p> <p>Установлювати контрольні величини та готувати контрольну інформацію.</p> <p>Забезпечувати підтримку планування через обробку даних.</p> <p>Безперервно вдосконалювати процеси планування та планувальні системи.</p>

Рис. 3.18. Контрольний перелік завдань, які бере на себе контролінгу при плануванні

Стратегічний контролінг переводить стратегічні планувальні проекти в категорію оперативних планувальних розробок і надає допомогу керівникам визначити етапні цілі та реалізувати їх відповідно з планами. Контролер визначає контрольні величини та створює систему, яка постачає необхідну контрольну інформацію, щоб мати можливість перевірити, чи враховані стратегічні цілі та чи будуть вони досягнуті.

Аспекти, які мають враховуватись стратегічним плануванням.

1. Розпочати стратегічне планування

1.1. Виявити потребу в стратегічному плануванні та цілі стратегічного планування.

1.2. Розмежувати сфери відділів, а також завдань, щоб мати можливість розробляти часткові стратегії для окремих сфер завдань, а також адміністративних підрозділів.

2. Створити планувальну групу.

2.1. Організувати тури планування.

3. Провести аналізи.

3.1. Організувати аналітичні засідання.

4. Підготувати детальний порядок денний.

4.1. Візуалізувати ціль засідання.

5. Аналізувати потенціали результативності та інвестиційні потреби відповідно по адміністративних підрозділах.

5.1. Виявити зв'язки між частковими стратегіями стосовно сфер/підрозділів.

5.2. Знайти та оцінити можливі альтернативи

6. Виявити процеси стратегічного розвитку в окремих адміністративних підрозділах та визначити головні проблеми.

6.1. Застосувати креативні технології, щоб знайти пропозиції щодо рішення.

6.2. Застосувати стратегічні планувальні інструменти.

6.3. Пов'язати рішення з цілями.

6.4. Перевірити наслідки.

7. Визначити процедуру для координації планування часткових стратегій.

7.1. Моделювати альтернативи в діловій грі.

8. Документувати результати стратегічного планування.

8.1 Формулювати загальну стратегію та часткові стратегії.

8.2. Документувати результати планування в планувальній книзі [7, с. 22].

У сфері управління продукти – це завдання, які повинні привести до очікуваних результатів. В рамках завдання в сфері управління це є результат, який відображає управлінську діяльність і сам по собі є завершений продукт праці певної організаційної одиниці. Результат є складовою частиною продукту. Результат виходить при виконанні певного завдання, щодо якого є попит з боку певного клієнта (громадянина, іншої організаційної одиниці), незалежно від того, існує цей попит на добровільній основі чи з причин правового образу дій (рис. 3.19).

Визначення бажаного результату щодо продуктів адміністративного управління можливо через визначення стандартів (централізоване управління), а також домовленість щодо цілей (керівництво через цільові домовленості).

Для визначення послуг та продуктів необхідно провести структурування результатів, з визначенням кінцевих продуктів або групи продуктів. Продукти – результат або група результатів, подібних за змістом, які зведені разом за певними категоріями.

Результат
Відображає управлінську діяльність.
Завершений продукт праці певної організаційної одиниці.
Складова частина продукту.
Виходить при виконанні певного завдання, щодо якого є попит з боку певного клієнта.

Рис. 3.19. Визначення результату управлінської діяльності

До таких критеріїв можна віднести:

фахові, які орієнтовані на завдання чи на цілі;
розрізнення між завданнями суверенними (приписаними законодавством) і добровільними;

з вимог обліку витрат і результатів. Зведення результатів праці, які згідно з приблизно порівнянними щодо витрат, в один продукт забезпечує придатні результати через визначення обсягу витрат на рівні продукту.

Продукти створюються на базі завдань адміністративного управління. Але не всі адміністративні продукти придатні для управління та керування. Тому буває необхідно зведення продуктів у групи продуктів. Кожен продукт повинен бути таким, щоб його можна було б однозначно віднести до певної групи продуктів. Критеріями для створення груп продуктів можуть бути:

політично-стратегічні аспекти;
аспекти обліку витрат;
інтереси громадян.

Продукти можуть створюватись в різних відділах. Тоді стає питання щоб об'єднати продукти в одному відділі. Тому об'єднання продуктів в групи стає доцільним.

Групи продуктів можуть бути в залежності від підходів чи стану, інтересів все ще занадто багатшаровими і все ще мало придатними для управління та керування. Тому може застосовуватись зведення груп продуктів до областей продуктів. Області продуктів можуть утворюватись:

в межах певного галузевого підрозділу;

в просторі, що виходить за межі певних галузевих підрозділів.

Кожна група продуктів знов таки повинна бути такою, що її можна було б однозначно віднести до певної області продуктів.

Опис продукту – робочий документ, за допомогою якого узагальнено зображуються та робляться прозорими всі суттєві інформаційні засади та засади прийняття рішень у наочній формі. При опису продукту потрібно конкретизувати конкретні цілі. Тому в описі продукту повинні бути:

конкретизовані бажані предметні цілі;

встановлені ознаки для визначення;

цілі щодо якості та кількості;

показники для того, щоб забезпечити можливість вимірювання (операціоналізацію).

Лише після повної структуризації продуктів та послуг, можливе підпорядкування витрат результатам, охоплених обліком. Після визначення структури продуктів (груп, областей продуктів) можна підпорядкувати цим продуктам окремі види діяльності. Наступний крок – розробка каталогу продуктів. Каталог продуктів – звіт всіх послуг (продуктів), які надаються певною установою певному громадянину чи іншим установам, відрізняється від класичних описів завдань певної установи тим, що він дає систематичний опис результатів адміністративних дій, а не тих “видів” діяльності які необхідні для цього (орієнтація на результат) [289, с. 25].

На рівні продукту слід передбачати тільки такі обставини справи (стан речей), які також піддаються впливу з боку керівника підрозділу (відповідального за продукт).

У зв'язку з тим, що контролінг означає управління через інформацію, необхідно розпочинати контролінг з побудови та розбудови інформаційного забезпечення.

З цих причин слід розпочинати впровадження та реалізацію контролінгової концепції в адміністрації з розбудови системи інформаційного забезпечення.

Адміністративний контролінг звертається до різних інформаційних джерел, насамперед до калькуляції видатків і результатів та до звітності, орієнтованої на показники.

Впровадження нових моделей управління в державній службі передбачає визначення кінцевого “продукту” управлінської діяльності, розрахунку калькуляційних витрат на ці “продукти” та створення принципово нової системи інформаційного забезпечення.

Контролінг управлінських процесів є, в першу чергу, інструментом, який допомагає усвідомлювати проблеми. У рамках аналізу процесів необхідно знайти відповідь на запитання, які містяться у списку запитань для перевірки, щоб мати загальне уявлення про сукупну структуру управлінських процесів.

Після отримання відповідей на поставлені запитання можна зробити висновок як щодо організації процесу в даний момент, так і про наявні слабкі місця, а також про потенціальні можливості поліпшення. Наступним кроком буде створення списку пріоритетних заходів для роботи зі списком слабких місць, де метою буде визначення першочергових управлінських процесів, які сприяють оптимізації.

При розгляді результатів аналізу необхідно звертати увагу на наступні взаємозв'язані моменти: зайві процеси або їх елементи приховують у собі потенціал для економії. Рационалізація та прискорення процесів ведуть до заощадження витрат та до зменшення витрат часу на обробку справ. Наслідком зменшення кількості помилок і поліпшення якості процесу частіше за все бувають заощадження коштів та вищий ступінь задоволення клієнтів.

3.9. Методичні положення щодо формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю машинобудівних підприємств регіону

В сучасних умовах господарювання ефективно управління інтелектуальною власністю стає одним з найголовніших напрямів розвитку економічного і соціального добробуту та забезпечення конкурентоспроможності як окремого підприємства, так і вітчизняної економіки в цілому, особливо в період трансформаційних перетворень, одним з пріоритетних напрямів яких є формування та розвиток економіки знань, що вимагає, перш за все, впровадження нової концепції управління, в основі якої б знаходились інноваційні принципи господарювання. Мова йде про формування, використання і розповсюдження результатів інтелектуальної, творчої діяльності, соціальну орієнтацію процесів, розвиток

знань і здібностей працівників, розвиток інноваційної культури підприємств тощо. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю формування організаційно-економічного механізму з метою забезпечення ефективного управління інтелектуальною власністю на вітчизняних підприємствах для підвищення їх рівня капіталізації та забезпечення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках в умовах становлення та розповсюдження економіки знань в Україні.

Незважаючи на значну увагу, що приділяється проблемам управління інтелектуальною власністю, обґрунтування її ролі в забезпеченні інноваційного розвитку на мікро- та макрорівнях, питання формування та реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю залишаються недостатньо дослідженими, що потребує подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Аналіз напрацювань науковців дозволяє зробити висновок про існування проблеми, пов'язаної з уточненням теоретичних і доробкою методичних підходів до формування і реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю. Отже, необхідно розробити методичні положення щодо формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю підприємства в умовах економіки знань.

Характерною особливістю промислово розвинутих країн є постійне економічне зростання на основі здійснення інноваційної політики, впровадження в суспільне виробництво новітніх результатів творчої інтелектуальної діяльності. Саме результати творчої інтелектуальної діяльності мають забезпечити основу економічного зростання України, стати суттєвим фактором її виходу з кризи, сприяти соціально-економічному розвитку країни. При цьому досвід розвинутих країн свідчить про необхідність формування й впровадження організаційно-економічного механізму управління результатами інтелектуальної діяльності, що стає однією з необхідних умов практичного вирішення проблем підвищення ефективності економіки країни.

Сучасні умови господарювання характеризуються спадом промислового виробництва наукомісткої продукції. Криза суспільства і економіки призвела до різкого скорочення кількості замовлень на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, збільшенню відтоку кадрів з наукової сфери, що призвело до часткового або повного розпаду науково-технічного потенціалу багатьох промислових підприємств, який формувався протягом багатьох років. Однак,

становлення і розповсюдження економіки знань в Україні можливе лише при активізації науково-дослідної діяльності, впровадженні винаходів і фундаментальних новацій в провідних та пріоритетних галузях економіки. Відсутність такої науково-технічної політики протягом останніх років позначилася на функціонуванні та розвитку майже всіх промислових підприємств, що, в свою чергу, стало перешкодою для проведення ефективних структурних перетворень економіки країни. У широкому розумінні науково-дослідна діяльність - це діяльність окремих людей, колективів, що спрямована на розробку і реалізацію нових технологічних процесів, обладнання, товарів з новими якостями. При цьому її можна розглядати в двох напрямках: науково-технічні розробки та науково-технічні інновації, які реалізуються на промисловому підприємстві. Формування підрозділів і структур з управління науково-дослідною діяльністю на підприємствах, в корпораціях і інших об'єднаннях пов'язано з низкою проблем, які виникають як на мікро-, так і на макрорівні. Однією з основних проблем, що негативно впливає на використання результатів науково-дослідної діяльності у виробництві, є відсутність механізму управління цими процесами на рівні підприємства. Таке становище пояснюється тим, що на рівні підприємств, регіонів, держави відсутня інноваційно-інвестиційна політика, яка була б спрямована на вироблення ефективних механізмів стимулювання розвитку науково-дослідної діяльності на підприємствах. З одного боку, у підприємств відсутні інвестиції для формування та проведення дослідних і конструкторських робіт з впровадження новацій, необхідних для виробництва конкурентоспроможної продукції, з іншого – багато підприємств мають недосконалі технології виробництва, застарілі основні фонди, що не дозволяють забезпечувати високий рівень продуктивності праці, а економічний механізм, що забезпечує їх ліквідацію та придбання нового обладнання, відсутній. Висока матеріало- та енергоємність виробництва призводить до невідповідного зростання витрат на виробництво і, в кінцевому рахунку – до зменшення рентабельності виробництва та низьких доходів.

Іншою проблемою є низький рівень менеджменту на вітчизняних підприємствах, відсутність ділової етики і низька культура підприємництва, невирішеність правових питань, випадки ігнорування законодавства, необов'язковість виконання договірних відносин, низька платоспроможність замовників, споживачів, відсутність фінансування та ін. Така ситуація може змінитися на краще тільки в тому випадку, якщо зросте тенденція до використання передових вітчизня-

них технологій для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, що в свою чергу призведе до активізації науково-технічної діяльності.

Також проблемою спаду науково-дослідної діяльності підприємств та організацій є скорочення інтелектуальних та людських ресурсів в науковій сфері, пов'язане з низьким рівнем оплати праці і соціальної захищеності персоналу, що мотивує їх до зміни сфери використання свого трудового потенціалу або взагалі до міграції науковців закордон. Все це свідчить про відсутність дієвих механізмів мотивації працівників до інноваційної діяльності.

Отже, в сучасних умовах господарювання, що загострюються впливом глобальної економічної кризи, головним завданням наукових досліджень є пошук найбільш оптимальних, раціональних шляхів розвитку вітчизняної економіки, зокрема, розробка інноваційної стратегії реформування промислового комплексу країни у посткризовий період та формування дієвих механізмів управління економічними процесами, адекватних потребам та викликам світового конкурентного середовища.

В словнику сучасної української мови поняття “механізм” визначається як:

- 1) пристрій, що передає або перетворює рух;
- 2) внутрішня будова, система чого-небудь, устрій; 3) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [1, с. 619].

В економічному словнику під загальною редакцією А.Н. Азриліяна поняття «механізм» трактується як послідовність станів, процесів, які визначають які-небудь дії, явища; система, будова, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності; внутрішня будова (система ланцюгів) машини, приладу, апарату, яка приводить їх в дію [2, с. 582]. Отже, основна сутність поняття «механізм» як економічної категорії полягає у його визначенні як сукупності елементів, станів, процесів, що знаходяться в певній послідовності, певних зв'язках, відносинах і визначають спосіб функціонування певної системи, порядок забезпечення будь-якого виду діяльності.

О.В. Кендюхов досліджуючи сутність організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом розглядає «механізм управління» як систему елементів (цілей, функцій, методів, структури, суб'єктів управління) й об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результативну реакцію” [3, с. 154]. Науковець визначає сутність зазначеного поняття з позиції системного підходу.

Використовуючи процесний підхід, О. В. Лапін визначає «механізм управління» як сукупність дій і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного планування, організації та контролю процесів формування, розвитку та використання результатів інтелектуальної діяльності, а також мотивації процесів накопичення і зростання інтелектуального потенціалу [4].

Як зазначає Н. Ю. Брюховецька від переваги акцентів на ті чи інші методи управління механізм управління буде мати свою назву [5, с. 25]. Так, у науковій літературі використовуються такі поняття як «економічний механізм», «господарський механізм», «організаційний механізм», «соціальний механізм», «фінансовий механізм» та ін. Залежно від того, які аспекти предмету дослідження вивчаються відбувається взаємопроникнення та взаємодоповнення основних елементів зазначених понять. Таким чином формуються такі синтезовані категорії як «соціально-економічний механізм», «організаційно-економічний механізм» та ін.

А. Кульман стверджує, що «економічний механізм» визначається або природою вихідного явища, або кінцевим результатом серії явищ», і уточнює, що «складовими елементами механізму завжди одночасно виступають і вихідне явище, і завершальні явища, і весь процес, який відбувається в інтервалі між ними» [6, с. 12]. Отже, основними елементами економічного механізму є «вихідні явища», «кінцевий результат» та певна сукупність економічних явищ, які відбуваються між ними.

Досить розповсюдженим є системний підхід до трактування сутності організаційно-економічного механізму. Так, Г. Остапова, зазначає, що організаційно-економічний механізм є системою елементів організаційного й економічного впливу на управлінський процес [7, с. 279]. Ю. Лисенко і П. Єгорова визначають організаційно-економічний механізм як систему формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити в процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів» [8, с. 86 – 87].

У зв'язку з тим, що об'єктом дослідження є управління інтелектуальною власністю, доцільно приділити увагу визначенню Т. В. Павленко, яка розкриває економічну природу управління інтелектуальною власністю на мікрорівні і визначає економічний механізм управління інтелектуальною власністю підприємства як сукупність економічних форм, методів та інструментів управління інтелек-

туальною власністю підприємства з урахуванням стану підприємства [9, С. 127]. Однак, з приведеного визначення не зрозуміло, що саме є результатом управління інтелектуальною власністю підприємства, тобто який економічний ефект воно отримує. Також конкретизації потребує поняття «стан підприємства» та яким чином він впливає на процес управління інтелектуальною власністю.

Фінансові аспекти управління інтелектуальною власністю досліджує Ю. Л. Борко і визначає категорію «фінансовий механізм управління інтелектуальною власністю» як сукупність форм і методів фінансового впливу на соціально-економічний та інноваційний розвиток, що охоплює систему фінансового забезпечення, фінансового та нормативно-правового регулювання, інформаційного забезпечення, а також систему фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [10, с. 12]. В зазначеному визначенні дослідник акцентує увагу на забезпеченні здійснення фінансового впливу на соціально-економічний та інноваційний розвиток та його оцінки. Але, в наведеному трактуванні не визначено послідовність здійснення впливу, та не зазначено, що ми отримуємо в результаті.

На нашу думку, управління інтелектуальною власністю необхідно розглядати, як комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на отримання прибутку й іншої ринкової вигоди від їх впровадження або продажу, здійснення яких потребує формування дієвого організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю. Економічна складова цього механізму полягає у методах й цілях його функціонування, а організаційна – у організації досягнення економічних цілей, тобто у процесі взаємодії відбувається взаємопроникнення економічних і організаційних елементів механізму управління.

Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальною власністю є комплексною економічною категорією, яка ще не зазнала однозначного трактування в економічній літературі. Такий механізм повинен охоплювати всі сфери діяльності підприємства, орієнтуючись на інноваційну складову, в результаті чого створюються об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ), які формують конкурентні переваги підприємства, його ключові компетенції, ділову репутацію в ринковому середовищі. Крім того, трансформація ОІВ в нематеріальні активи в умовах економіки знань є фактором, що сприяє підвищенню ринкової вартості підприємства, тобто його капіталізації.

Враховуючи специфіку основних понять, що лежать в основі дослідження управління інтелектуальною власністю, автором розроблено схему логічного об-

грунтування змісту категорії «організаційно-економічний механізм управління інтелектуальною власністю підприємства» (рис. 3.20).

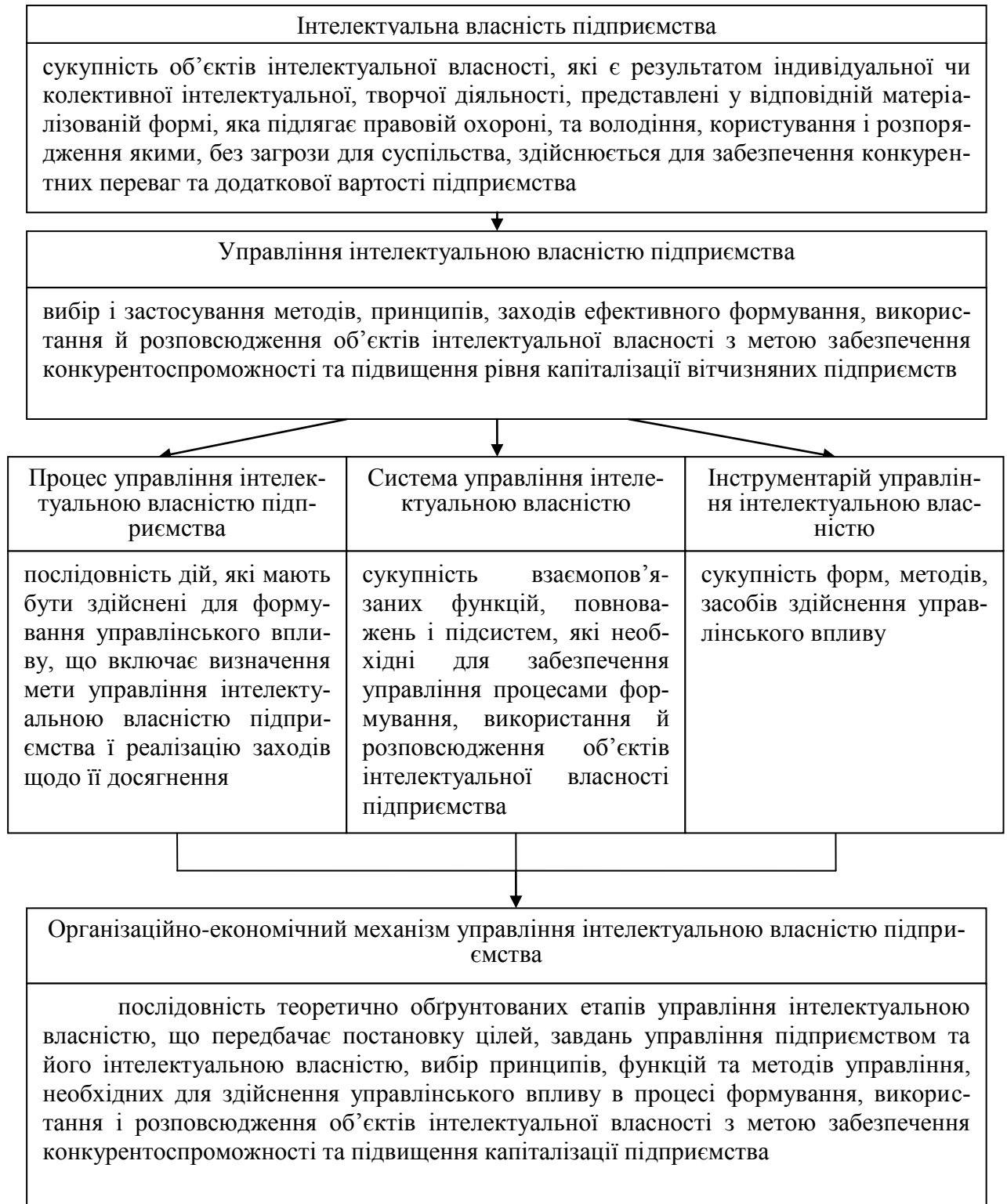

Рис. 3.20. Схема логічного обґрунтування змісту категорії «організаційно-економічний механізм управління інтелектуальною власністю підприємства»

Таким чином, «організаційно-економічний механізм управління інтелектуальною власністю підприємства» уявляє собою послідовність теоретично обґрунтованих етапів управління інтелектуальною власністю, що передбачає постановку цілей, завдань управління підприємством та його інтелектуальною власністю, вибір принципів, функцій та методів управління, необхідних для здійснення управлінського впливу в процесі формування, використання і розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності з метою забезпечення конкурентоспроможності та підвищення капіталізації підприємства.

У свою чергу, організаційно-економічний механізм, що охоплює управління як процесами створення об'єктів інтелектуальної власності, так і процесами їх трансформації в нематеріальні активи, має інтегруватися в загальну конкурентну стратегію діяльності підприємства і погоджуватися з іншими її елементами. Основними складовими цього механізму є:

- управління кваліфікованим персоналом, який пов'язаний зі створенням та використанням ОІВ;
- формування та облік прав інтелектуальної власності у складі майнового потенціалу підприємства. Залежно від ступеня правової захищеності створених об'єктів, права на них можуть враховуватися або у складі нематеріальних активів, або у складі оборотних активів як ноу-хау;
- повний правовий захист ОІВ, якими володіє підприємство;
- введення в господарський обіг створених в результаті інтелектуальної діяльності ОІВ з метою підвищення ефективності діяльності підприємства;
- генерування чистих грошових потоків і подальше їх використання для підвищення капіталізації підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності.

Отже, головним завданням формування організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю є забезпечення ефективного формування, використання і розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності з метою створення конкурентних переваг та підвищення капіталізації вітчизняних підприємств.

Питання підвищення рівня капіталізації підприємства є актуальним, оскільки:

збільшення ринкової капіталізації підприємства викликає у інвесторів додатковий інтерес, тим самим сприяє припливу фінансових ресурсів, формуванню позитивного іміджу підприємства;

зростання вартості підприємства (капіталізації) підвищує добробут акціонерів за рахунок приросту курсової вартості акцій;

підвищення рівня капіталізації дає можливість виходу підприємств на міжнародний фондовий ринок.

Як і будь-яка система управління, організаційно-економічний механізм управління інтелектуальною власністю складається з двох підсистем - керуючої та керованої, які перебувають у діалектичному взаємозв'язку. У даному випадку керуючою підсистемою є суб'єкти управління інтелектуальною власністю – керівники підприємства, відділ з управління інтелектуальною власністю, керована підсистема представлена об'єктами інтелектуальної власності та працівниками підприємства, що приймають участь в формуванні, використанні й розповсюдженні об'єктів інтелектуальної власності.

Особливості взаємодії цих підсистем розкривають методи управління. В економічному словнику під загальною редакцією А.Н. Азриліяна під методом розуміється шлях дослідження, теорія, прийом, спосіб, образ дії [11, с. 567]. Так, під методом управління ІВ розуміємо цілеспрямоване використання управлінських ресурсів щодо керованої підсистеми при дотриманні встановлених умов і обмежень. Управління ІВ передбачає використання різноманітних методів управління (організаційних, адміністративних, економіко-правових, соціально-психологічних), що складають методологію і методичний апарат управліннями ІВ. Так, О. В. Кендюхов, досліджуючи організаційно-економічного механізм управління ІК виділяє наступні методи управління, які, на нашу думку, використовуються і при здійсненні управління ІВ [12]:

організаційні (визначення структури, цілей, завдань та функцій органів управління ІК; затвердження адміністративних норм та нормативів у сфері управління ІК; видання наказів та розпоряджень; інструктування; відбір, підбір та призначення кадрів управління ІК; розробка посадових інструкцій; затвердження методик та рекомендацій; розробка іншої регламентуючої документації; встановлення адміністративних санкцій та заохочень тощо).

економічні (інвестування в ІК; ринкові завдання з використання ІК; виробничі завдання з використання ІК; обмеження з використання ресурсів; ціноутворення на інтелектуальні ресурси; матеріальне стимулювання праці суб'єктів управління ІК; витрати на просування торговельних марок; витрати на матеріальне стимулювання лояльності тощо).

соціально-психологічні (формування корпоративних цінностей, принципів та норм поведінки з метою підвищення творчої активності; створення творчої атмосфери у колективі; позиціонування та іміджеві рекламування торговельної марки (відносно до марочного капіталу); психологічний вплив на клієнтів з метою їх утримання (відносно до клієнтського капіталу); заходи PR тощо).

правові (застосування законів та інших нормативно-правових актів із захисту авторських прав, прав інтелектуальної власності на торговельні знаки, промислові зразки, винаходи тощо; застосування правових актів захисту прав інтелектуальної власності до регламентації відносин між суб'єктами управління ІК і його власниками, а також до захисту від недобросовісної конкуренції та інтелектуального піратства).

Завдання управління інтелектуальними активами підприємства [13, С. 136]:

планування, організація, контроль та регулювання процесів створення і розвитку інтелектуальних активів;

створення атмосфери інноваційного сприйняття, забезпечення розвитку співробітників та їх мотивація до накопичення та примноження інтелектуальних активів;

створення організаційно-методичної бази управління інтелектуальними активами та умов для її ефективного використання;

організація, контроль та регулювання процесу руху інформаційних потоків, які циркулюють всередині підприємства, а також між підприємством та зовнішнім середовищем;

планування, організація та контроль процесу формування портфеля прав на ОІВ як інструменту регулювання товарних ринків;

планування, організація, контроль і регулювання процесів використання інтелектуальними активами у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства.

Для виконання задач управління інтелектуальною власністю, необхідно дотримуватись певних принципів. Розглядаючи загальні принципи управління як основні правила діяльності об'єкта управління, можна сказати, що управління інтелектуальною власністю також базується на принципах, характерних для управління в цілому. До них можуть бути віднесені: науковість у поєднанні з мистецтвом, цілеспрямованість, функціональна спеціалізація в сполученні з універсалізацією, послідовність управлінських рішень, централізоване управління в поєднанні з самоврядуванням, єдність прав і відповідальності, змагальність, а також те, що управління інтелектуальною власністю розглядається як єдиний підхід з усіма фазами та етапами з моменту появи ідеї і до оформлення прав на неї

і її практичної реалізації з метою отримання максимального економічного ефекту; управління як вид професійної діяльності вимагає нового підходу до відбору та навчання фахівців в галузі управління інтелектуальною власністю.

Вітчизняні вчені наголошують на важливості 10 принципів [14, 15, 16], які необхідно враховувати при управлінні ІВ:

1) усвідомлювати роль ІВ. При цьому керівник повинен відрізнити корисну для бізнесу інтелектуальну власність від непотрібної;

2) робити ІВ частиною стратегічного бізнес-планування. Необхідно ще на початку діяльності визначитись із необхідними ОІВ, що допоможуть забезпечити конкурентоспроможність товарів або послуг;

3) виявляти власні ОІВ. Керівництво організації повинно мати правильне та всеохоплююче уявлення про ІВ у своєму бізнесі, пов'язані з нею юридичні права та їх використання;

4) збирати інформацію про конкурентну ІВ. Необхідно здійснювати оцінку потенційних можливостей інтелектуального капіталу та пов'язаних із ними стратегій діяльності наявних конкурентів на регулярній основі;

5) ідентифікувати потрібну ІВ. На етапі створення товару треба визначати, які ОІВ забезпечать його конкурентоспроможність;

6) створювати або купувати права на потрібні ОПІВ. Підприємству треба вирішити, де взяти необхідні об'єкти права ІВ: створити їх власними силами (на замовлення) або придбати, наприклад за ліцензійним договором;

7) оцінювати економічну ефективність наявної ІВ. Така оцінка дозволить досягти багатьох цілей: дізнатися про витрати на створення, набуття правової охорони та підтримання чинності прав на ОІВ; оцінити розмір грошових потоків, які ОІВ здатні генерувати при їх використанні у виробництві; визначити ціну, за якою можна уступити права на ОПІВ, тощо;

8) враховувати податок на ІВ. Процедуру управління інтелектуальним капіталом слід здійснювати з належним консультуванням стосовно бухгалтерського обліку й оподаткування;

9) бути готовими захищати права на свою ІВ. Управління ІВ обов'язково має передбачати правила поведінки стосовно відносин з порушниками прав та план витрат на розв'язання спорів щодо ОПІВ; 10) вимірювати ефективність управління ІВ. Схему організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю представлено на рис. 3.21.

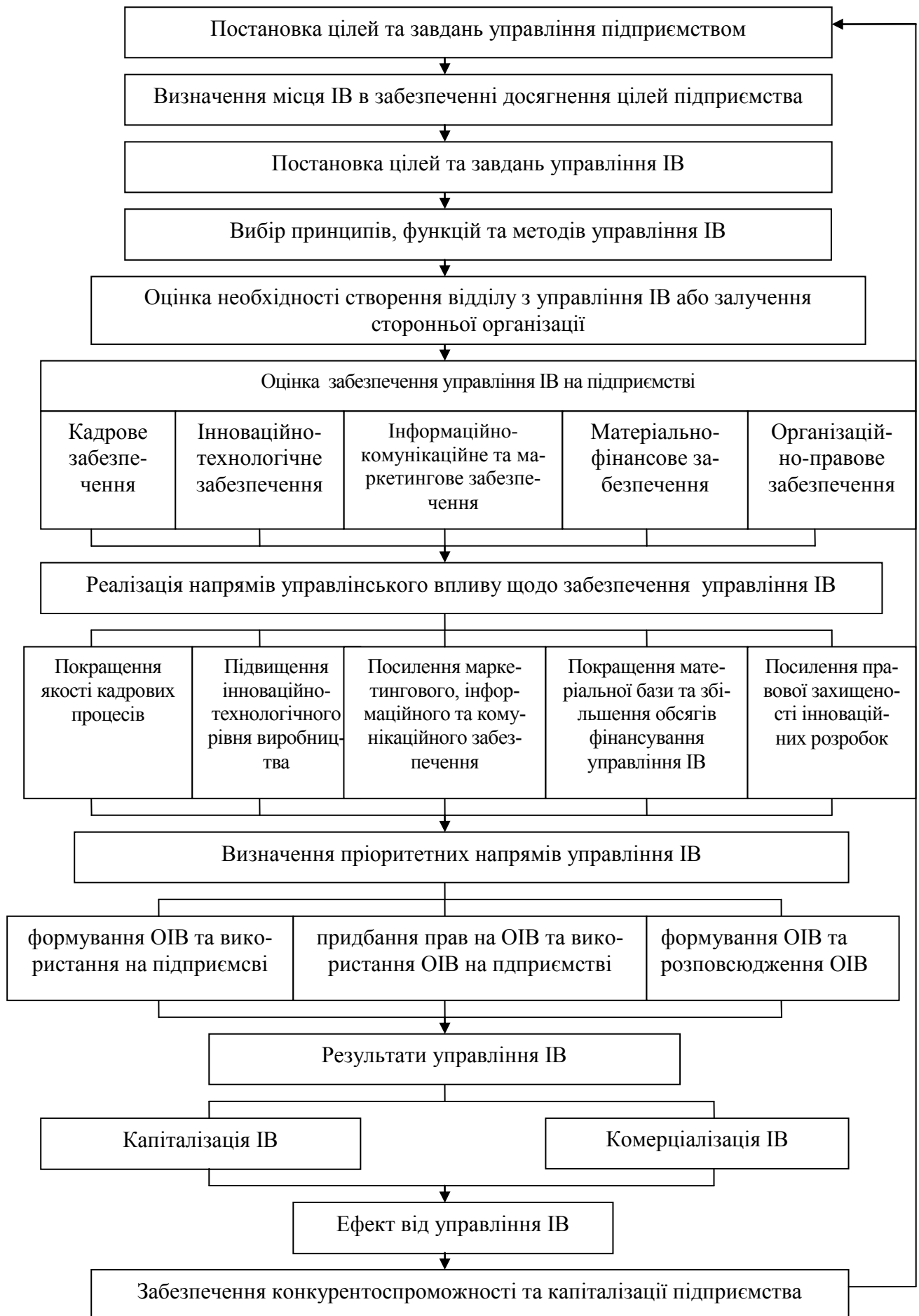

Рис. 3.21. Схема організаційно-економічного механізму управління ІВ підприємства

Ефективність від практичної реалізації організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю розглядається багатоаспектно, тобто враховується науково-технічний, соціальний, економічний ефекти.

Науковий ефект від управління ІВ розглядається внаслідок збільшення наукової інформації. При цьому науковий ефект відображає можливість задоволення потреб у новій інформації і багаторазового її застосування. У той же час йде приріст науково-технічної інформації, так як передбачається створення і застосування нових технічних розробок для оновлення або перебудови виробництва продукції або надання послуг, виникають нові знання в області технічного розвитку. До форм реалізації на некомерційній основі можуть ставитися виставки в рамках науково-технічного співробітництва, обмін науково-технічною інформацією в ході рекламної кампанії тощо.

У зв'язку з тим, що соціальні цілі повинні превалювати у формуванні державної політики в сфері інтелектуальної власності, соціальні наслідки реалізації управління інтелектуальною власністю підприємства також повинні знаходити відображення в його соціальному ефекті. У цьому аспекті його результатами повинні стати: досягнення високого рівня соціальної захищеності авторів і правласників ОІВ; якісно новий рівень освіченості в результаті формування інтелектуально-освітнього середовища; якісно новий рівень продуктивності праці та зниження матеріаломісткості, за допомогою впровадження нових розробок і проведення маркетингових досліджень, досягнення високої конкурентоспроможності як продукції, так і самого підприємства.

Для отримання економічного ефекту, відносини інтелектуальної власності (володіння, використання і розпорядження результатами інтелектуальної діяльності) повинні бути переведені з стаціонарного стану (володіння) в динамічний (використання і розпорядження). Так, при використанні ОІВ в процесі виробництва здійснюється їх капіталізація - поступове перенесення вартості ОІВ на вартість виробленої продукції [17, С.338]. Таким чином, реалізується функція використання ОІВ, яку можна розглядати як процес впровадження ОІВ у виробництво. В процесі обміну здійснюється функція розпорядження ОІВ - комерціалізація ІВ, і власник може отримати дохід, тобто реалізувати свій економічний інтерес у вигляді виручки від реалізації самих ОІВ [17, с. 338].

Економічний ефект від практичної реалізації організаційно-економічного механізму управління ІВ підприємства можливий у тому випадку, якщо вартісна

оцінка прибутку від його практичного застосування перевищує витрати, пов'язані з його реалізацією. Економічний ефект від впровадження цього механізму проявляється в прирості результуючих показників і, перш за все, в забезпеченні його конкурентоспроможності та збільшенні вартості підприємства (його капіталізації).

Отже, ефективне управління інтелектуальною власністю підприємства стає одним із ключових інструментів для досягнення успіху в конкурентній боротьбі, а побудова дієвого організаційно-економічного механізму управління інтелектуальною власністю дасть змогу стати підприємству активним учасником ринкових відносин, забезпечуючи при цьому, конкурентні переваги та збільшуючи його прибутки.

ВИСНОВКИ

У звіті з науково-дослідної роботи кафедри розроблено методичні підходи й запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання щодо поглиблення теоретико-методологічних засад та розробки методичних рекомендацій управління регіональним розвитком. Основні висновки та результати, що одержані у ході проведеного дослідження, зводяться до такого.

1. З'ясовано, що стан соціально-економічного розвитку регіону, його стабільність залежить від грамотних, виважених дій керівництва як на рівні держави, так і на рівні регіону, від досягнення балансу інтересів між національною та регіональною політикою, від професійно розробленої стратегії соціально-економічного розвитку регіону та сформованості механізму управління його соціально-економічним розвитком, забезпечення умов його дієвості та досягнення очікуваного ефекту від його реалізації. Зазначений механізм має будуватися на принциповій схемі, що базується на інструментарії у вигляді законів, закономірностей, принципів, методів, функцій, засобів. Додатково слід впроваджувати шляхи, слідування яким має позитивно впливати на регіональний розвиток, оскільки диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до впровадження регіональної державної політики. Ці шляхи повинні передбачати збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, у виборі засобів її реалізації; формування та забезпечення ефективного перерозподілу синтезованого капіталу регіону, формування доходів і видатків бюджету області органами регіонального управління; участі органів місцевого самоврядування, територіальних громад та залучення населення до процесів управління й вирішення соціально-економічних проблем розвитку регіону та приділяти увагу транскордонному співробітництву – засобу активізації розвитку регіону у прикордонному середовищі.

2. Запропоновано розробку функціональної моделі управління соціально-економічним розвитком регіону як невід'ємної складової державної регіональної економічної політики, що дозволить, по-перше, здійснити чіткий розподіл повноважень у суб'єктів регіонального розвитку з метою усунення дублювання їх функцій; по-друге, забезпечити стабільне функціонування таких складових

управління, як фінансово-економічної, інформаційно-аналітичної та соціально-психологічної; по-третє, оптимізувати процеси фінансового забезпечення управління соціально-економічним розвитком регіону.

3. Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіону, який базується на оцінці галузей спеціалізації з урахуванням їх внеску у розвиток регіонального господарського комплексу, окремих галузей національної господарської системи країни, міжрегіонального співробітництва усередині й поза межами країни, а також на ефективності функціонування галузей спеціалізації з урахуванням темпів з розвитку й рівня інвестиційної активності. Використання зазначеного методичного підходу дозволить, по-перше, досягти високого рівня комплексності економіки регіону на основі ефективного використання наявних трудових, природних, виробничих, науково-технічних ресурсів за рахунок кластеризації господарського комплексу регіону, по-друге, обґрунтувати подальші напрями розвитку та модернізації регіональної системи продуктивних сил промисловості на сучасному етапі економічного розвитку території, і, як наслідок, підвищити ефективність діяльності регіональних органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Отже, запропонований методичний підхід до оцінки ефективності промислової спеціалізації регіонального господарського комплексу відрізняється комплексністю вирішення поставленого завдання й може бути фундаментом для управлінських рішень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо подальшого розвитку галузей промисловості регіонального господарського комплексу.

4. Доведено, що для регулювання соціальних процесів у регіонах необхідно розробити комплекс взаємопов'язаних заходів щодо взаємодії фінансового і нефінансового секторів економіки, а також узгодити дії всіх органів державної влади та суб'єктів господарювання з метою їх виконання. При цьому ключова роль повинна належати розробленні та реалізації державної стратегії соціального розвитку, яка передбачала б чіткий розвиток окремих галузей економіки.

5. З'ясовано, що моделювання регіонального управління процесом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків дозволило визначити існування проблеми утримання та покращення житлового фонду України. Саме тому вирішення зазначених питань мають бути науково обґрунтованими, однозначними та прозорими для виконавців і мати найвищі рівні відповідальності: державний та регіональний. Відповідно до закону, така система має існувати на основі створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків.

6. Надано практичні рекомендації регіональним органам виконавчої влади щодо ефективного управління трудовим потенціалом регіону, серед яких доцільно виділити наступні: визначення потреби у створенні робочих місць; виявлення галузевих та регіональних пріоритетів у розвитку та збереженні перспективних робочих місць; проведення соціальної експертизи регіональних цільових та інвестиційних програм; розробка нормативної правової бази, орієнтованої на формування загальних умов для створення і збереження робочих місць; створення механізму, що забезпечує розвиток професійної та територіальної мобільності робочої сили; підвищення ефективності використання наявних виробничих потужностей; формування системи організації тимчасових робочих місць на базі громадських робіт; розробка механізму розвитку соціального партнерства в галузі створення і збереження робочих місць; цільова підтримка створення та збереження робочих місць для неконкурентоспроможних громадян.

7. Обґрунтовано, що для реалізації політики регіонального розвитку доцільним є зміцнення місцевих бюджетів і реформування міжбюджетних відносин у напрямі розширення фінансової спроможності громад; оптимізація нормативів урахування регіональної специфіки при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів; запровадження програмно-цільового методу планування і використання бюджетних коштів; мобілізація місцевих джерел фінансових ресурсів, насамперед місцевих запозичень; активізація діяльності органів місцевого самоврядування на фондовому та кредитному ринках; передання частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб і плати за землю до бюджету розвитку з метою створення фінансових можливостей для довгострокового інвестування. Для вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин необхідними є: посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання для підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходної частини; удосконалення методичних підходів для розрахунку видаткової частини місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; розробка та реалізація моделі формування місцевих бюджетів шляхом переходу на добровільній основі адміністративно-територіальних одиниць, у яких частина дотацій перевищує 70 % у структурі доходів бюджету, до бюджетного планування на рівні району. Отже, основними шляхами покращення формування місцевих бюджетів є чіткий розподіл компетенцій щодо розв'язання конкретних завдань між центральними органами влади і органами регіонального та місцевого самоврядування, і поступове здійснення переходу до децентралізації державних фінансів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абелешов В. І. Конспект лекцій з курсу «Технічна експлуатація будівель» (для слухачів курсів факультету підвищення кваліфікації і перепідготовки керівних кадрів). / ХАРКІВ – ХНАМГ – 2009. – 118 с.
2. Адміністративні послуги місцевих органів державної виконавчої влади: монографія / [А.О. Чемерис, М.Д. Лесечко, А.В. Ліпенцев та ін.] / за заг. ред. А.О. Чемериса. – Львів : Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 152 с.
3. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша, В. Вишневський, Л. Збаразська // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 4-14.
4. Антонюк Л. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності / Л. Антонюк // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Спецвипуск. – 2003. – №1. – С. 49–55.
5. Артеменко В. Напрями створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу соціально – економічних показників розвитку регіонів України / В. Артеменко, О. Зачко // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С. 69 – 73.
6. Астапова Г. В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины : монография / Г. В. Астапова, Е. А. Астапова, Д. П. Лойко. – Донецк : ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2001. – 279 с.
7. Афанасьев М.В. Інноваційні процеси в системі державного управління і місцевого самоврядування : наукове видання / М. В. Афанасьєв, Л. Г. Шемаєва, Л. Й. Аведян, Л. Ю. Гордієнко, А. Г. Кабанець; [за заг. ред. канд. еком. наук, професора М. В. Афанасьєва. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2005. – 212 с.
8. Бабына И. В. Инвестиционные процессы в промышленности Республики Беларусь: тенденции, проблемы / И. В. Бабына // Управление экономическим потенциалом региона в условиях международной интеграции: материалы международной научно-практической конференции для аспирантов и молодых ученых. – Москва – Гомель : МИЭМ – ГГУ им. Ф. Скорины, 2004. – С. 11-16.
9. Белокрылова О. С. Региональная экономика и управление: проблемы и перспективы : научное издание / О. С. Белокрылова, Н. Н. Киселева, В. В. Хубулова. – М. : Альфа-М; ИНФРА-М, 2011. – 268 с.

10. Бабич В. П. Розвиток соціальної сфери як передумова інноваційного розвитку науково-технічного і виробничого комплексу регіону / В. П. Бабич, В. П. Третяк // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 802 – С. 59 – 64.
11. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія / В.Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 326 с.
12. Басовский Л. Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка : учебное пособие. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 260 с.
13. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / О. Берданова, В. Вакуленко]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.
14. Біла С. О. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан, проблеми, перспективи / С. О. Біла. – К. : НІСД, 2012. – 56 с.
15. Блейкі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Терія і практика. Вид. 2-е / Пер. з англ. Анжела Ка'мянець. – Львів, літопис, 2002. – 416 с.
16. Бодров В. Г. Державна інвестиційна політика в умовах модернізації економіки: регіональний аспект / В. Г. Бодров // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – 337 с.
17. Большая Российская энциклопедия: В 30 т. / Под ред. А. Д. Жукова. – М. : Изд-во БРЭ, 2004. – Т. 15. – 1080 с.
18. Большой Российский энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 1888 с.
19. Бондар О. С. Економічні умови функціонування регіонального аграрного ринку / О. С. Бондар // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 133–137.
20. Борисенко О.П. Концептуальний підхід до запровадження контролінгу при формуванні та реалізації зовнішньої економічної політики держави // Держава та регіон. Серія: Економіка та підприємство. – 2012. – № 5 – С. 13-19.
21. Борщевський В. В. Формування регіональної системи залучення іноземних інвестицій / В. В. Борщевський, І. М. Польова // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 41-48.

22.Боярко І. М. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста / І. М. Боярко, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль // Економічний простір. – 2012. – № 61. – С. 97 – 108.

23.Бубенко П.Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: [монографія] / П.Т. Бубенко. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 295 с.

24.Будкін В.С. Основні етапи та регіональні особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / В.С. Будкін // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 59-67.

25.Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее регулирования/ В. Будянский // Интеллектуальна власність. – 1999. №10. – С.22 – 23.

26.Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов : монография / И. П. Булеев. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1993. – 262 с.

27.Бутко М. П. Регіональне управління: інноваційний підхід : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Бутко М. П., Зеленська О. О., Зеленський С. М. та ін.; За заг. ред. д.е.н, проф. Бутка М. П. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.

28.Бутко М.П. Вплив прямих іноземних інвестицій на розвиток прикордонних регіонів / М.П. Бутко, О.О. Сосновська // Інвестиції: практика і досвід. – 2010. –№2. – С. 8-11.

29.Бюджетная система России : учебник для вузов / под ред. Г. Б. Поляка. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 540 с.

30.Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В., Самчинська І. В., ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: 2011. – 96 с.

31.Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.

32.Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: теоретико-методологічні та прикладні засади : монографія. – Луцьк : ЛДТУ, 2007. – 496 с.

33.Гавкалова Н. Л. Формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу : дис. ...доктора екон. наук : 08.00.04 / Н. Л. Гавкалова. – Харків, 2009. – 572 с.

34.Гавкалова Н. Л. Розробка HR-стратегії в ефективному менеджменті персоналу / Н. Л. Гавкалова, С. О. Садчиков // Сучасні проблеми гуманізації та га-

рмонізації управління. Матеріали 6-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, (м. Харків, 3-9 листопада 2005 р.) / Українська Асоціація «Жінки в науці та освіті». – Х : Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2005. – С. 400.

35.Галиця І. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень / І. Галиця // Економіка України. – 2001. – №2. – С. 63–66.

36.Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк Т. С. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України / В. М. Геєць (ред.). – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

37.Геєць В. М. Інноваційні перспективи України : монографія / В. Геєць, В. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.

38.Герасимчук З. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку / З. В.Герасимчук, І. М. Вахович // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 59 – 72.

39.Герасимчук З. В. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку / З. В.Герасимчук, І. М. Вахович // Регіональна економіка, 2008. – № 2. – С. 59-72.

40.Герасимчук З. В., Вахович І. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.

41.Герасимчук З. В. Роль фінансової безпеки у реалізації цілей сталого розвитку регіону / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович // Економічна теорія. – 2009. – № 2. – С. 73–84.

42.Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: [монографія] / З.В. Герасимчук, В.Р. Ткачук. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 232 с.

43.Герасимчук З.В., Рудь Н.Т. Інноваційна інфраструктура регіону: методологія формування і розвитку // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3(105). – С. 197-207.

44.Гирак Г. За что в Украине ликвидируют ОСМД и судят их председателей / Г. Гирак // Аргументы и факты в Украине. – 2012. – №11.

45.Гитман Л. Дж., Джонк М. Д. Основы инвестирования : пер. с англ.– М. : Дело, 1999. – 1008 с.

46.Гіковата Н. К., Шумська Г. М. Аналіз сучасного стану господарського комплексу Харківської області та напрями його розвитку / Н. К. Гіковата, Г. М. Шумська // Бізнес Інформ. – № 4. – 2009. – С. 38–41.

47.Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості : дис. ... канд. наук: спец. 08.00.04 / Глинська Анастасія Євгенівна. – 2008. – 214 с.

48.Глотов Б. Українська і західноєвропейська ментальність: порівняльний аналіз / Б. Глотов, С. Луценко // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції : матеріали наук.-практ. конф. за міжнародною участю. – К. : Вид-во НАДУ, 2003. – Т.1 – С. 419 – 421.

49.Гриджук І. Державне регулювання сталого розвитку регіону / І. Гриджук // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Національна академія наук України. Рада по вивченню продуктивних сил України. – Київ, 2009. – 21 с.

50.Грузд М.В. Формування регіональної інноваційної системи // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика” Харків, 8-9 листопада 2012. – С. 292 – 295.

51.Гуткевич С. О. Організація управління інвестиційним процесом (в аграрному секторі України) : навч. посібник. – К. : Вид. Європейського університету, 2001. – 58 с.

52.Даене К. Партнерство органів влади та недержавних організацій / К. Даене, Л. Гривняк, Л. Логвинова та ін. – К. : Лібра, 2004. – 76 с.

53.Данилишин Б. М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фащевський; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 572 с.

54.Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограниченный / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. – К. : СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367 с.

55.Дейнека О. Г. Регіональний аспект диспропорцій соціально-економічного розвитку України / О. Г. Дейнека // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2009. – № 1 (5). – С. 4-13.

56.Дейнеко Л. В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: проблеми теорії і практики / Л.В. Дейнеко. – К. : Знання, 1999. – 331 с.

57. Дем'юхін В. А. Інноваційна політика держави і проблеми інтелектуальної власності / А. В. Дем'юхін // Економіка і прогнозування, 2005. №2. С. 37 – 44.
58. Денисенко М. П. Організаційно-економічний механізм інвестування : наукове видання. – К. : Науковий світ, 2001. – 414 с.
59. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 316 с.
60. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / [за ред. В.Є. Вороніна, Я.А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
61. Дзюнзюк В.Б. Ефективність діяльності публічних організацій: Монографія. – Х. : Вид-во ХарРІУАДУ «Магістр», 2003. – 236 с.
62. Долан Э. Дж. Рынок: макроэкономическая модель / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей; пер. с англ. В. Лукашевича. – М. : АНК, 1996. – 496 с.
63. Долінська Р. Г. Державні фінанси : навч. посіб. для студентів інженерно-економічних спеціальностей, слухачів післявузівської системи навчання, аспірантів і спеціалістів. – Х. : НТУ «ХП», 2002. – 232 с.
64. Долішній М. І., Злупко О. М., Вовканич С. Й. Регіональна політика та механізми її реалізації. – К. : Наук. думка, 2003. – 503 с.
65. Долішній М. Регіональні програми як інструмент активізації державної регіональної політики / Долішній М. // Інвестиція. – 2000. – № 1. – С. 56 – 61.
66. Дороніна М. С. Механізм управління соціально-економічними процесами підприємства // Коммунальное хозяйство городов : Науч. техн. сб. сер. «Экономические науки». Вып. 40. – К. : Техніка, 2002. – С.274 – 284.
67. Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства / М. С. Дороніна. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2002. – 432 с.
68. Економіка праці : підручник / За ред. проф. П. Е. Шлендера і проф. Ю. П. Кокіна. – М. : МАУП, 2003. – 343 с.
69. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: [монографія] / [за ред. В. Гейця]. – К.: Ін-т екон. прогнозування, Фенікс, 2003. – 1008 с.
70. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
71. Економічний простір і динаміка розвитку продуктивних сил України: теоретико-методологічні основи дослідження / за ред. чл.-кор. НАН України,

д.е.н., проф. Б. М. Данилишина. – РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – 220 с.

72. Елиферов В. Г. Бизнес-процессы: регламентация и управление : учебник / В. Г. Елиферов, В. В. Репин. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 319 с.

73. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Під ред. Р. Дяківа – К. : Міжнародна економічна фундація. – 2002. – 704 с.

74. Еременко-Григоренко О. А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия : дис. ... канд. экон. наук : 08.06.01 / О. А. Еременко-Григоренко. – Донецк, 1999. – 31 с.

75. Європейська Хартія місцевого самоврядування / Законодавство України про місцеве самоврядування та компетенцію його органів. – Харків : Факт, 2000. – 400 с.

76. Жилєнкова М. М. Система показників соціально-економічного розвитку регіонів України / М. М. Жилєнкова // Статистика України. – 2005. – № 4. – С. 51–53.

77. Задорожний Г.В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г.В. Задорожний, О.В. Коврига, В.В. Смоліков. – Х. : ХІБМ, 2000. – 192 с.

78. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. – К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України, 2010. – 87 с.

79. Заславская Т. И. Социология экономической жизни : Очерки теории / Т. И. Заславская, Р. В. Рывкина / АН СССР, Сиб. отделение, ин-т экономики и организации пром. про-ва; Отв. ред. А. Г. Аганбердян. – Новосибирск : Наука. Сиб. отделение, 1991. – 442 с.

80. Здір В.А. Оцінка сучасного стану економіки України з точки зору її інновативності / В.А. Здір // Інвестиції: практика і досвід. – 2011. – №22. – С. 59-63.

81. Зиновьев Ф. В. Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма : монография / Ф. В. Зиновьев. – Симферополь : Таврия, 2001. – 260 с.

82. Ілляшенко В.А. Бюджетне фінансування органів місцевого самоврядування України / В.А. Ілляшенко // Держава та регіони. – 2010. – №4. – С.118-123.

83. Інноваційний розвиток економіки: модель, система, управління, державна політика: [монографія] / [за ред. Л.І. Федулової]. К.: Основа, 2005. – 552 с.

84. Ісаченко Д. А. Практика стратегічного планування розвитку регіонів / Д. А. Ісаченко // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 24 – 32.

85. Іщук С.О. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності в регіоні: методичні рекомендації / Іщук С.О., Кулініч Т.В. // НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 25 с.

86. Йеннер Т. Создание и реализация потенциала успеха как ключевая задача стратегического менеджмента / Т. Йеннер // Проблемы теории и практики управления. - 1999. - № 2. - С. 83-84.

87. Кабанец А.Г. Контролінгова концепція в підвищенні ефективності діяльності органів державної влади. / Теорія та практика державного управління. Вип.9: Державне управління та місцеве самоврядування: Тези IV Міжнар. наук. конгресу, 26 лютого 2004 р.— Х.: Вид-во ХарPI НАДУ „Магістр”, 2004 - С. 6-8

88. Карабін Т.О. Співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: теоретичні і практичні питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Т. О. Карабін ; Закарпатський держ. ун-т. – Ужгород, 2007. – 202 с.

89. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 36–44.

90. Кистанов В. В. Объединение регионов России (преимущества для управления и предпринимательства). К реформе территориального устройства [Текст] / В. В. Кистанов // М. : Экономика, 2007. – 151 с.

91. Кирисов С. В. Теория и практика применения процессного подхода к управлению качеством деятельности организации : монография / С. В. Кирисов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 80 с.

92. Кистанов В. В., Копылов Н. В. Региональная экономики России : учебник. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 584 с.

93. Клебанова Т. С. Порівняльний аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіонів України/ Т. С. Клебанова // Регіональна статистика. – 2005. – № 3. – С. 57–59.

94. Кліяненко Б. Т., Осика О. П. Соціально-економічний розвиток господарського комплексу регіону: методика і практика аналізу. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 227с.

95. Коврига А. В. «Экономика знаний» : к критике идеологии информационной технологии / А. В. Коврига // Прометей : регион. сб. науч. тр. по экономи-

ке. Донец. економ.-гуманитарный ин-т; Ин-т економ.-правовых исслед. НАН Украины. – Донецк : ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2003. – Вып. 10. – С. 87–105.

96. Козаченко А. В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности / А. В. Козаченко. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1998. – С. 86.

97. Козик В. В. Оцінювання розвитку регіону як відкритої термодинамічної системи / В. В. Козик, Ю. І. Сидоров // Регіональна економіка. – 2010. – №4. – С. 41–45.

98. Козловський С. В. Методичні основи розробки системи індикативного планування в регіоні / С. В. Козловський // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 32 – 38.

99. Коломиец А. Л., Мельник А. Д. О понятиях налогового и финансового потенциалов региона // Налоговый вестник. – 2002. – № 6. – С. 34–35.

100. Комелина О.В. Засади інформаційного забезпечення управління інноваційно-інвестиційною діяльністю регіону // Економіка і регіон. ПолтНТУ – 2009. – № 2(21). – С. 81-85.

101. Красовська А. Недовгий вік деклараційного... / А. Красовська, Глухівський Л. // Інтелектуальна власність. – 2003. – №4. – С. 11–16.

102. Краткий экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1088 с.

103. Крутій О. Регіональні особливості взаємодії органів виконавчої влади з населенням / О. Крутій // Вісник Нац. академії державного управління при Президентіві України. – 2007. – № 2. – С. 183-196.

104. Кузьменко Л. М. Управление функционированием и развитием экономики региона. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2004. – 253 с.

105. Кузьмін В. М. Потенціал адміністративно-територіальної одиниці як об'єкт стратегічного управління. В. М. Кузьмін // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону [наук. зб.; за ред.. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2008. – вип. IV. – Т. 2. – С. 57 – 61.

106. Кузьмін В. М. Формування моделі управління адміністративно-територіальними одиницями на основі аксіологічного підходу / В. М. Кузьмін // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 36 – 42.

107. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : монографія / В. С. Куйбіда. – К. : МАУП, 2004. – 431 с.

108. Кушнірецька О. В., Демидюк О. М. Теоретичні підходи до визначення суті організаційно-економічного механізму управління соціально-економічним розвитком регіону / Кушнірецька О. В. // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 63 – 70.
109. Лагодієнко В. В. Напрями управління інвестиційними та інноваційними процесами в АПК / Лагодієнко В.В. // Таврійський науковий вісник : зб. наук. пр. ХДАУ. Вип. 46. – Херсон : Айлант. – 2006. – С. 151–155.
110. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : моногр. / М. А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2006. – 320 с.
111. Лафта Дж. К. Эффективность менеджмента организации : учебное пособие / Лафта Дж. К. – М. : Русская Деловая Литература, 1999. – 320 с.
112. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1 – С. 86–87.
113. Лищинин М. О. Економічна класифікація інтелектуальних ресурсів / М. О. Лищинин // Економіка, фінанси, право. – 2003. – №5. – С. 8–11.
114. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
115. Майер З. Контроллінг как система мышления и управления : пер. с нем. / Майер. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 96 с.
116. Маклаков С. В. ВРwin и Егwin. CASE-средства разработки информационных систем / С. В. Маклаков. – М. : ДИАЛОГ-МИФИ, 2001. – 304 с.
117. Мармуль Л. О. Державне управління інноваційно-інвестиційними процесами трансформації в АПК регіону / Мармуль Л. О., Собченко А. М. // Таврійський науковий вісник : зб. наук. пр. ХДАУ. Вип. 46. – Херсон : Айлант. – 2006. – С. 138–146.
118. Марр Р. Словарь / Р. Марр, А. Флистер // Человек и труд. – 1994. – № 1. – С. 127.
119. Мартиненко В.М. Інноваційна стратегія демократичного розвитку України: від місцевої демократії до демократичної держави : монографія. – Х. : Константа, 2004. – 225 с.
120. Махмудов А. Г. Инвестиционная политика и управление : научн. изд. – Донецк : Донбасс, 2000. – 592 с.

121. Мертенс А.В. Инвестиции : курс лекций по современной финансовой теории. – К . Киевское инвестиционное агенство, 1997. – 416 с.
122. Мескон М. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
123. Милов Ю. М. Оптимізація стратегії інвестування // Фінанси України. – 1999. – №9. – С.111 – 114.
124. Мікловда В. П. Регіональна стратегія розвитку підприємництва : монографія / В. П. Мікловда. – Ужгород : Карпати, 2006. – 216 с.
125. Міляєва Л. Г., Подольний Н. П., Маркелов О. І. Комплексний аналіз сучасних проблем зайнятості та безробіття : монографія. – Бійськ : Вид-во АД-ТУ, 2002. – 189 с.
126. Місцеве самоврядування в Україні // Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 2012. – №1. – 446 с.
127. Мних О.Б., Захарчин Г.М., Гончаров Є.В. Особливості інноваційно-організаційного розвитку регіональної економіки в умовах поглиблення кризи // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 132-139.
128. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: Підручник / Геєць В. М., Клебанова Т. С., Черняк О. І., Іванов В.В., Дубровіна Н. А., Ставицький А. В. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 396 с.
129. Моліна О. В. Сталий соціально-економічний розвиток регіону: аналіз підходів та інструментів оцінки / О. В. Моліна, В. М. Осипов // Регіональна економіка. – 2010. – №4. – С. 25–32.
130. Молодожен Ю. Б. Планування розвитку територій : навч. посіб. / Ю. Б. Молодожен. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. – 284 с.
131. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році: Стат. збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 360 с.
132. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій : монографія / І. М. Новак ; Ін-т економіки промсті, Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.
133. Норткотт Д. Принятие инвестиционных решений : пер. с англ. / Под ред. А.Н. Шохина. – М. : Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997. – 247 с.
134. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : моногр. / кол. авт.; за ред. д.е.н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : Екон. думка, 2003. – 608 с.

135. Орлов П. А. Визначення ефективності реальних інвестицій // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С.51 – 58.
136. Основы устойчивого развития Харьковской области до 2020 года: Монография. / Добкин. М. М., Чернов С. И., Кернес Г. А., Сапрнов Ю. А., Пономаренко В. С., Кизим Н. А., Авершин С. В.. – Х.: Издательский Дом «ИНЖЕК», 2010. – 528 с
137. Отенко И. П. Организационный механизм реструктуризации предприятия : научное издание / И. П. Отенко, Н. А. Москаленко. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2005. – 216 с.
138. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності в регіоні: методичні рекомендації / Іщук С.О., Кулініч Т.В. // НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 25 с.
139. Пантелеєнко В. М. Оплата труда как один из главных показателей формирования высококвалифицированного персонала в промышленном комплексе Украины / В. Пантелеєнко // Доповіді міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України», (м. Київ, 28–29 листопада 2007 р). : У двох томах. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Т. 1. – С. 40–45, с. 41
140. Пашута М. Т. Прогнозування та програмування економічного і соціального розвитку: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 408 с.
141. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : наук. вид. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
142. Пісьмаченко Л.М. Реформування системи державного управління на засадах концепції контролінгу / Л.М. Пісьмаченко // Вісник Академії митної служби України. Серія "Державне управління". - 2010. - № 2 (3). - С. 91-101.
143. Плюта В. Сравнительный анализ в экономических исследованиях. Методы таксономии и факторный анализ / В. Плюта / Пер. с польского В. В. Иванов, научн. редактор В. И. Жуковский. – М. : Статистика, 1980. – 152 с.
144. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием: стратегический аспект / В. С. Пономаренко, Е. Н. Ястремская, В. М. Луцковский. – Харьков : Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.
145. Про благоустрій населених пунктів : Закон України № 2807-IV від 06.03.2005 // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 198. – 85 с.

146. Про Генеральну схему планування території України : Закон України № 3059-III від 07.02.2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 101. – 27 с.
147. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України № 1602-III від 23.03.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – С. 195.
148. Про державні цільові програми : Закон України № 1621 від 18.03.2004 // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 75. – 21 с.
149. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 160. – С. 9.
150. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 107-VI від 28.12.2007 // Відомості Верховної Ради. – 2008. – № 5 – 6, № 7 – 8. – С. 78.
151. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України № 2866-III від 29.11.2001 // Голос України. – 2002. – № 2. – 207 с.
152. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-XII від 25.06.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – С. 546.
153. Про планування і забудову територій : Закон України № 1699-III від 20.04.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 31. – С. 250.
154. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України № 2850-IV від 8 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – С. 548.
155. Про внесення змін до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» : Закон України № 3235-IV від 20.12.2005 р. // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 9, № 10 – 11. – С. 96.
156. Промисловість Харківської обл. у 2001-2007 роках. Статистичний збірник / Під заг. ред. М.Л. Чмихало. – Харків : Головне управління статистики у Харківській області, 2008. – 260 с.
157. Пчелинцев О. С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О. С. Пчелинцев; Ин-т народнохозяйственного прогнозирования РАН. – М. : Наука, 2004. – 258 с.
158. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь. – 4-е изд. перераб. и доп. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 480 с.
159. Региональная экономика : учебник / Под ред. В. И. Видяпина и М. В. Степанова. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 666 с.

160. Регіональна економіка : навчальний посібник / Золотарьов А. М., Гіковата Н. К., Кудлай А. В., Петряєв О. О., Шумська Г. М. / За заг. ред. проф. А. М. Золотарьова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2009. – 368 с.
161. Регіональна політика розвитку аграрної сфери / За заг. ред. проф. Г. І. Мостового. – Харків: Вид. ХарРІНАДУ «Магістр», 2004. – 290 с.
162. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. М. І. Долішнього. – К. : Наукова думка, 2003. – 489 с.
163. Регіонально-адміністративний менеджмент: навч. посіб. / [О. Ю. Амосов, В. В. Мамонова, Ю. О. Куц та ін.]; за заг. ред. д. держ. упр., проф. В. В. Мамонової. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – 188 с.
164. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. В. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
165. Репин В. В. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов / В. В. Репин, В. Г. Елиферов. – М. : Стандарты и качество, 2004. – 408 с.
166. Рогальський Ф. Б. Вдосконалення управління розвитком пріоритетних напрямків в економіці Херсонської області. В кн.: Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року. Управління процесами розвитку регіону. Основні напрямки / За ред. Б. В. Сіленкова. – Херсон : Вид-во ХНТУ, 2007. – С. 311-326.
167. Рудь Н.Т. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки // Регіональна економіка. – 2011. – № 4. – С. 140-150.
168. Савченко В.Ф. Асиметрія іноземного інвестування та її вплив на економічну стійкість регіонів / В.Ф. Савченко, К.В. Мартиненко // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 435-443.
169. Саричева Л. В. Інтегральна оцінка розвитку регіонів за сукупністю еколого-соціально-економічних показників моніторингу / Л. В. Саричева, А. В. Кожевников, В. В. Рибко // Індуктивне моделювання складних систем. – 2010. – Випуск 2. – С. 226–235.
170. Серікова Т. М. Регіональна економіка у схемах і таблицях : навчально-практичний посібник / Т. М. Серікова, Н. К. Гіковата, Г. М. Шумська; за ред. канд. екон. наук, доцента Серікової Т. М. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 176 с.

171. Сидорова А.В. Инвестиционная привлекательность: региональный аспект / А.В. Сидорова, А.Н. Глущенко // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи. – К. : КНЕУ, 2011. – С. 419-429.
172. Симкин Д. Г. Некоторые особенности развития организационно-экономического механизма управления регионом / Д. Г. Симкин // Вестник ОГУ. – 2009. – № 8. – С. 88 – 92.
173. Симоненко В. К. Регіональна політика: системний підхід / В. К. Симоненко // Економіка України. – 1996. – № 6. – С. 31–37.
174. Симоненко В. К. Становлення інноваційної моделі розвитку економіки України: проблеми центральної влади і регіонів / В. Симоненко // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 7–15.
175. Сичевський М.П. Організаційно-економічний механізм розвитку харчової промисловості України : теорія, методологія, практика : дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: 08.07.01 / М. П. Сичевський: – К., 2005. – 468 с.
176. Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Щорічник наук. пр. – Вип.14 «Регіональне управління і місцеве самоврядування» / НАН України, Ін-т регіон. досліджень. – 2009. – 379 с.
177. Сталий розвиток регіонів України / науковий керівник М. З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
178. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – № 8. – С. 38-47.
179. Статистичний збірник «Регіони України» 2008 р. Державний комітет статистики України. – Т.2. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант». – 2009. – 804 с.
180. Статистичний збірник «Регіони України» 2010. Частина II. / за ред. О.Г. Осауленка – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 804 с.
181. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Техніка, 2010. — 600 с
182. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: Навч. посіб. – К. : Вища школа, 2009. – 223 с.
183. Стратегическое планирование / Под ред. Уткина Э. А. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем». – Изд-во ЭКМОС, 1999. – 440 с.

184. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству в економіці України: В 3 т.: Т. 1: Економіка знань – модернізаційний проект України / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.
185. Стратегія розвитку України «Україна 2020: Стратегія національної модернізації»: [проект] / [А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.]. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2008. – 193 с.
186. Тимчук М. Ф. Регіональна економіка (конспект лекцій). – К.: Інститут муніципального менеджменту та бізнесу, 1998. – 51 с.
187. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. проф. Д. Н. Ушакова. – М.: ТЕРА, 1996. – Т. 4. – 752 с.
188. Топчієв О. Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики / О. Г. Топчієв, Т. М. Безверхнюк, З. В. Мітенко. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.
189. Уманець Т. В. Регіональний економічний розвиток України: теоретичні основи управління, інтегральна оцінка, діагностика: монографія / Т. В. Уманець – Донецьк: «ВІК», 2007. – 340 с.
190. Федулова Л. І. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки / Л. І. Федулова, Н. Ю. Буга // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 31 – 40.
191. Федюк В. Регіональний розвиток у Швеції та Україні / В. Федюк, А. Биченко // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. – 2009. – № 1. – С. 48-50.
192. Федюк В., Биченко А. Регіональний розвиток у Швеції та Україні // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона, 2009. – № 1. – С. 48-50.
193. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко. – К.: Знання, 2007. – 670 с.
194. Формування механізму організаційно-аналітичного забезпечення управління територіальним розвитком: наук. розробка / авт. кол.: Т. О. Савостенко, В. І. Попруга, І. Е. Польська та ін.; за заг. ред. Т. О. Савостенко. – К.: НАДУ, 2010. – 44 с.
195. Франчук Т.М. Проблеми розвитку інвестиційного клімату в Україні/ Т.М. Франчук// Інвестиції: практика і досвід. – 2011. –№22. – С. 64-66.

196. Фурманчук О. С. Теоретико-методологічні основи регіонального менеджменту / О. С. Фурманчук // Економічний простір. – 2008. – № 20 (2). – С. 92-98.
197. Харківська область у 2008 році (статистичний щорічник). – Х. : ГУС Харківської обл., 2009. – 578 с.
198. Хвесик М. А. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області) : монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишнеська, Ю. М. Хвесик. – К. : Кондор, 2004. – 376 с.
199. Хобта В. М., Горобець И. В. Стимулирование инвестиционной деятельности через налоговую и амортизационную политику государства : научн. изд. – Донецк : Институт экономики промышленности, 1998. – 127 с.
200. Хотомлянський О., Перната Т., Северина Г. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей // Економіка України. – 2003. – № 3. – С.35 – 41.
201. Цивільний кодекс України. – Харків : Прометей-Прес, 2004. – 400 с.
202. Чичкало-Кондрацька І.Б. Фактори та передумови розвитку інноваційних науково-виробничих структур в регіонах України / І.Б. Чичкало-Кондрацька // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: наук. збірник. / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – Вип. 6. – Т. 2. – 291 с. – С. 72-79.
203. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / В.І. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.
204. Шарп Уильям Ф., Александер Гордон Дж., Бэйли Джеффри В. Инвестиции: пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 1024 с.
205. Швандар В. А., Базилевич А. И. Управление инвестиционными проектами. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 208 с.
206. Шевченко О. В. Зміни бюджетно-податкового регулювання регіонального розвитку: перші підсумки: аналітична доповідь / О. В. Шевченко. – К.: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2011. – 10 с.
207. Шемаєва Л. Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Конспект лекцій для слухачів груп післядипломної освіти / Л. Г. Шемаєва, В. В. Ушкальов. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. – 76 с.
208. Шіффер. І. Раннахер. Методичні матеріали до семінару з контролінгу в системі державної служби. – Луганськ. 2000. 68 с.

209. Шумська Г. М. Аналіз тенденцій розвитку та галузевої структури господарського комплексу Харківського регіону / Г. М. Шумська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (10-11 травня 2012 р.). – Харків : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2012. – С. 19–21.

210. Шумська Г. М. Регіональний аналіз сучасного стану промислового комплексу Харківської області / Г. М. Шумська // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (листопад 2010 р.). – Харків : Вид. ФОП Павлов М.Ю., 2010. – С. 63–64.

211. Шумська Г. М. Регіональні тенденції розвитку промисловості Харківської області / Г. М. Шумська // Управління розвитком. – 2010. – № 7. – С. 102–103.

212. Щербакова В. І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки / В. І. Щербакова, Г. М. Манеров // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2 (24). – С. 94 – 99.

213. Эффективность государственного управления. – Пер.с англ. С.А. Батчикова и С.Н. Глазьева. – М.: Из-во «Консалтинг банкир». 1998. - 848с.

214. Юрій С. І. Організація міжбюджетних відносин в Україні: стан, проблеми і перспективи / С. І. Юрій // Фінанси України. – 2009. – №1. – С. 86 – 97.

215. Ягода А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навч. посіб. — К. : КНЕУ, 2000. — 212 с.

216. Яковлев А. І. Методика визначення ефективності інвестицій, інновацій, господарських рішень в сучасних умовах : наукове видання. – Х. : Бізнес Інформ, 2001. – 56 с.

217. Якутин Ю. Российские корпорации и институт интеллектуальной собственности / Ю. Якутин // Российский экономический журнал. – 1999. – №3. – С. 3–19.

218. Яновский А. М. Человеческий интеллектуальный капитал – основы развития бизнеса в XXI веке / А. М. Яновский // Менеджмент и кадры : психология управления, соционика и социология, 2003. – №11. – С. 12–14.

219. Яремко Л. Глобалізований регіон / Л. Яремко // Економіст. – 2007. – № 5. – С. 54 – 57.

220. Яремко Л. Глобальна конкурентоспроможність регіону: джерела конкурентних переваг / Л. А. Яремко // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 51 – 58.

221. Яремко Л. Я. Соціально-економічні ефекти регіонального господарювання та зовнішньоекономічна безпека регіону / Л. Яремко // Регіональна економіка. – 2011. – № 2. – С. 44-50.
222. Darnton G. Business Process Analysis / G. Darnton, M. Darnton. – London : Tompson Business Press, 1997. – 311 p.
223. Haugen R. A. Modern Investment Theory. Prentice Hall. 1997. – p. 328.
224. Horvath P. Controlling / P. Horvath. – Munchen : Vahlen. 1998. – p. 902.
225. Peichmenn T. Controlling mit Kennzahlen Menegmtherichten: Grundlagen. Eince sustemgestutzten Controlling – Konzption / T. Peichmenn. – Munchen : Vahlen 1997. – p. 678.
226. Баранова Л. Методи дослідження структурної перебудови господарського комплексу регіону [Електронний ресурс] / Л. Баранова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/2010_12/2_Baranova.pdf
227. Баранова Л. Методичні основи дослідження ринкових перетворень у господарському комплексі регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Soc_Gum/2009_10/Baranova.pdf
228. Боронос В. Г. Вплив інноваційного потенціалу на розвиток регіону: фінансова складова \ В. Г. Боронос, І. В. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/22610/1/1256.pdf>.
229. Бушуєва І. В. Споживчий комплекс і трудовий потенціал міського ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bi-marketing.ru/journal>
230. Бюджетний кодекс України // Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
231. Ващук Я.П. Мировой рынок интеллектуальной собственности с каждым годом растет / Я.П. Ващук [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://patent.km.ua/rus/articles/i113>
232. Вільна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/9_DN_2010/Medecine/59974.doc.htm
233. Власик Т. М. Підходи до визначення стадій життєвого циклу галузей промисловості [Електронний ресурс] / Т. М. Власик. – Режим доступу : www.rusnauka.com

234. Голованова С. В. Размещение производства в России: закономерности изменений [Электронный ресурс] / С. В. Голованова. – Режим доступа : <http://www.hse.ru/data/921/766/1235>.
235. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2015 року. Режим доступу : [www.kmu.gov.ua]
236. Дерій Ж. Фактори формування та розвитку економіки регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/2010_46.htm
237. Довідка про виконання бюджету Харківської області за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kharkivoda.avakov.com/show.php?page=23715>
238. Жупанський Я. Особливості структури територіальних угруповань основних виробництв і місцевих поєднань [Електронний ресурс] / Я. Жупанський, І. Вах – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Nzvdpu_geogr/2007_13.pdf
239. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми [Електронний ресурс] / Ф. Заставний. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/49598/file/re200501_2.pdf.
240. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012 «назустріч економічному зростанню та процвітанню» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [FEF_report_2012_body_ua_20.11.2012](http://www.feg.gov.ua/FEF_report_2012_body_ua_20.11.2012)
241. Інтерв'ю с заступником губернатора г. Днепропетровска И. Ступаком // <http://gorod.dp.ua/news/75132>
242. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності Харківської області за 9 місяців 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kharkivoda.gov.ua
243. Інноваційна структура в активізації реального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.100balov.com/data/bib/lekciji-alou>
244. Інформація про виконання зведеного бюджету Харківської області за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/en/document/view/id/3334>,
245. Інформація про виконання зведеного бюджету Харківської області за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/ru/document/view/id/7673>
246. Кистанов В. В., Копылов Н. В. Система законов и факторов социально-экономического развития регионов / В. В. Кистанов, Н. В. Копылов [Елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebnik-besplatno.com/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/sistema-zakonov-faktorov-sotsialno.html>

247. Когут А.Г. Информационные основы регионального социально – экономического мониторинга / А.Г. Когут, В.С. Рохчин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ieie.nsc.ru>

248. Концепція реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 308-р від 23.05.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=308-2007-%F0>

249. Круш П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень / П. В. Круш [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18541109/ekonomika/natsionalna_ekonomika_-krush_pv

250. Курган О. Г. Інформаційна система як основа організаційного забезпечення управління інноваційно-інвестиційною діяльністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

251. Лексин В.Н. О формировании государственной системы мониторинга социально-экономической, национально-этнической и политической ситуации в регионах Российской Федерации / В.Н. Лексин, В.Е. Селиверстов, А.Н.Шведов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ieie.nsc.ru>

252. Мартинюк І. Показники галузевої спеціалізації регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2009_3_2/5_5.pdf

253. Нескородева І.І. Оцінка платоспроможності бюджету Харківської області / І.І. Нескородева, К.В. Тарасевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/14/tarasevich.php>

254. Нижник Н. Р. Інформаційні технології в структурах державної служби / Н. Р. Нижник, Г. І. Леліков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/infsys/art101.html>.

255. Нова парадигма місцевого і регіонального розвитку \ [Електронний ресурс]. – Режим доступу –: http://www.referatcentral.org.ua/municipality_load.php?id=1

256. Новицька Т. А. Глобалізаційні аспекти державного регулювання інвестиційного процесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/Economist/70457.doc.htm>

257. Новости недвижимости [Электронный ресурс] // <http://dom.ria.ua/ru/news/202321.html>

258. Нормативно-правові акти Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm>
259. Нормативно-правові акти Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
260. Нормативно-правові акти Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=72680
261. Нормативно-правові акти Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kharkivoda.gov.ua/uk>
262. Овчарова Н. Проблеми та перспективи бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/handle/123456789/342>
263. Особливості політики регіонального розвитку України на сучасному етапі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Varnaly1/002.htm>
264. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 187 від 27 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF#n11>
265. Панич Н.В. Роль інноваційно-інвестиційного процесу у соціально-економічному розвитку регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/porta/nanural1/Nvuu/Ekon/2011_32/statti/2_12.htm
266. Панова В. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі / В. Панова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/jurnal/1022/>
267. Полевик Г. М. Особливості вдосконалення механізму управління фінансовими ресурсами регіону / Г. М. Полевик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10pgmfrf.pdf
268. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21.07.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
269. Про затвердження Концепції державної регіональної політики України : Указ Президента України № 341/2001 від 25.05.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

270. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 224 від 29.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>

271. Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій щодо розроблення державних цільових програм : Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 114 від 8 травня.2003 // www.me.gov.ua

272. Про Концепцію державної регіональної політика : Указ Президента України №341/2001 від 25 травня 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=341%2F2001>

273. Про концепцію державної регіональної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=895>.

274. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України № 621 від 26.04.2003 // www.kmu.gov.ua.

275. Публікації щодо ОСМД [Електронний ресурс] // <http://kharkivoda.gov.ua/ru/search/tag/name/%D0%9E%D0%A1%D0%9C%D0%94>

276. Реутов В. Регіональний вимір структурних зрушень в економіці України // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_2/files/EC210_37.pdf

277. Рибіна Л. Системна модель управління інноваційно-інвестиційними процесами в регіонах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_05/2_ribina.htm

278. Словники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net>.

279. Статистична інформація Головного управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net/ua/index.html>

280. Статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukr.stats.gov.ua

281. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

282. Статистична інформація Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibser.org.ua/news/472/>

283. Статистична інформація Київського міського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpk.org.ua>

284. Статистична інформація Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України // Аналітична записка «Стратегічний моніторинг регіонів у 2011 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Reg_monitoring-aba08.pdf

285. Статистична інформація Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України // Аналітична записка «Щодо практичної реалізації інструментів підвищення фіскальної самостійності територій, передбачених Бюджетним кодексом України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/355/>

286. Статистична інформація Новин соціальної сфери України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://netnews.ua/news/socialnaya-sfera-ukraina.html>

287. Степаненко С.В. Інвестиційна привабливість регіонів та інноваційна політика в контексті сталого економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/10.pdf>

288. Стеченко Д. М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1375.pdf>

289. Стратегія державної кадрової політики України. Проект \ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblrada.ks.ua/index.php?id=12861>.

290. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kharkivoda.gov.ua

291. Сущенко О. Формування інтегрованих територіальних утворень мезорівня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuuv.gov.ua>

292. Фактори регіонального розвитку \ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://informacia.com.ua/2009/04/22/faktori-regionalnogo-rozvitku2.html>.

293. Факторы регионального развития России \ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.rin.ru/doc/i/152138p.html>.

294. Чабанов Э. И. Факторы и условия развития региональной социальной инфраструктуры в условиях модернизации экономики России / Э. И. Чабанов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sworld.com/ua>.

295. Шадура-Никипорець Н. Актуалізація класифікації міжгалузевих комплексів в регіональних економічних дослідженнях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_44/22.htm

296. Шадура-Никипорець Н. Регіональна компонента сучасного розвитку харчової промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2010_4/167-177.pdf

297. Шевченко Н. Комплекс заходів розвитку зовнішньоекономічної регіональної політики АПК [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua>

298. Шкуренко О. В. Програмно-цільовий підхід як метод інвестиційно-інноваційного розвитку економіки регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/888/

299. Ярема І., Босак А. Потенціал кластеризації регіону: сутність і методика оцінювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2008_635/32.pdf